

ANTROPOLOGIA POLITICILOR PUBLICE DE LOCUIRE

Evacuări și transformări instituționale
..... în România postsocialistă.

Semnătura,

GEORGE IULIAN ZAMFIR

George Iulian Zamfir

ANTROPOLOGIA POLITICILOR PUBLICE DE LOUIRE

**Evacuări și transformări instituționale
în România postsocialistă**

George Iulian Zamfir

ANTROPOLOGIA
POLITICILOR PUBLICE DE LOCUIRE

*Evacuări și transformări instituționale
în România postsocialistă*

Postfață de
ENIKŐ VINCZE

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2024

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Enikő Vincze

Prof. univ. dr. Irina Culic

Coperta: Ákos Török

ISBN 978-606-37-2144-1

**© 2024 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice
mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedep-
sește conform legii.**

**Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>**

MULȚUMIRI

Mulțumesc numeroaselor colege care au activat sau activează în Căși Sociale ACUM și în Blocul pentru Locuire, cât și colectivului Casei Tranzit, care a fost mereu primitor și susținător al acțiunilor activiste și de cercetare pe tema locuirii.

Pentru accesul la documentația hotărârilor de consiliu local începând cu 1990, le mulțumesc lui Dumitru Bobină (Șef Serviciu Relația cu Consiliul Local), Raul Pușcaș (Consilier Superior Serviciul Relația cu Consiliul Local) și Gabriela Moldovan (Șef Serviciu Autoritate tutelară și arhivă).

Noémi, mulțumesc pentru susținerea acordată în timpul finalizării acestei lucrări.

Mulțumiri speciale lui Enikő Vincze, care mi-a oferit sprijin academic nemărginit pe parcursul acestor ani. Determinarea ei de a contribui la justiție socială este o sursă de inspirație.

CUPRINS

LISTA TABELELOR ȘI A FIGURILOR.....	11
CAPITOLUL 1.	
INTRODUCERE.....	13
CAPITOLUL 2.	
TREIZECI DE ANI DE EVACUĂRI DIN LOCUINȚE ÎN ROMÂNIA ȘI CLUJ-NAPOCA DATE ȘI PRACTICI	21
2.1. Conceptualizarea și studierea evacuărilor.....	22
2.1.1. Cum se studiază evacuările.....	28
2.2. Evacuări forțate în România – date sistematice și proceduri	31
2.2.1. Date existente	31
2.2.2. Datele Uniunii Naționale a Executorilor Judecătorești 2001-2017.....	34
2.2.3. Date din monitorizarea de presă	37
2.2.4. Informații publice transmise de autorități locale urbane.....	38
2.2.5. Motivele evacuărilor	41
2.2.6. Evacuare prin executor judecătoresc	42
2.2.7. Evacuare pe cale administrativă.....	44
2.2.8. Soluții după evacuare.....	48
2.3. Evacuări forțate în Cluj-Napoca.....	49
2.3.1. Strămutări și evacuări ale romilor înainte de 1990	50
2.3.2. Normalizarea evacuărilor la începutul anilor 1990	52
2.3.3. Etapele evacuărilor romilor din Cluj după 1990	56
2.3.4. Soluțiile autorităților publice din Cluj pentru persoanele evacuate	62

2.4. „Începe evacuarea. Mută-i pe ceilalți în spate, asigurați protecția. VĂ ROG PĂRĂSIȚI IMOBILUL!”	65
2.4.1. Organizare împotriva evacuărilor forțate	65
2.4.2. „Pe mine să mă judece după legea veche!” – Cazul str. Anton Pann nr.22.....	67
2.4.3. Contract expirat în locuință din vechiul fond de stat – Cazul str. Meșterul Manole nr. 2	71
2.4.4. În așteptarea primăriei: evacuare din imobil retrocedat pe str. Vlad Țepeș nr. 7	74
2.4.5. Locuință din vechiul fond de stat pe cale de prăbușire – zona Parcul Feroviarilor	77
2.4.6. Evacuarea pe Facebook, în presă și în fapt	78
2.5. Concluzii.....	81

CAPITOLUL 3.

(DE)CONSTRUCȚIE INSTITUȚIONALĂ ȘI FIZICĂ A LOCUirii SOCIALE.....85

3.1. Reîncadrări instituționale ale marginalizării socio-locative.....	85
3.1.1. Dezvoltarea sectorului de locuire privată în Cluj	88
3.2. Fondul locativ din România – de la public la privat	90
3.3. Locuințe publice înainte și după 1990 în Cluj-Napoca	96
3.3.1. Transformarea instituțiilor care administrau locuințele fond de stat.....	96
3.3.2. Proiecte de locuințe publice după legea locuinței.....	104
3.3.3. Proiecte nerealizate.....	116
3.4. Universul locuirii sociale în Cluj-Napoca	122
3.5. Pata Cluj – proiectul soluție pentru Pata Rât.....	125
3.6. Concluzii.....	134

CAPITOLUL 4.

MUNCĂ DE RESTRICȚIONARE ȘI MUNCĂ DE REVENDICARE

A ACCESULUI LA LOCUINȚE SOCIALE.....137

4.1. Etnografierea marginalizării sociale	142
4.1.1. Moșteniri disciplinare	142
4.1.2. Antropologia politicilor publice	144
4.1.3. Etnografie instituțională	146

4.1.4. Expertiză și birocrație în studiul marginalizării sociale.....	149
4.2. Transformarea criteriilor de acordare a locuințelor sociale între 1997-2020	152
4.3. Paralelism instituțional în reglementarea accesului la locuire socială – criteriile proiectelor Pata Cluj 1 și 2.....	162
4.4. Depunerea și evaluarea dosarelor de locuințe sociale – munci instituționale.....	165
4.4.1. Munca de a fi guvernat.....	165
4.4.2. Documente și materialitate în accesarea locuințelor sociale.....	167
4.4.3. A obține documente și a depune un dosar	170
4.4.4. Contestarea muncii de restricționare a accesului la locuințe sociale.....	176
4.5. Concluzii.....	181
 CAPITOLUL 5.	
CONCLUZII	183
 CAPITOLUL 6.	
POSTFAȚĂ: DE LA ANTROPOLOGIA POLITICILOR PUBLICE SPRE O ANTROPOLOGIE PUBLICĂ ȘI REFLEXIVĂ (ENIKŐ VINCZE)	187
 BIBLIOGRAFIE	193

LISTA TABELELOR ȘI A FIGURILOR

Tabelul 1. Numărul de evacuări din locuințe în perioada 1990-2017 în România	35
Tabelul 2. Evacuări raportate de către administrațiilor locale urbane din România pe perioada 2008-2017.....	38
Tabelul 3. Linda – traseul locuirii în Cluj	51
Tabelul 4. Evoluția numărului deciziilor de evacuare ale Comitetului Executiv Cluj-Napoca 1990-1993.....	53
Tabelul 5. Străzile cu cele mai multe decizii de evacuare luate de către Comitetul Executiv Cluj-Napoca în perioada 1990 – august 1993	55
Tabelul 6. Răspuns primăria Mun. Cluj-Napoca nr. 30658/101/2020 referitor la numărul de proprietari din oraș.....	90
Tabelul 7. Notă informativă din partea SC Omniconstruct SA, ec. Mariana Mirăuță, către CL al Mun. Cluj-Napoca, număr înregistrare 133812/301/21.06.2010.....	99
Tabelul 8. Alocare și cheltuire buget local pentru construcția de locuințe sociale de către Primăria Mun. Cluj-Napoca	104
Tabelul 9. Solicitări de cereri alocare fonduri construcție locuințe către Ministerul Dezvoltării între 2001-2019 de către Primăria Mun. Cluj-Napoca	105
Tabelul 10. Fondul de locuințe publice din proprietatea municipiului Cluj-Napoca în 2020.....	106
Tabelul 11. Numărul de cereri de locuințe sociale între 2008-2020 cu date indisponibile pentru 2009 și 2011.....	152

Figura 1. Harta clădirilor care conțin locuințe fond de stat cu decizii de evacuare între 1990-1993	56
Figura 2. Captură de ecran, Housing solutions: Global Experiences in the Housing Sector, prezentare Banca Mondială, 4 martie 2021.	88
Figura 3. Divizarea G.I.G.C.L. Cluj și unele trasee instituționale	98
Figura 4. Structura Consiliului Local al Municipiului Cluj-Napoca, 1994	101
Figura 5. Amplasarea locuințelor din administrarea primăriei Cluj-Napoca în 2014.	106
Figura 6. Amplasarea marilor proiecte de locuințe nerealizate de primăria Cluj-Napoca.	122
Figura 7. Grafic prezentat de echipa proiectului în timpul conferinței de închidere a proiectului Pata Cluj, 2017. (Reproducere de autor în baza unei foto proprii cu rezoluție scăzută)	131
Figura 8. Adunare pe str. Cantonului privind situația locuințelor improvizate din zona căilor ferate inițiată de RCF Cluj, 2015. Fotografia autorului.....	138
Figura 9. Traseul unei cereri privind reabilitarea locuinței fond de stat.....	169
Figura 10. Răspuns al primăriei către o persoană evacuată din imobil retrocedat și relocată pe str. Cantonului.	171
Figura 11. Răspuns al primăriei Cluj-Napoca prin care se îndeamnă solicitanta la amenajarea unei construcții temporare pe str. Cantonului.	175
Figura 12. Notă de audiență depusă de M.G. în 1998 la primăria Cluj-Napoca.....	177
Figura 13. Ședința comisiei mixte de repartizare a locuințelor sociale cu persoane cu dizabilități din zona Pata Rât.	181

Capitolul 1.

INTRODUCERE

Spațiul urban din România și-a depășit statutul analitic de areal postsocialist dominat de eforturile eliminării organizării socio-economice socialiste, prin trecerea la statutul de spațiu al competiției între „orașe-magnet”. Magnetismul urban înseamnă atragerea de populație, investitori și turiști, în concepția transmisă de raportul Băncii Mondiale (Cristea et al. 2017). Autorii studiului pe tema migrației și navetei în orașele României, prezintă Cluj drept câștigător al competiției: circa 15 la sută din populația țării consideră o mutare în acest oraș. Pe lângă avantajele aduse de acest statut, studiul admite și „efecte secundare negative asupra persoanelor care nu beneficiază de pe urma sectoarelor cu valoare adăugată mare” (id., p. XIV).

Secretul rețetei orașului-magnet Cluj-Napoca, și cu siguranță nu doar al său, este că un element important al succesului s-a bazat tocmai pe un cost social, eliminarea amprentelor socialiste având efecte directe și în domeniul locuirii, elementul central al cetățeniei urbane. Orașul s-a magnetizat, atribut vizibil în prețurile ridicate ale locuințelor, și datorită revalorizării spațiilor imobiliare în urma evacuărilor, cât și a intransigenței municipalității în domeniul politicilor de locuire socială, dimensiuni ce sunt parte a procesului de financiarizare a locuirii.

Pe fundalul succesului imobiliar local, cartea urmărește descrierea istoricului politicilor de locuire al căror punct de referință a devenit treptat după 1989 zona Pata Rât, una dintre cele mai extinse zone ghetoizate române din Europa. Efervescența imobiliară a avut parte de bogată susținere administrativă prin reglementări și dereglementări, abordarea fiind similară

și simultană în cazul Pata Rât¹. Lumea politicilor locale de locuire le cuprinde în aceeași măsură. Discursul municipalității despre Pata Rât – istoricul zonei, descrierea locuitorilor, al implicării și intențiilor administrative trecute și prezente – este semnal politic care trebuie să complementeze promovarea unei viziuni consecvente a dezvoltării urbane în baza competitivității.

Lucrarea este informată de munca de activism pentru dreptul la locuire pe care am început-o în 2015 prin alăturarea la demersurile lui Enikő Vincze. Am ajuns la Cluj pentru studiile doctorale și le-am combinat cu activismul, o practică relativ comună pentru cercetătorii și cercetătoarele care studiază producția marginalizării urbane. Venisem cu experiențe de cercetare a marginalității în mai multe zone din țară, cât și cu o perioadă de lucru într-un think-tank din București pentru drepturile romilor și minorităților, însă anterior nu practicasem contestarea directă și fermă a deciziilor și actorilor administrației publice.

La acea vreme trecuseră deja câțiva ani de organizare locală a contestării politicilor privind evacuările și situația din Pata Rât prin apeluri, cercetări și proteste, declanșate de evacuarea a sute de romi din zona centrală str. Coastei în 2010. În continuarea lor, echipa care a devenit Căși Sociale ACUM, a demarat susținerea depunerii în masă a dosarelor de locuințe sociale în principal de către solicitante din zona Pata Rât, începând cu str. Cantonului. Au urmat etape de evoluție a mișcării pentru dreptate locativă, inclusiv prin constituirea rețelei Blocul pentru Locuire împreună cu activiste din București și Timișoara, cât și prin afilierea și contribuțiile la European Action Coalition for the Right to Housing and to the City. Concomitent, viziunea echipei s-a extins dinspre analiza modului de acordare a locuințelor sociale, susținerea în depunerea dosarelor și propuneri de creștere a fondului de locuințe; înspre analize urbane mai generale care vizează politicile de dezvoltare locale și naționale, în special a fondului imobiliar și a costurilor sociale impuse de direcția creșterii profitului din tranzacționarea locuinței ca marfă.

Activismul este orientat atât spre organizarea pentru schimbare, cât și spre tragerea la răspundere a actorilor privați ca responsabili pentru cauzarea daunelor. Astfel că un principiu care a ghidat munca nu doar a echipei, ci a

¹ Dohotaru et al. (2016) descriu în detaliu formarea zonei.

mișcării în general, este cel de descriere a producției de marginalizare, nu a modului în care lumea își trăiește viața în aceste condiții de locuire precară impuse prin politici publice. Pentru ca evacuarea forțată a romilor din oraș și mutarea lor lângă groapa de gunoi să apară în spațiul public drept simple detalii administrative, trebuie depus un efort instituțional consistent. Nu doar romii sunt vizați de excluderea de la locuire în oraș, însă efectul este mai clar în cazul lor: în cazul evacuării, posibilitatea apelului la rețele de rudenie nu le este disponibilă, dacă cea mai mare parte a rudelor sunt în aceeași situație.

A studia locuirea este un demers incert în lipsa unor încadrări teoretice și conceptuale. Relația dintre studiile asupra locuirii și teoria socială este una surprinzător de lipsită de dinamism. O explicație furnizată de Allen (2005), este aceea că cercetătorii devin 'docili' în urma supunerii repetate la o 'privire disciplinară' a finanțatorilor acestor studii, care, în majoritatea cazurilor, sunt folosite în substanțierea politicilor publice bazate pe dovezi. O altă critică subliniază natura social reacționară a acestor studii (Ronald 2008:13), care poate fi expusă prin analizarea ideologiei 'locuinței ca proprietate'.

În „Housing and Social Theory” (Kemeny 1991), una dintre cele mai răsunătoare alarme trase în disciplină, Kemeny critică studiile asupra locuirii ca având un discurs adisciplinar sau nondisciplinar și pentru că, în general, direcția este ateoretică. După Kemeny, mai mulți autori (Clapham 2002, Ronald 2008, Allen 2009) exclamă că studiile asupra locuirii reprezintă unul dintre domeniile unde practica cercetării este anacronică în raport cu dezvoltările teoretice din sociologie. Principala critică generală a studiilor despre locuire este că sunt pozitivistice. Astfel, din perspectiva studiului politicilor sociale, locuirea se prezintă sub umbrela obiectivității ca o politică neutră a statului, iar din perspectiva economiei neo-clasice, ca o altă zonă de maximizare a profitului (Clapham 2002). Atmosfera academică s-a schimbat treptat după criza din 2008, când precaritatea locativă s-a accentuat la nivel global.

Allen (2009) critică științificitatea ca parte integrantă a domeniului de studiu. Până la Allen, asumțiile pozitvistice predominante din domeniu au fost deja criticate, dar el merge mai departe și susține că „housing studies”

sunt o eroare în sine și nu doar acoperite de erori reparabile. Problemele epistemologice fundamentale care stau la baza studiilor despre locuire, fie că sunt studii empiriciste sau teoreticiste sunt umbrela totalitarismului metodologic – o formă profund nedemocratică de producere a cunoașterii în care, sub imperiul metodei, cercetătorii locuirii pretind că prezintă informații de locuire consistent, sistematic și nebiasat; și elitismului epistemologic – forma de cunoaștere științifică e mai bună decât cea non-științifică, fie ea jurnalistică, a locuitorilor sau a altora. Dar pentru că nimeni nu produce un studiu despre locuire fără să aibă un bagaj conceptual în spate, Allen (2009) propune explicitarea acestui bagaj ca necesitate a progresului în studii asupra locuirii.

La aceste seturi de critici epistemologice și ontologice, antropologia politicilor publice și etnografia instituțională pot fi considerate ca venind în întâmpinare. Shore și Wright (1997), pe de-o parte, și D. Smith (2005), pe de alta, nu vizează studiul locuirii per se, însă potențialul lor în acest domeniu este crucial tocmai pentru că translatarea abordărilor susține înțelegerea mai largă a câmpurilor de cunoaștere și punctarea relațiilor de putere.

Am structurat cartea pe trei mari teme: evacuări, transformarea fondului locativ și contestarea modului de acordare a locuințelor sociale. Metodologia este bazată pe etnografie, în special cea utilizată în descrierea modului de asamblare a politicilor publice și a funcționării birocrăției în domeniul locuirii sociale. În acest sens am apelat atât la observație participativă, interviuri, analiză de arhive de documente administrative și relatări ale mass-media; cât și la date cantitative produse prin solicitări de informații publice, chestionare adresate administrațiilor publice, regroupare de date împrăștiate prin rapoarte publicate sau documentații ale hotărârilor de consiliu local (CL) al Municipiului Cluj-Napoca.

Direcția cercetării este înglobată în munca activistă și nu poate avea pretenția unei delimitări între date obiective și subiective sau a unui echilibru între vocile actorilor implicați. Inițial am cochetat cu ideea unei prezențe mai directe și continue în spațiile birocratice. Ca spațiu al puterii, birocrăția este un loc de cercetare în general dificil de accesat, descrierea densă a practicilor fiind un deziderat improbabil într-un mediu în care accesul la poziții interne implică aderarea la norme riguroase.

Confrunțaționalismul inerent activismului m-ar fi fi plasat oricum într-o poziție de *outsider* din care nu e clar dacă, cum și când aș fi reușit să ies. Dar nu este vorba doar despre cât de acri sunt strugurii, pentru că „adevărul” etnografic nu există doar ascuns în birourile primăriei. Indiferent de argumentațiile, conflictele sau coalițiile interne intrinseci oricărei organizații, important este cum deciziile sunt puse în practică și ce efecte produc. Direcția este, deci, îndreptată înspre urmărirea experiențelor persoanelor marginalizate cu birocrăția, utilizând evenimentele, cât și documentele, drept resurse etnografice.

Capitolul II este formulat împotriva unei invizibilizări structurale a evacuărilor în politicile de locuire din ultimele trei decenii. Urmărește redarea vizibilității evacuărilor atât din perspectivă cantitativă prezentă și trecută, națională și locală; cât și prin depășirea definițiilor juridice, a reducționismului procedural sau a delimitărilor temporale. Evacuarea este un proces, nu un eveniment, chiar și în cazul unei singure familii. Iar când astfel de procese devin cantitativ semnificative, se transformă în parte centrală a modului de structurare urbană.

Atât studiul evacuărilor la nivel național pe care l-am coordonat în cadrul Blocului pentru Locuire, cât și documentele administrative clujene de la începutul anilor 1990 descoperite în arhivă, dezvăluie amploarea practicii. Chiar dacă cele 800 de evacuări decise în Cluj între 1990-1993; cele aproximativ 25.000 de mii de evacuări prin executare silită la nivel național confirmate ca date parțiale de către Ministerul Justiției pentru perioada 2001-2018; sau cele 590 raportate de primăria Galați pentru perioada 2008-2017 – toate acestea sunt numere imense, ele reprezintă doar exemple de înregistrare birocratică a practicii, în niciun caz o catalogare exhaustivă. Capitolul trece de la nivelele macro și cantitative la etapizarea evacuărilor realizate de administrația din Cluj, cu focus pe cele care au ținut grupuri de romi. Încheie cu exemple de evacuări în fapt realizate în perioada recentă care transmit modul în care locatarii precari sunt transformați în infractori prin angrenarea unei structuri de securizare ce include asistența socială, care îi vede ca migranți ilegali în proiectul urban. Evacuările au rol de rearanjare a relațiilor de proprietate, de revalorizare a spațiului imobiliar, cât și rol pedagogic prin care se transmite că securitatea posesiei unei locuințe

publice este inferioară celei private și că locuința publică este element potențial de rasializare.

Capitolul III descrie disoluția fondului locativ public din oraș, cât și modul în care cele câteva proiecte de creștere în baza legii locuinței și Agenției Naționale pentru Locuire au fost realizate, prezentând și tentativele de mari proiecte inițiate de CL Cluj-Napoca în baza unor parteneriate public private. Casarom-Borhanci, Lombului, Cartierul Tineretului ar fi putut conduce la realizarea a peste 13 mii de locuințe, dintre care 579 ar fi intrat în proprietatea CL ca locuințe sociale, în contul terenului și documentației puse la dispoziție. Însă niciunul dintre acestea nu s-a realizat, în schimb transformându-se în procese îndelungate în instanțe, pornite de partenerii privați.

Din sprijinirea directă a producției imobiliare private prin parteneriate, administrația s-a retras în rolul de reglementatoare. Proiectele CL, care au adus un total 460 de locuințe sociale, s-au încheiat în 2015, după care un singur imobil cu 12 apartamente a fost finalizat în 2021. Iar în 2024 consiliul a votat un proiect de 35 de apartamente pe str. Sobarilor, al cărui termen de livrare este necunoscut. Între timp, răspunsul instituțional la nevoile de locuire socială a suferit o reîncadrare: de la extinderea rolului de furnizori de soluții de locuire către organizații de caritate ca soluție de criză permanentă, la retrasarea spațiului de guvernare necesar oferirii locuințelor sociale înspre zona metropolitană. Proiectele Pata Cluj și Pata 2, derulate de Asociația de Dezvoltare Intercomunitară Zona Metropolitană Cluj (ADI-ZMC), sunt exercițiile care prevestesc această reconfigurare survenită în urma demonstrării inabilității instituționale de realizare a locuințelor sociale în perimetrul orașului, care, în schimb, este dominat de proiectele de dezvoltare imobiliară privată.

Capitolul IV prezintă utilizarea regulilor de acordare a locuințelor sociale într-un proiect de definire și testare a cetățeniei prin crearea de categorii și clasificări. Legea locuinței stabilește criterii minimale și o ordine de priorități, lăsând consiliilor locale libertatea de adaptare la contextul local. Transformarea regulilor de acordare a locuințelor sociale ca o restricționare crescândă, cât și ilegală, a accesului, se sprijină pe principiul echivalării numărului redus de cereri cu o nevoie redusă de creștere a

fondului locativ. Perioada în care s-au realizat unele ansambluri de locuințe mai semnificative numeric coincide cu restrângerea rapidă a accesului persoanelor marginalizate, documentațiile proiectelor de hotărâri prezentând parțial și motivații.

Dacă criteriile reprezintă o primă descurajare a aplicării, traseele birocratice care trebuie străbătute pentru a alcătui un dosar contribuie în această direcție, unde dualitatea material-nonmaterial a documentelor este o sursă importantă în limitarea accesului. Administrația pretinde o amnezie instituțională în scopul eliminării legitimității documentelor care îi atestă implicarea directă în producerea zonei Pata Rât și, implicit, eliminarea legitimității revendicărilor. Astfel că însăși depunerea unui dosar de locuință socială este un act de contestare a metodelor de îndepărtare din corpul urban și o resursă în revendicarea dreptului la oraș. Contestarea în variate forme – audiențe, luări de cuvânt la ședințe de CL, organizarea de acțiuni de protest – înseamnă rezistență la clasare și combaterea discursului care redă problemele de locuire drept rezultate ale voinței și responsabilității individuale sau chiar comunitare.

În timp ce producția de locuințe sociale a fost sistată, a fost dezvoltată o instituționalizare paralelă de triere a solicitanților de locuințe din Pata Rât prin proiectul Pata Cluj, prin care se oferă locuințe rezidenților de lângă rampa de gunoi. Criteriile dezvoltate în acest demers, cu scopul creării unui model replicabil pentru municipalitate, testează nu doar cetățenia urbană, ci reziliența: cu cât o familie a suplinat mai mult absența statului în susținerea condițiilor de trai, sau a educației copiilor, cu atât este desemnată mai vrednică de a primi șansa unei locuințe.

Cele trei capitole creionează modurile în care a fost asamblat în timp un mecanism instituțional de reconfigurare a stratificării sociale urbane în direcția câștigării competiției interurbane de atragere a resurselor.

Capitolul 2.

TREIZECI DE ANI DE EVACUĂRI DIN LOCUINȚE ÎN ROMÂNIA ȘI CLUJ-NAPOCA

*Date și practici*¹

Interesele de cercetare pe tema evacuărilor, atât din perspectivă cantitativă, cât și calitativă, se concentrează pe cele în legătură directă cu fondul public de locuințe și proprietățile publice în general după 1989. În privința fondului vechi de locuințe de stat, politicile sunt de eliminare prin privatizare și prin casarea imobilelor ajunse nelocuibile în urma lipsei de investiție publică. Evacuările din imobile retrocedate sunt efecte directe ale politicii de stat. Referitor la noile locuințe publice, în special cele sociale realizate în baza reglementărilor legii locuinței, evacuările dezvăluie conjugările dintre politicile locale și centrale în privința dreptului la locuire.

Evacuările nu sunt o temă frecventă de cercetare, iar majoritatea lucrărilor care le abordează prezintă în cel mai bun caz fațete limitate și/sau localizate ale fenomenului. Lipsa datelor centralizate înseamnă pierderea unei oportunități de a coagula experiențele persoanelor evacuate în eforturile de a revendica măsuri reparatorii, cât și de a preîntâmpina alte episoade similare. Capitolul este un pas în această direcție, prin scoaterea la lumină a unor serii de date cantitative la nivel național, județean și al orașului Cluj-Napoca, cât și elemente procedurale ale acțiunii de evacuare și descrieri ale unor evacuări în fapt desfășurate în ultimii ani în oraș. În acest sens, prezintă în principal experiențele romilor din oraș și modul în care

¹ Fragmente din acest capitol au fost publicate în STUDIA UBB SOCIOLOGIA, 67 (LXVII), 1, 2022, pp. 37-68, DOI:10.2478/subbs-2022-0002 sub titlul „Countering illegibility: a brief history of forced evictions in postsocialist Romania”

dimensiunea rasializării, ca o politică de alterizare drastică, a conturat implicit deciziile administrative.

2.1. Conceptualizarea și studierea evacuărilor

Ce este o evacuare forțată a locuinței? Începem cu o definiție legalistă, însuși conceptul fiind unul care ține mai degrabă de legislația internațională, nefiind existent în legislația românească. Principial și succint, reprezintă îndepărtarea permanentă a locatarilor unui spațiu pe care îl folosesc drept locuință, împotriva voinței lor. Biroul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului (ONU 2014) prezintă mai multe situații care, fie individual, fie împreună, constituie o evacuare forțată. Acestea privesc situația juridică inițială, consecințele, cât și modul de procedare. În oricare din aceste etape sau situații, decizii sau acțiuni care conduc persoanele la starea de lipsă a unei locuințe adecvate sunt considerate evacuare forțată. Oferirea unei alternative de locuire și relocare adecvate duce la anularea caracterului „forțat” al evacuării. Formularea unei definiții mai precise a caracterului „adecvat” nu putea fi obiectul unui document cu aplicabilitate globală. Vom vedea însă că, chiar și atunci când acesta este avut în vedere la nivel local, relativitatea acestui caracter are un înalt grad de elasticitate. Alte conceptualizări ale fenomenului depășesc rapid cadrul juridic.

Evacuarea, una dintre realitățile subdiscutate ale noilor forme de acumulare de capital, e o practică tot mai clar structurată și eficientizată. Studiul evacuărilor este în continuă extindere, atât prin trasarea unor conexiuni globale (Soederberg 2018), cât și axate pe cazuri din România (vezi Lancione 2019; Vincze și Zamfir 2019; Zamfirescu și Chelcea 2020; Popovici 2020). Evacuările pe căi judiciare au explodat în perioada recentă (Bhan 2009; Soederberg 2018; Nelson 2019) în mod particular după criza din 2008, preferința acestor practici reflectând erodarea legală a dreptului la locuire. De altfel, criza a condus la solidificarea inegalităților economice prin implementarea generalizată a măsurilor de austeritate, care au micșorat și mai mult forța statelor de a contribui la corectarea acestora. Aceste schimbări generale post-keynesiene de la politici de bunăstare înspre politici neoliberale au inclus privatizarea rapidă locuințelor și creșterea caracterului

lor de bun economic. Comodificarea² a condus la financiarizare – transformarea locuinței în bun financiar tranzacționat din ce în ce mai mult pe piețele și prin instrumentele financiare (Aalbers și Christophers 2014). Structural, evacuarea a devenit un instrument normalizat de reglare a raporturilor economice de proprietate. Evacuarea este puternic determinată de statutul economic, având adesea loc în urma incapacității de plată a chiriei sau utilităților. Astfel, este nu doar o simplă consecință a încălcării contractuale, ci o formă de pedepsire a sărăciei. De altfel, într-un studiu sistematic asupra cazurilor din Suedia, von Otter et al. (2017) descoperă că mare parte dintre persoanele evacuate suferă de marginalizare socială severă, mai mult de două treimi dintre ele primind forme de asistență socială. Iar Seymour și Akers (2019) arată cum locuințele achiziționate foarte ieftin în urma executărilor silite în Detroit în jurul crizei au ajuns să fie spațiile din care se efectuează multe evacuări, determinant fiind interesul de a face profit rapid din partea investitorilor în detrimentul noilor ocupanți. Deci, avansând de la definițiile legaliste, evacuările sunt instrumentale și generative atât pentru clasele sociale, cât și pentru dezvoltarea spațială inegală, unde spațiul imobiliar este constant revalorizat.

Promovarea locuirii ca bun economic financiarizat, laolaltă cu reducerea finanțării serviciilor publice transformă evacuările într-o „nouă frontieră urbană”, susțin Patton și Cooper (2016), indicând că rolul gentrificării notat anterior de Neil Smith s-a schimbat, iar statul este originea acestei noi viziuni. Altfel spus, trebuie să vedem „statul ca o agentitate stratificatoare și clasificatoare” (Wacquant 2019:39). Autoarele extind analiza, propunând acumularea prin reposesie drept interpretarea care amplacează evacuările în economia politică recentă (Cooper și Paton 2019). Procesul descrie cum „profitul nu este generat doar prin renta terenului și marketizare, dar aceste situri ale acumulării de capital cresc sărăcia și evacuările” (id., p. 3). Laolaltă se dezvoltă o industrie a evacuărilor, o piață a depozitării care este ea însăși profitabilă, deci nu doar un element contributor. Evacuările sunt politică statală de producție de clasă prin destituire, pe de-o parte, și de producere a scărilor sociale, pe de altă parte,

² Calchiere a termenului „commodification” (en.): transformarea unei entități în bun economic tranzacționabil

prin susținerea privatizării locuirii, acumulării de proprietate și speculație pe piață, cât și prin retragerea din furnizarea serviciilor sociale.

Politicile urbane sunt dominate de principiul transformării orașele în situri pentru clasa de mijloc, fără interes pentru bunăstarea persoanele sărace. Atragerea investițiilor străine și prezența persoanelor sărace în inima orașelor sunt elemente antagonice din perspectiva administrativă. Prin acea privire spre viitor, discursul de oraș smart face ca dezbaterile despre dreptul la oraș să apară ca mundane sau chiar anticizate, în opoziție cu utopiile tehnice. În analiza „urbanismului conjunctural”, Peck (2017:12) revine la David Harvey, care prevăzuse că, chiar dacă urbanismul inovator pretinde că deschide și extinde o întreagă paletă de opțiuni de politici, în mod empiric, agende de dezvoltare urbană antreprenorială se îngustează, opțiunile devenind mai puține și mai presante; în plus, aceste politici bazate pe supraacumulare conduc la saturare, devaluare și degradare; celebrarea locului devenind esențială în paralel cu noua fiscalitate care nu mai permite alternative de dezvoltare; iar inegalitățile socio-spațiale sunt normalizate. Hegemonia devine noua normalitate, iar aceste procese sunt „guvernarea normalizării” neoliberalismului (id, p. 15). Urbanismul antreprenorial pare să indice că municipalitatea pregătește spațiul pentru dezvoltările imobiliare, dar face mai mult de atât: contribuie direct la acestea prin gestionarea prin acoperirea sau descotorosirea costurilor sociale impuse de reintegrarea terenurilor în circuitul de schimb. Dihotomia public-privat se obscurează la maximum.

În măsura în care o astfel de analiză urmărește să contribuie la discutarea geografiilor sociale urbane, studiul evacuărilor este relație cu domeniul gentrificării. Maloutas (2012:37) subliniază că întinderea elastică a termenului gentrificare implică o decontextualizare. Alunecarea dinspre analiza mecanismelor cauzale spre similarități în rezultate este un produs al decontextualizării. A decreta „gentrificare” nu înseamnă a explica prea multe. Includerea cu succes și nechestionată critic a gentrificării în repertoarul municipalităților postsocialiste ar trebui să ridice dubii asupra utilității transferului conceptual și să ne provoace să venim cu noi interpretări bazate pe cercetare de teren. Maloutas deja a evidențiat această epuizare conceptuală.

Dacă discutăm despre gentrificare ca o schimbare de populație, evacuarea este o formă de prim pas al procesului. Capitalul infiltrează zone utilizând cele mai accesibile canale potențiale de fragmentare socială, printre care cheie este rasa, maleabil în grade conturate decisiv de istorii locale. Populațiile evacuabile sunt adesea rasializate. Vincze și Zamfir (2019) prezintă transformarea graduală a locuirii în Cluj-Napoca și rolul evacuărilor sistematice, pe de-o parte, și rolul investițiilor imobiliare, pe de cealaltă, în formarea unei dezvoltări inegale rasializate. Wilde (2020) menționează reclamele la proiecte imobiliare de lux 'a lifestyle above others', similare cu cele din Cluj, expunând astfel viziunea globalizată a asamblajelor de dezvoltare imobiliară ca tehnologie de producție de clasă. Fallon (2020) realizează o evaluare a studiilor despre gentrificare din SUA, chestionând rolul rasei versus cel al clasei ca determinand. Conchide că pozițiile de clasă sunt tratate mult mai complex și multifacțat decât cele de rasă, corpul studiilor sugerând că rasa este un status mai stabil (Fallon 2020:13).

Dacă în regimul socialist, Securitatea și întreg aparatul de stat scrutau și preveneau orice indicator al unui naționalism rom, din 1990 lucrurile s-au mișcat în sens opus (Fosztó 2018). Apare ca un fel de târg: drepturi culturale contra drepturi socio-economice. Dreptul la locuire s-a redus masiv odată cu schimbarea regimului, însă cel mai mult pentru romi. Rasializarea spațiilor și locuirii urbane, cum e cea descrisă în Cluj, e clarificată de politicile statale transpuse local: gentrificarea denotă o comprehensiune a mobilității sociale ca imposibile pentru populația curentă. Investițiile publice se oferă mai degrabă în sprijinul populației ce vine sau ca o metodă de a atrage influx în acel spațiu.

Van Baar propune termenul de „evacuabilitate” ca o abordare radicală care depășește naționalismul metodologic, deoarece crearea de granițe poate avea loc la scale diferite prin practicile de dislocare. Securitzarea e cadrul în care alterizarea romilor îi transformă în populații evacuabile (van Baar 2016). Practicile de securitzare nu conduc spre o lume mai sigură, ci doar la mai multă insecuritate (van Baar et al. 2019:2). Autorii aduc exemplul modului în care mobilitatea romilor est-europeni în Europa ajunge să fie descrisă ca o situație a „migranților”, ei devenind astfel alterizați. Aceste practici, conchid ei, ajung să fie înscrise în legislația națională, care ajunge să funcționeze

împotriva romilor. Într-o abordare culturalistă, aceștia sunt adesea descriși ca populații cu istoric de nomadism, care se aplică chiar și romilor care nu sunt nomazi (id).

Combinăția cu lipsa istorică a dreptului la proprietate pentru romi a condus, în exemplul României, dar nu numai, la situația în care nu doar că aceștia au în prezent o rată mai scăzută a deținerii locuințelor în proprietate, dar în cazurile celor care au primit repartii în imobile naționalizate, nici posibilitatea retrocedării nu le este disponibilă. În cazurile de evacuare, putem vedea semnalmente similare de alterizare care, în consecință, solicită instrumente diferite de guvernare. Huysmans (2019:xi) observă că termenul „securitizare” a apărut ca o descriere a acțiunilor celor care pretind că apără împotriva unor amenințări sociale existențiale. În același sens, putem vedea discursul despre securitizare ca o deflecție a unui discurs critic radical mai larg, unul care susține că trebuie examinată și deconstruită structura în care unele elemente sunt portretizate drept amenințări. Altfel, descrierea în termeni de securitizare tinde să ajungă o căutare de țapi ispășitori. În cazul evacuărilor, sau mai exact, a stării de evacuabilitate, securitizarea apare ca o protecție a drepturilor de clasă câștigate, cât și avansarea lor după răsturnarea politicilor socialiste, în special cele legate de privatizarea proprietății și spațiului public. Deci, în acest caz, securitizarea este un element esențial al practicii politice. De exemplu, Noul Cod de Procedură Civilă, votat în 2013 și aplicat din 2015, apare după o perioadă în care drepturile chiriașilor din locuințele fond de stat au beneficiat de minime măsuri de protecție³. Noul cod elimină aproape orice instrument de protecție a chiriașilor, urgentând evacuarea prin introducerea unei proceduri speciale. Poate fi considerat o fază finală a recompoziției politicilor de proprietate pe bază de clasă, după etapele anterioare de demontare și repolitizare a proprietății. Deci, în timp ce acest cod este o măsură de securitizare, evacuările sunt o exemplificare a politicii insecurității. Astfel, practica evacuărilor relevă o securitizare a pieței de locuințe.

În funcție de perspectivă, actul de terminare a relației între locuitor și locuință e privit în mai multe moduri. Evacuarea este actul de golire al

³ Spre exemplu, OUG 40/1999 privind protecția chiriașilor și stabilirea chiriei pentru spațiile cu destinația de locuințe

imobilului, cu pretenția depersonalizării ocupanților; dislocarea se referă la traseul locuitorilor, sugerând astfel un ecosistem mai larg decât cel al locatarului; expulsiunea (Sassen 2014) sugerează efecte holiste ale deposedării neoliberale; iar deportarea implică o strămutare peste granițe.

Pentru o înțelegere contextualizată a rolului evacuării, trebuie puse în legătură directă tipul de proprietate și politicile de locuire postsocialiste. Privatizarea proprietății a avut loc prin atât prin achiziția directă, în cazul locatarilor apartamentelor deținute de stat, cât și prin retrocedare. În privința locuințelor publice achiziționate de chiriași în urma legislației inițiate imediat după schimbarea regimului socialist, ritmul a fost rapid. Combinația cu retragerea statului din producția de locuințe a condus la un procent de locuințe publice actual de sub două procente. Rata prezentă ridicată a supraaglomerării, care plasează situația României ca printre cele mai grave din UE, indică nevoia acută de noi locuințe. Având în vedere politica de stat a dezvoltării teritoriale inegale – concentrarea producției economice și alocarea resurselor predominant în câteva orașe mari și dedeveloparea restului teritoriului – nevoia de locuințe este, ipotetic, la rândul ei concentrată. Dar chiar și așa, marginalizarea locativă pe filieră rasială rămâne o problemă prezentă în numeroase localități din România (Swinkels, 2014). În urma uneia dintre cele mai ridicate rate de retrocedare în natură comparat cu statele vecine, statul român a acordat revendicatorilor un număr însemnat de imobile. Procesul retrocedării nu este încheiat, deoarece pe rol încă se află mai mult de jumătate dintre revendicări (Popovici 2020:6). Estimările despăgubirilor financiare pentru toate revendicările se ridică la 16 miliarde Euro, dintre care 2.7 miliarde doar pentru clădiri rezidențiale (id.).

În urma politicilor de susținere a pieței ca instrument de gestionare a cererii și ofertei, dezvoltarea privată de locuințe a devenit principala sursă de creștere a fondului locativ. Atragerea de investiții imobiliare a devenit una dintre principalele coordonate ale competiției inter-urbane, iar clasamentul privind prețul mediu pe metru pătrat al locuințelor devine o oglindă a valorii brandului urban, un bun economic ce setează următoarele potențiale valuri de investiții. Criza locuirii, adică ceea ce din perspectiva pieței este o neconcordanță între cerere și ofertă, este reîncadrată ca o măsură a succesului.

2.1.1. Cum se studiază evacuările

Numeroase studii se bazează pe lentila analitică a sistemului juridic. Însă o privire prea legalistă asupra evacuărilor riscă să rateze acele cazuri în care proprietarii apelează la metode informale, cum ar fi schimbarea yalelor sau presiunea verbală de a pleca (Hartman și Robinson, 2003). Watt mai subliniază că astfel de posibilități cresc nivelul de „anxietate a dislocării” (Watt, 2018). Totuși, funcționarea sistemului juridic este instrumentală în înțelegerea procesului social. De exemplu, într-o analiză a politicilor urbane din preajma Commonwealth Games în Delhi, Bhan (2009:141) conchide că politica urbană este în mișcare și că este conturată de către instanțe, acestea ajungând să fie esențiale în guvernare și planificare. Prezența forțelor de ordine, apelul la aplicarea și implementarea legii prin intermediul unei sentințe transformă conflictele din cazurile de evacuare în simple acte rutiniere, ca și cum ar exista „un prag peste care implementarea evacuării se întâmplă 'după' ce politica a avut loc, unde e o simplă tehnicalitate dintr-un proces mai larg” (Baker, 2020b:4).

În calitate de eveniment, evacuarea oferă deschidere empirică largă, în special metodelor etnografice (e.g. Purser, 2016). De obicei, relatările academice de această natură reies în urma implicării activiste a cercetătoarelor. Punându-și la dispoziție habitusul academic, ele susțin persoanele evacuate sau pe cale de evacuare să înțeleagă și să conteste procedurile, se parcurgă labirinturile instituționale, să planifice și să pună în practică rezistența și să gestioneze efectele. Ulterior, experiențele sunt conceptualizate cu atenție asupra inegalităților de putere.

La nivel structural, cunoașterea evacuărilor este complicată. Gradul redus de legibilitate al amplitudinii fenomenului poate fi corelat cu prioritizarea sa politică. În lipsa altor sisteme de înregistrare, ecosistemele judiciare sunt principalele surse de informații. Acum peste 20 de ani, Hartman și Robinson (2003) atrăgeau atenția că în SUA evacuările sunt o problemă de locuire ascunsă, date sistematice nefiind disponibile. Între timp, situația s-a schimbat, însă nu substanțial. Cercetători din SUA care au abordat problematica (Porton et al. 2020) au descoperit că numeroase dosare judiciare fie conțin informații ambigue despre cum un caz a fost rezolvat, fie reprezintă fals istoricul de evacuare al chiriașilor. Mai mult, statele

americane înregistrează informațiile în mod diferit: în baza studiului dosarelor de evacuare din 12 state americane autorii (id.) atrag atenția asupra discrepanțelor și lipsa de încredere a datelor, oricât de precise ar putea fi ele.

Similar cu efortul nostru (Zamfir et al., 2019), von Otter et al. (2017) au obținut o bază de date a evacuărilor din Suedia de la autoritatea suedeză a executorilor. Datele sunt mult mai detaliate, cuprinzând toate inițierile de evacuare, cât și rezolvarea lor, nu doar cazurile finalizate prin evacuare. În schimb, Gerull (2014) analizează comparativ evacuările din cauza restanțelor de chirie în 14 state europene prin apelul la experți și experțe locale, concluzionând nu doar că procedurile sunt diferite, ci că o caracteristică comună este complexitatea procedurilor și incomprehensibilitatea lor pentru chiriași. Anti-Eviction Mapping Project (Proiectul de Cartare Anti-Evacuări) realizat în California este un exemplu de cunoaștere activistă a evacuărilor: prin colectarea de date cantitative și interviuri, demersul a contribuit la crearea și solidificarea unor legături între persoanele evacuate sau în risc de evacuare (Maharawal și McElroy 2017). Trebuie subliniat că evacuările efectuate pe cale informală sunt dificil de estimat, așa că amploarea procesului nu poate fi decât aproximată.

Unele concepte și categorii specifice apar în munca de interpretare a evacuărilor. Multe studii despre evacuări se concentrează pe aspecte structurale, fie că e vorba despre transformări socio-economice sau de sisteme legislative, descrie Baker (2017), care propune orientarea și către modul detaliat în care se efectuează procedeul prin detalierea muncii de evacuare, tehnologii și puteri efective puse în mișcare, cât și rezistența arătată. Mergând pe urmele lui Matthew Desmond, Soederberg (2018) întreabă „de ce insecuritatea locativă, inclusiv evacuările, apar în termeni normalizați, neutri din perspectiva clasei și individualizanți?”. O problemă semnificativă a analizelor evacuărilor este caracterul empiricist (Baker, 2020b). Pledând pentru mutarea atenției analitice de la evacuare (en. *eviction*) la a evacua (en. *evicting*), autorul descrie trei tipuri de critici ale evacuărilor: politic – evacuarea ca instrument de guvernare și constituire a cetățeniei; economic – evacuarea ca act fundațional al capitalismului, nu ca rezultat; cultural – evacuarea ca distrugere a spațiului domestic (id.).

Studiul evacuărilor include adesea descrierea acțiunilor unor actori antagonici. Pe de-o parte e prezent aparatul de evacuare, iar de cealaltă parte sunt persoanele care, în multe cazuri, opun o formă de rezistență. Dekel (2020:402) analizează studii de caz despre evacuări de pe întregul glob pentru a înțelege modurile de rezistență apărute. Propune o categorizare a formelor de organizare colectivă începând de la invadarea atomizată a spațiului, la conectarea la politica locală, la mobilizarea la firul ierbii, culminând în rețelarea trans-națională (id.). Dar împotriva cui se îndreaptă formele de rezistență? În timpul actului fizic de evacuare, rezistența este împotriva violenței fizice și cadrului de decizie privind evacuările. Prin aspectele revendicative ale rezistenței, persoanele evacuate sau pe cale de evacuare intră în contact cu aparatul administrativ, inclusiv asistența socială. Pe parcurs, birocrații de la nivelul străzii, în special asistenții sociali, devin agenți care, oricât de tensionați sunt principal între ethosul profesiei și ordinele superiorilor (Cummins, 2019), acționează ca parte a aparatul de evacuare. Prezența lor devine mai degrabă semn de îngrijorare decât indicator al sușinerii.

Dacă analiza evacuărilor a fost în adesea abordată din perspective structurale de tip socio-economic sau cultural, un recent val de publicații testează prezentarea evacuărilor ca formă infrastructurală. Zamfirescu și Chelcea (2020) propun interpretarea evacuării ca eveniment infrastructural: oamenii sunt deconectați de la multiplele fluxuri de utilități, existând mai multe faze de pregătire și gestionare prin asamblaje socio-tehnice. Ulterior evacuării din 2014 de pe strada Vulturilor 50 din București, descriu autorii, locuitorii au folosit varii elemente de infrastructură pentru a-și reface accesul la servicii de bază. Aceasta e denumită de autori biopolitică post-evacuare. Astfel, evacuarea poate fi văzută ca o „descompunere infrastructurală a locuinței”. Reorganizarea după evacuare a locuitorilor pe trotuarele de lângă imobilele evacuate este nu doar reziliență, ci rezistență în fața abjectizării și a normalizării evacuărilor.

Dacă pe de-o parte, aparatele evacuării încearcă să structureze ferm subiecții procesului prin delimitarea scenei, rolurilor și coregrafiei, pe de altă parte, subiecții transcend pozițiile prin încercări de restructurare și reasamblare a relațiile socio-tehnice și crearea unei atmosfere afective. În

privața Vulturilor 50, Lancione (2019) interpretează o serie de faze ale precarizării corpurilor rome: „pre-, in-, un- and re-makings of precarity”⁴ (p. 8). Astfel de detalieri a fazelor evacuării poate servi unei înțelegeri mai clare a câmpului de putere, la identificarea breșelor și, într-un final, la organizarea mai eficientă a rezistențelor anti-evacuare.

Transformările ontologice ale evacuării merg de la politic, unde se formează cadrul de decizie, până la tehnic – aplicarea deciziilor. Apanajul tehnicismului ușurează munca de evacuare, dar ea nu este robotică. Munca afectivă și emoțională este intensă pentru toate părțile participante. Pentru a convinge locatarii să se supună deciziilor și astfel a evita utilizarea forței, „sfaturile devin adesea mijloace de departajare a locatarilor în condiții precare de cauzele politice și situațiile lor dificile prin deflectarea vinei înapoi înspre individ și a comportamentului perceput al său” (Wilde 2020:3). Pe lângă scoaterea persoanelor din cadrul infrastructurii tehnice, „munca de evacuare implică adesea ruperea legăturilor emoționale și o întâlnire între lege, forță și relații intime” (Baker 2017:156). Alți autori au propus conceptul de „domicid” pentru a descrie distrugerea deliberată a locuinței și cauzarea suferinței (Porteous și Smith 2001 în Morris 2018). Aplicând conceptul în analiza unei evacuări în masă din Sidney, Morris (2018) o denumește drept formă de comunicid.

Studiile despre evacuări relevă multidimensionalitatea fenomenului și tipurile de forțe și relații sociale activate. O evacuare întretaie individualul, instituționalul și politicul, localul și globalul. Abordările macro inspiră în special interpretări de economie politică, iar cele mezo sau micro descriu modurile în care procedurile sunt generative pentru instituții și subiectivități.

2.2. Evacuări forțate în România – date sistematice și proceduri

2.2.1. Date existente

Încep prin a discuta rezultatele cercetării la care am contribuit prin coordonare și participare directă în cadrul rețelei de activism pentru dreptul

⁴ Formule conceptuale intraductibile

la locuire Blocul pentru Locuire. Raportul cercetării a fost finalizat la începutul anului 2019. Am efectuat cercetarea împreună cu Ștefania Vintilă, din partea Asociației E-Romnja, iar în cadrul redactării s-au alăturat alte colegi din rețea. Ideea acestei cercetări a apărut în urma observării lipsei unor date centralizate privind numărul evacuărilor forțate din locuințe în România, în condițiile în care numeroase situații fuseseră deja semnalate și analizate, în principal de către grupări de activism pentru drepturile romilor, de către grupările din rețea care fac muncă politică la firul ierbii în principal în Cluj, București și Timișoara, de către presă, cât și de alte cercetătoare academice și organizații nonguvernamentale naționale și internaționale. Principalele obiective au fost de înțelegere a rolului direct al instituțiilor statului în transformarea locuitorilor care ocupă spații în proprietate publică în oameni fără adăpost, cât și de producere a unei sistematizări a informațiilor disparate despre evacuări pentru a ilumina amploarea fenomenului. Am considerat esențială obținerea unor date mai precise pentru scopul nostru, ele având potențialul de a da greutate unor revendicări de schimbări de politici publice de locuire, atât în direcția interzicerii evacuărilor forțate fără relocare adecvată, cât și în privința semnalării nevoii de creștere urgentă a fondului de locuințe publice. Concomitent cu acest raport, Blocul pentru Locuire a redactat și un Ghid împotriva evacuărilor forțate, care s-a axat pe descrierea legislației naționale și internaționale și a procedurilor care pot fi utilizate în acest scop.

Amnesty International (2011) atrăgea atenția asupra faptului că romii sunt în mod predominant afectați de lipsa dreptului la locuință. „Prăpastia juridică” pe care o subliniază este un cumul de factori: legislația este inadecvată pentru asigurarea dreptului la locuire, protecția chirieșilor și a dreptului de posesie sunt combinate cu lipsa locuințelor sociale necesare și a măsurilor de prevenire a evacuărilor. Astfel, apar situații în care autoritățile locale acționează împotriva legislației internaționale atunci când efectuează evacuări fără consultare, înștiințare și oferirea de alternative. Exemplele de evacuare în masă aduse în discuție de Amnesty International sunt: Piatra Neamț 2001, zona centrală; Miercurea Ciuc 2004, zona centrală; Tulcea 2006, zona Alunișului; Craiova 2010, zona Făcăi; Coastei – Cluj-Napoca 2010; Tulcea 2011, zona Zagan. Riscuri de evacuare erau prezente în Baia Mare și

în Constanța. Raportul AI subliniază caracterul sistematic al evacuărilor în rândul comunităților rome și rolul autorităților locale în proces.

Organizația Romani Criss (2014) transmite ONU un raport care constată că evacuările forțate ale romilor fără urmarea procedurilor legale au continuat pe ultimii patru ani, indicând cazurile Coastei – 2010, Vulturilor – 2014 și Eforie Sud – 2013. De altfel, Romani Criss (2004) co-redactase un manual privind „Protecția dreptului la locuință pentru romii din România” în care era subliniată situația gravă a locuirii și formele de discriminare instituționalizate în privința asigurării dreptului la locuire.

Institutul de Cercetare a Calității Vieții a derulat o cercetare privind evacuările din locuințe sociale pe anii 2001-2004 (Dan 2018:24). Studiul respectiv a produs date din 227 de orașe și a scos la iveală trendul de creștere a evacuărilor, atât din cauza datoriilor la utilități, cât și din cauza retrocedărilor.

Tabelul nr. 4. Numărul familiilor evacuate (2001-2004)

	2001	2002	2003	Jan.-March 2004
din cauza neplății datoriilor la utilități	149	357	470	54
din cauza retrocedării imobilelor naționalizate	340	546	602	273

Tabel preluat din Dan (2018)

Și așa, acestea rămân doar exemple de inițiere a prezentării sistematice a evacuărilor, studierea comprehensivă a fenomenului nefiind efectuată.

Dan (2018:6) consideră că lipsa interesului autorităților locale, cât și lipsa capacității instituționale de colectare a datelor sunt principalele motive, presa locală fiind în schimb sursa majoră de informații pe temă. Chiriașii, cu sau fără contracte încheiate, și locatarii fără niciun fel de aprobare din partea proprietarilor, sunt principalele categorii de persoane expuse riscului de evacuare. Însă nici proprietarii de locuințe nu sunt complet protejați, existând cazuri numeroase apărute în urma neplății datoriilor la utilități. Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice a identificat în 2017, în baza informațiilor transmise de prefecturi, un număr de 16.200 de persoane în risc de evacuare, cât și 52.000 de persoane care locuiesc informal fără posibilitatea de legalizare (Zamfir et al., 2019:40). Același minister a

transmis că între 2010-2017 a existat o medie anuală aproape de 100.000 de persoane cu carte de identitate provizorie, deci fără domiciliu și lipsite de posibilitatea înregistrării pe alte adrese (id.).

Metodologia cercetării realizate de Blocul pentru Locuire a evoluat pe parcursul demersului. Inițial, echipa a urmărit o sistematizare a rapoartelor și studiilor pe temă, concomitent cu monitorizarea presei locale prin intermediul portalurilor dedicate de internet precum ziare.com, cât și motoare de căutare, în special Google, căutările fiind separate pe ani. Ulterior am decis solicitarea informațiilor publice din partea mai multor instituții locale. Am transmis un set de întrebări tuturor administrațiilor locale ale orașelor și municipiilor din România pe tema politicii de locuire socială, alternativele pentru persoanele evacuate, procedurile privind evacuările și numărul de evacuări între 2008-2017. De asemenea, am transmis un set similar de întrebări și Direcțiilor Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului. În ultimă fază, am solicitat Uniunii Naționale a Executorilor Judecătorești transmiterea numărului de evacuări efectuate de către executorii judecătorești. După două refuzuri succesive, am înaintat cererea către Ministerul Justiției, către care UNEJ are obligația de transmitere a datelor. MJ ne-a transmis datele disponibile pe județe, în câteva cazuri începând chiar din 1990. În noiembrie 2020, în spiritul acestei cercetări, am continuat individual o cercetare a proceselor de evacuare din locuințe intentate de către UATurile din România pe portalul online al instanțelor⁵ începând cu 15 martie 2020. Începem cu cifrele brute.

2.2.2. Datele Uniunii Naționale a Executorilor Judecătorești 2001-2017

Având în vedere faptul că executorii judecătorești sunt organizați în Camerele Executorilor Judecătorești de pe lângă Curțile de Apel și sunt obligați legal să completeze un registru al activității, datele sunt disponibile chiar și la nivel de județe. Conform informațiilor parțiale oferite de Ministerul Justiției⁶, între 2001-2018 (pentru Argeș, Vaslui și Iași, din 1990), au fost raportate 24.373 de evacuări din locuințe. Acest număr se referă la

⁵ <http://portal.just.ro/SitePages/acasa.aspx>

⁶ răspuns nr. 5760/2019/12.02.2019

toate tipurile de locuințe, atât publice, cât și private. Motivațiile nu sunt prezente, deci nu putem ști de aici câte au avut loc, de exemplu, în urma divorțurilor. În cazul CEJ București, care acoperă și județele Ilfov, Ialomița, Călărași, Giurgiu și Teleorman, au raportat date doar aproximativ un sfert dintre executori, adică 53 din 195. Prin extrapolare, putem estima că numărul real al evacuărilor din această zonă a fost nu de 4492, ci de aproximativ 16.500, totalul pe țară ajungând astfel la peste 36.000. Având în vedere numărul ridicat de revendicări de imobile din București, estimările sunt mai degrabă un exercițiu statistic. Chiar și așa, dacă extrapolăm media națională de peste 2100 de evacuări pe perioada 2001-2017 la cei 27 de ani, numărul ar trece de 57.000. În încheierea extrapolării, estimarea conservatoare a numărului de evacuări poate fi în fapt de peste 100.000, incluzând aici și alte proceduri de evacuare legale sau informale.

Tabelul 1. Numărul de evacuări din locuințe în perioada 1990-2017 în România

Sursa	Perioadă	Număr evacuări
Ministerul Justiției, date UNEJ	2001-2017	24.373*
Estimare în completarea datelor UNEJ	2001-2017	36.000**
Estimare număr evacuări prin executare	1990-2017	57.000***
Estimare număr total evacuări	1990-2017	100.000****

* În perioada 1990-2000, date doar pentru: Județul Argeș = 259, Județul Iași = 31, Vaslui = 9

** Extrapolarea datelor din partea Camerei Executorilor de pe lângă Curtea de Apel București, datele transmise fiind doar din partea a 53 din 195 de executori.

*** Media de aproximativ 2100 de evacuări realizate anual între 2001-2017 extrapolată la perioada 1990-2017

**** Numărul include o estimare conservatoare prin includerea altor moduri de evacuare, cum ar fi pe cale administrativă sau informale

În susținerea estimării, subliniez că doar în orașul Cluj-Napoca au fost decise aproximativ 800 de evacuări pe cale administrativă în perioada 1990-1993, conform detaliilor despre oraș din secțiunea următoare. Pentru o parte considerabilă a lor există confirmarea instituțională a realizării. De menționat că, așa cum reiese și din monitorizarea de presă, cât și din experiențele locale din Cluj și din alte orașe, există situații în care persoane sau familii au fost evacuate succesiv. Dacă s-ar crede că astăzi astfel de cifre nu ar putea trece neobservate în spațiul public, cele peste 300 de evacuări

inițiate doar de către administrațiile locale din țară în perioada martie – noiembrie 2020, descoperite pe portalul instanțelor, sugerează opusul. Naturalizarea evacuărilor forțate ca acte obișnuite ale administrației publice transcende întreaga perioadă de după 1989. După cum a descris într-un interviu un fost consilier local al Mun. Cluj-Napoca în mandatul 1992-1996, evacuările nu erau o temă de discuție în Consiliul Local:

„Nu era așa, nici în Consiliu nu erau discuții. Nici nu am știut de numărul acesta impresionant, totuși. Dar aflu, dacă era ceva în neregulă. Adică n-au adus în discuția Consiliului Local, că nu erau obiectul discuțiilor, evacuările. Dar dacă era ceva, ar fi trebuit să aflăm. Era clar că persoanele respective se aflau într-una din situațiile menționate: ori abuzivi, ori contract pe perioadă determinată, or fi știut ei de ce au făcut pe perioadă determinată, dar nu, sub acest aspect nu se făceau abuzuri. Ce n-au făcut, n-au făcut, executivul de atunci. Nu poți să încarci, să le bagi în cârcă”

Referitor la distribuția teritorială a evacuărilor raportate de Ministerul Justiției, județele de Nord-Vest prezintă cele mai ridicate numere, Cluj, Bihor și Maramureș trecând de 1000 de cazuri, alături de Constanța, județ aflat pe primul loc cu 1666, Brăila cu 1033, Brașov cu 918, cât și zona București și județele învecinate cu 4492. Această distribuție este dificil de interpretat în lipsa altor date de corelare, însă câteva piste ar putea fi urmărite, precum raportul cu numărul de imobile naționalizate și retrocedate sau apetența proprietarilor, fie ei publici sau privați, de a apela la executori în locul altor instrumente. În plus, trebuie specificat că aceste date nu ne oferă acces efectiv la diferența numerică dintre evacuările inițiate de proprietari publici și privați. Având în vedere drepturile formale reduse ale chiriașilor în România, cât și practica generalizată de neîncheiere sau neînregistrare a contractelor, evacuările forțate informale din locuințe proprietate privată pot fi chiar principala formă de operare.

Tot din informațiile furnizate de Ministerul Justiției aflăm că numărul executărilor a scăzut ușor și gradual până în 2009, ajungând la aproximativ 800 de evacuări pe an, ulterior mergând pe un trend ascendent până la aproximativ 1300 în 2017. Din aceeași sursă aflăm și că marea majoritatea a acțiunilor au fost efectuate în prezența forțelor de ordine, susținând astfel ipoteza că locatarele au ocupat locuința până în ultimul moment, din cauza lipsei alternativelor.

Chiar dacă la nivelul grupurilor de activism pentru dreptul la locuire era cunoscut faptul că numărul evacuărilor este ridicat, cifre mai precise erau necunoscute. Personal, am fost surprins de magnitudinea amplorii. În privința rezervărilor în extrapolare, să reținem că, spre exemplu, în Spania au fost evacuate aproximativ 350 de mii de familii după criza din 2008, conform unei analize publicate cu doar șase ani mai târziu (Álvarez de Andres et. al., 2014).

2.2.3. Date din monitorizarea de presă

Monitorizarea presei a adus mai multe tipuri de informații. Pe de-o parte, am identificat cazuri care nu au reieșit din raportările autorităților publice. Pe de altă parte, a adus uneori informații privind situația locuirii, riscurile de evacuare, cât și modul în care s-a desfășurat procedura și soarta ulterioară a locuitorilor. Din monitorizare mai reiese și faptul că există incendii frecvente și degradări ale blocurilor de locuințe sociale. Evacuări de pe terenuri virane sau clădiri abandonate sunt menționate de presă. Din relatări reiese că adesea asistența socială nu este prezentă, acțiunile fiind conduse de polițiile municipale și, eventual, polițiile locale. În astfel de cazuri, soluții alternative de locuire sunt înrădăcinate în lipsa oricăror raporturi contractuale. Multe familii care au fost izgonite din astfel de locații trecuseră deja prin experiența unei evacuări.

Administrația locală Piatra Neamț raportează un număr ridicat evacuări (201), iar informațiile din presă completează: în 2012, de pe strada Muncii au fost evacuate 500 de persoane, care au fost strămutate în zona Văleni 2, la 7 km de centru, peste zona dezindustrializată și un râu. Dacă spațiile din care au fost evacuate persoanele nu erau sub administrarea S.C. Locativserv S.R.L, societatea care este delegată de CL cu această sarcină, atunci ele nu au intrat la numărătoare.

Rolul presei în alterizarea și rasializarea persoanelor în risc de evacuare nu poate fi subliniat îndeajuns. În numeroase relatări, actul este transformat în spectacol grotesc al pedepsirii „hoardei” sau „șatrei”. E neclar dacă, atunci când apar reportaje despre situația locuirii înainte de evacuare, acestea sunt realizate astfel din zel rasist jurnalistic, din tentația obținerii de vizualizări prin ținerea publicului cu vederi rasiste sau în urma unor

comenzi politice sau de business pentru pregătirea intervenției. Certă este contribuția la crearea atmosferei de necesitate a evacuării. Autoselecția cazurilor în acest sens este evidentă, situațiile în care procedura se desfășoară fără conflict și/sau fără a fi vizate populații „problemă” fiind mai degrabă o banalitate neatractivă pentru raportare în presă.

2.2.4. Informații publice transmise de autorități locale urbane

Pentru perioada 2008-2017, aproape 1800 de evacuări la care au participat reprezentanți ai instituției ne-au fost raportate de către 184 de orașe și municipii care au răspuns solicitărilor de informații din cele 320 existente. În top se află Galați cu 590, urmând Piatra Neamț cu 201, Bacău cu 156, Brăila cu 151 și Alba Iulia cu 71. Primăria București nu a transmis datele, însă am primit răspunsuri de la 36 din 41 de reședințe de județ.

Tabelul 2. Evacuări raportate de către administrațiilor locale urbane din România pe perioada 2008-2017

Nr. crt.	Oraș	Nr. evacuări raportate
1	Galați	590
2	Piatra-Neamț	201
3	Bacău	156
4	Brăila	151
5	Alba Iulia	71
6	Orăștie	64
7	Deva	59
8	Focșani	55
9	Bistrița	50
10	Râmnicu Vâlcea	45
11	Călărași	41
12	Ploiești	38
13	Toplița	33
14	Târgu Mureș	27

2. Treizeci de ani de evacuări din locuințe în România și Cluj-Napoca...

Nr. crt.	Oraș	Nr. evacuări raportate
15	Moinești	20
16	Oradea	19
17	Drobeta T-S	17
18	Pitești	17
19	Alexandria	14
20	Giurgiu	14
21	Târgoviște	8
22	Salonta	11
23	Băile Govora	11
24	Gheorgheni	9
25	Sfântu Gheorghe	8
26	Miercurea-Ciuc	6
27	Marghita	6
28	Mangalia	6
29	Bușteni	6
30	Slobozia	4
31	Câmpulung Mold.	4
32	Cugir	2
Total		1763

În unele localități, numărul de evacuări raportat de presă era mai ridicat decât cel transmis de administrațiile locale. Spre exemplu, din cartierul de barăci muncitorești construit de Antrepriza de Construcții Hidroenergetice în Târgu Jiu în 1985 au fost evacuate în jur de 100 de familii între 2011-2015, însă administrația locală nu le-a menționat. Iar în Satu Mare, serviciul de asistență socială a menționat evacuarea unei singure persoane în 2016, presa descriind două evacuări de grup din locuințe informale în 2010-2011 din zona Ostrov, în prezența reprezentanților primăriei. Nerecunoașterea unor astfel de situații se poate interpreta ca dorință de a apărea drept localitate fără probleme, care, și dacă apar, sunt rezolvate

prompt, fapt din care reiese imaginea unei administrații funcționale și în control.

O parte din imobilele din fondul locativ de stat vechi sunt lăsate intenționat de administrațiile publice să se degradeze pentru ca ulterior să fie casate, iar terenul concesionat, cum se întâmplă în Cluj. De asemenea, noii proprietari ai imobilelor retrocedate mai degrabă nu investesc în mentenanța acestora până când chiriașii nu sunt îndepărtați. În ambele cazuri, responsabilitatea pentru degradarea acestor imobile este lăsată pe umerii ocupanților într-o manieră necontestată public.

După cum vom vedea mai jos, nu există măsuri preventive specifice pentru prevenirea evacuărilor, iar când apar, sunt mai degrabă decizii personalizate și localizate ale unor decidenți din administrațiile locale. Producția incertitudinii de către instituțiile de stat servește la demonstrarea incapacității indivizilor de a îndeplini criteriile de cetățenie urbană meritocratică.

În timpul pandemiei, evacuările au fost sistate pe perioada stării de urgență, între 15 martie – 15 mai 2020. În noiembrie 2020 am descoperit prin portalul just.ro faptul că între martie-noiembrie, inițierea evacuărilor nu a fost întreruptă nici de proprietari publici, nici privați. Concentrându-mă pe cei publici, am identificat peste 50 de acțiuni în instanță ale Serviciului de Utilitate Publică de Administrare a Fondului Locativ și a Cimitirelor din Brăila, oraș care era deja în topul evacuărilor raportate. Telefonice mi s-a explicat din partea serviciului faptul că aceasta este o strategie prin care se urmărește achitarea datoriilor. În Piatra Neamț, S.C. Locativserv S.R.L. avea peste 70 de procese intentate, confirmate telefonic. În Eforie erau peste 30 de cazuri, fără confirmare, iar în București aproximativ 50 de cazuri, însă în ultimul caz era neclar câte dintre acestea erau de locuințe și câte din spații cu altă destinație. Frontul Comun pentru Dreptul la Locuire a semnalat în toamna anului 2020 pregătirea de către administrația bucureșteană a mai multor acțiuni de evacuare din locuințe⁷. În Orșova, chiar Direcția de Asistență Socială a fost inițiatoarea procedurii pentru câteva locuințe. Acționarea în instanță a fost prezentă și în Călărași, unde 25 de locuințe erau

⁷ <http://artapolitica.ro/2020/11/02/solicitare-suspendare-evacuari-din-imobile-din-fondul-pmb/>

vizate, la telefon fiind menționat că este o situație atipică, deoarece se anulasă prin instanță efectul unei HCL de repartizare.

2.2.5. *Motivele evacuărilor*

În general, în cazul retrocedărilor, parcursul este clar. După încheierea retrocedării, chiriașii au dreptul la prelungirea contractului de chirie pentru încă minim 5 ani, iar cei care nu au părăsit imobilul în urma neprelungirii pot fi evacuați în urma unei sentințe judecătorești, care poate avea loc rapid prin procedura specială introdusă în NCPC.

Atunci când securitatea posesiei este ridicată, ca în cazul chiriașilor de locuințe publice, principalul determinant este neplata chiriei și/sau a utilităților. De ce se întâmplă asta? În primul rând, costurile locuirii sunt foarte mari în raport cu veniturile. Faptul că România este pe primul loc în UE la gradul de supraaglomerare⁸ cu aproape 50 la sută dintre gospodării și aproape 60 la sută dintre gospodăriile în risc de sărăcie, cât și între primele locuri în privința supraîncărcării cu costurile de locuire pentru chiriași, semnalează dificultatea financiară a accesării locuințelor. În plus, motivele evacuărilor sunt la fel de complicate precum situația fondului locativ de stat. Clădirile din vechiul fond de stat, în special, sunt degradate și lipsite de intenții de reparație. Consumul de apă, de exemplu, ajunge să fie necontorizat individual, iar responsabilitatea fiecărei familii pentru plată nu mai poate fi elucidată. Vina pentru neplată devine, deci, comunitară.

Dar pecetea pusă pe soarta lor este dată de modul de calculare a penalităților de întârziere a plății chiriei, în cazurile în care evacuarea nu este inițiată imediat ce permite contractul, ci mai târziu. Adesea, cuantumul penalităților ajunge să depășească datoria principală de mai multe ori, condamnându-i pe chiriașii care au ajuns temporar datori la certitudinea incapacității de plată. În unele cazuri, benevolența administrației publice este mai ridicată, devenind astfel clar faptul că în practică, deciziile evacuărilor țin mai mult de factorii de decizie decât până și de o sentință judecătorească, a cărei executare poate fi amânată. Timpul de executare a

⁸ Statistici despre locuire, Eurostat, 2018 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Housing_statistics&oldid=497245

unei sentințe variază de la relativ imediat după pronunțare, până la ani de zile. Într-un final, decizia de evacuare devine parte completă din sfera formal politică, apelul la autoritatea incontestabilă a instanțelor judecătorești fiind utilizat în funcție de calcule politico-electorale. Un scurt exemplu recent din Cluj: persoana a acumulat o datorie de 1500 de lei în perioada 2012-2015. Ulterior a fost încadrat în categorie de handicap, fiindu-i astfel legal subvenționată plata chiriei. Penalitățile acumulate au condus la ridicarea datoriei la 24.000 de lei. În 2021 plata chiriei de 1500 de lei nu se acceptă decât dacă sunt achitate penalizările, fiindu-i adresată o notificare de evacuare.

Dacă nerespectarea clauzelor este determinantul, motivațiile sunt mai complexe. Interesele imobiliare din zonă, fie ele private sau publice, pot conduce la inițierea acțiunii. Spre exemplu, în cazul blocului Turturica din Alba Iulia, evacuat aproape complet în 2017, a fost motivat de primărie prin necesitatea construcției unei parări supraterane, pe lângă aceasta, plângerile adresate de vecini privind gălăgia și mizeria erau parte din explicație, obscurând astfel logica acțiunii. Astfel, strategiile politice de dezvoltare urbană sugerează în numeroase cazuri indezirabilitatea sau cel mult tolerarea locuirii sociale. Revenim la această temă în secțiunea concluziilor.

2.2.6. Evacuare prin executor judecătoresc

Începem cu o descriere a evacuărilor dispuse prin instanță judecătorească conform Legii 5/1973. Conform art. 24, evacuarea fără atribuirea altei locuințe se realiza în cazul pricinuirii de stricăciuni însemnate ale locuinței, comportamentului care face conviețuirea imposibilă, obținerii locuinței în urma infracțiunii de filodormă sau a neplății cu rea-credință timp de trei luni consecutive a chiriei sau utilităților. Există, deci, o continuitate între prevederile legale pre- și post-1989.

Eroziunea măsurilor de protecție a dreptului la locuire realizată de Noul Cod de Procedură Civilă (NCPC) în România nu a survenit ca o măsură legală excepțională, ci într-un câmp de politici în care terenul era pregătit. Mai mult, faptul că ușurarea măsurilor de evacuare s-a implementat și în alte țări în jurul crizei din 2008, de exemplu în Marea Britanie (Paton and Cooper 2016), arată că trendul este internațional. Analiza juridică (Turculean, 2014) a rolului codului conchide că acesta a „urmărit să obțină în materia evacuării

o mai bună gestionare a relațiilor cu chiriașii, rău platnicii și tolerații, precum și o mai rapidă desfășurare litigiilor ce privesc aceste aspecte. Este fără îndoială motivul pentru care Noul Cod de Procedură Civilă (NCPC) reglementează prin art. 1033-1048 o procedură de evacuare.” Vicepreședintele Uniunii Naționale a Barourilor explică mai departe că „procedura evacuării unui chiriaș ce nu își achita la termenele contractuale chiria era anevoioasă și de durată, putând fi folosită în acest scop doar procedura de drept comun” (id.). Singura măsură de protecție socială a ocupanților unui imobil pentru care s-a pornit procedura este articolul 896, care interzice evacuările chiriașilor între 1 decembrie și 1 martie din imobile cu destinație de locuință, decât dacă fie creditorul nu deține o altă locuință, fie debitorul deține o altă locuință. Măsura nu se aplică „în cazul evacuării persoanelor care ocupă abuziv, pe căi de fapt, fără niciun titlu, o locuință și nici celor care au fost evacuați pentru că pun în pericol relațiile de conviețuire sau tulbură în mod grav liniștea publică”, conform al. 2. Reclamantul poate alege procedura specială din NCPC sau poate merge pe calea dreptului comun. Art. 1042, al. 2 indică prioritizarea acestei proceduri: „Cererea de evacuare se judecă de urgență, în camera de consiliu, cu dezbateri sumare, dacă s-a dat cu citarea părților”. Procedura specială poate fi aplicată doar dacă există un contract de locațiune, însă doar dacă contractul nu are formă scrisă sau nu a fost înregistrat, sau dacă imobilul a fost ocupat fără dreptul proprietarului (Dinu, 2013). De exemplu, într-un caz de evacuare descris mai jos, de pe strada Anton Pann din Cluj-Napoca, primăria nu a folosit procedura specială, ci art. 555, al. 1, care stipulează că „Proprietatea privată este dreptul titularului de a poseda, folosi și dispune de un bun în mod exclusiv, absolut și perpetuu, în limitele stabilite de lege”. Chemarea în judecată s-a realizat pe 18.08.2016, iar sentința pe 28 februarie 2017, deci peste șase luni. În alt caz, pe strada Vlad Țepeș, unde imobilul a fost retrocedat, s-a folosit procedura specială, chemarea în judecată fiind depusă pe 22 noiembrie 2018, sentința fiind dată pe 17 ianuarie 2019, deci în mai puțin de două luni.

Onorariul executorului este achitat de către ocupanții care refuză eliberarea imobilului în urma notificărilor. Având în vedere situațiile economice precare ale acestora, plata onorariului, realizată prin popririi pe

veniturile formale ale familiei, le reduce și mai mult șansele de a rezolva problemele locative. Din discuțiile cu persoane evacuate recent în Cluj, sumele se pot ridica la aproximativ 5000 de lei. În NCPC apare și „evacuarea voluntară” (art. 1039), care scutește proprietarul de alte etape dacă ocupantul părăsește imobilul după notificare. Procedurile de contraatac sunt aproape de zero. De exemplu, se poate contesta executarea și cere suspendarea acesteia pe perioada analizării contestației, însă plaja de contraargumente legale este foarte redusă, conform juriștilor pe care i-am contactat în încercările de prevenire a evacuărilor în Cluj.

În privința rolului executorului, acesta pune în aplicare un titlu executoriu, care poate varia de la o sentință judecătorească la un contract de chirie. După ce petentul contactează biroul executorului, acesta emite somații persoanelor care ocupă imobilul în cauză. Dacă persoanele nu părăsesc imobilul, atunci organizează o acțiune de evacuare, la care solicită adesea cel puțin asistența jandarmeriei sau și a poliției municipale și a poliției locale. Am transmis o solicitare de informații Poliției Cluj pe tema relației cu executorii judecătorești în cadrul evacuărilor, însă nu am primit răspuns. Rolul poliției locale în cadrul evacuării imobilelor publice este, conform derulării procedurilor la care am asistat în Cluj, de a convoca persoanele beneficiare de venit minim garantat, care sunt obligate legal să presteze un număr de ore de muncă în folosul comunității în funcție de ordinele aparatului primăriei. În cazul evacuărilor, ele sunt instruite să elibereze imobilele de bunurile persoanelor evacuate. Din discuțiile cu persoane din Cluj care prestează astfel de munci, se poate întâmpla ca ele să fi trecut la rândul lor printr-o evacuare. Practica utilizării beneficiarilor de asistență socială la evacuare nu este foarte nouă, locuitori din zona Cantonului povestind că au participat și ei la astfel de acțiuni acum mai mulți ani.

2.2.7. Evacuare pe cale administrativă

În prima perioadă de după 1989, cel mai probabil până la apariția Legii 114/1996 și a normelor metodologice, evacuarea pe cale administrativă s-a realizat în baza legislației regimului comunist. Acea legislație prevedea că „în mod cu totul excepțional, și anume când o suprafață locativă este ocupată fără contract de închiriere, dar numai dacă acea suprafață face parte din

fondul locativ de stat aflat în administrarea întreprinderilor specializate subordonate comitetelor (birourilor) executive ale consiliilor populare sau ale altor întreprinderi de stat, evacuarea poate avea loc pe cale administrativă (art. 23 din Legea 5/1973)” (Comănescu et. al., 1985:72). Comitetul executiv⁹ dădea decizia, evacuarea fiind efectuată de întreprinderile care administrau fondul locativ. Miliția putea fi convocată în cazul opunerii. Procedura nu se putea aplica în cazul locuințelor construite și administrate de întreprinderi și alte organizații de stat din fonduri proprii. Deci se putea aplica doar în cazul fondului locativ de stat subordonate comitetelor executive și doar dacă locuința a fost ocupată fără încheierea unui contract de chirie. În locul căii administrative, comitetele puteau recurge și la instanța judecătorească. În oricare caz, persoana evacuată putea contesta decizia în instanță (idem, p. 73). De menționat aici și că, în privința locuințelor întreprinderilor, în caz de deces al titularului de contract, evacuarea familiei se realiza doar după atribuirea altui spațiu locativ corespunzător (idem, p. 121).

Evacuarea pe cale administrativă poate avea loc în moduri diferite. Un motiv este acela că patrimoniul locativ este gestionat în moduri variate de către primării. Spre exemplu, în Cluj se află în administrarea Direcției Patrimoniul municipiului și evidența proprietății; în Ploiești – Administrarea Serviciilor Sociale Comunitare; în Piatra Neamț – S.C. Locativserv S.R.L.; Călărași – Direcția Juridică și administrația locală.

Regulamentele de evacuare pe cale administrativă sunt rezultate ale hotărârilor de consiliu local. Acestea se aplicau, teoretic, până la modificarea NCPC și până la HG 457/2017, care a abrogat articolele care prevedeau că „întreprinderea care administrează fondul locativ” va evacua persoanele care nu mai au forme legale de ocupare a spațiului. Este neclar dacă unele municipalități apelează în continuare la această metodă. De exemplu, Mun. Ploiești are un astfel de regulament prin HCL 106/2013, menținut în vigoare prin HCL 587/2018 privind regulamentul de administrare a locuințelor sociale. Acest regulament se aplică în cazurile în care cheltuielile de întreținere nu s-au achitat timp de trei luni consecutiv, comportamentul

⁹ Denumirea aparatului executiv al administrațiilor locale până la modificarea cadrului juridic după 1989

chiriașului face imposibilă conviețuirea cu vecinii, venitul net se mărește cu peste 20 la sută timp de doi ani consecutiv, alte persoane care nu apar în contract ocupă spațiul, sau chiriașul dobândește o locuință. Conform raportului de specialitate, motivația necesității unui astfel de regulament reiese din trei raționamente: cererile de locuințe sociale trebuie soluționate, procesele de evacuare sunt îndelungate, iar executarea silită este costisitoare. Combinația dintre cele trei semnalează faptul că fondul de locuințe sociale este redus față de cerere, iar soluția este creșterea vitezei de circulație a ocupanților, dacă aceștia nu respectă regulile. Deci prevenirea acestor evacuări ar combate primul raționament.

Având în vedere faptul că și în cazul regulamentului din Ploiești, cât și celui din Oradea¹⁰, urmează ca părăsirea imobilelor să aibă loc în maxim 30 de zile de la notificare, care ar urma să fie transmisă în câteva zile de la publicarea HCL, probabil că în ambele situații exista deja un număr considerabil de chiriași în această situație. Diferența dintre cele două regulamente este că, în Oradea, Compartimentul Locuințe emite somații de evacuare, apelând la executor judecătoresc doar pentru transmiterea conținutului HCL, iar în cadrul evacuării participă reprezentanți ai primăriei și ai poliției municipale. În Ploiești, primarul emite o dispoziție care urmează a fi pusă în practică de către o comisie de evacuare, iar participarea forțelor de ordine nu este specificată. În cazul S.C. Locativserv S.R.L. din Piatra Neamț, entitatea care administrează locuințele consiliului local, se face apel la articolele din HG 1275. Nici aici nu se apelează la dispoziție de primar, procedura fiind la latitudinea Compartimentului Fond Locativ.

În unele regulamentele identificate, spre exemplu cele din Cluj-Napoca¹¹ și Dărmănești¹² apare sintagma „persoane abuzive”, fiind definită drept „persoane fizice sau juridice care ocupă fără titlu locuința”. În continuarea definirii, se reclamă nerespectarea Legii 114/1996, însă nu în același mod. La Cluj se apelează la articolele 21 și 27, între timp abrogate, iar

¹⁰ HCL 697/2008

¹¹ <https://primariaclujnapoca.ro/informatii-publice/regulament-local/regulament-privind-reglementarea-cadrului-general-de-evacuare-persoanelor-fizice-sau-juridice-care-ocupa-mod-abuziv-locuintele-afla-te-patrimoniul-municipiului-cluj-napoca/> (accesat pe 10 martie 2021)

¹² HCL 62/2016

la Dărmănești este mai puțin specific. De notat modul de definire prin care nu acțiunea este catalogată, ci persoanele în sine. Astfel, mesajul e că nu comportamentul este obiectul analizei și diagnosticul, ci persoana în totalitatea ei. Sigur că, în fapt, din perspectivă juridică, comportamentul este cel vizat, însă terminologia sugerează mai mult de atât. Pentru persoanele evacuate sau în risc de evacuare, poate fi doar o altă cărămidă pusă la zidul care îi desparte de o locuință. Se trezesc clasificate drept abuzive, ceea ce îi face să simtă că deținerea unei locuințe prin ocupare ilegală din lipsa alternativelor este egal cu abuzul fizic al altor persoane, după cum povestește o persoană în timpul unei evacuări din Cluj. Deci terminologia juridică se transferă cu ușurință în registre afective. La Cluj, regulamentul votat în 30 martie 2010, la începutul anului în care a fost realizată evacuarea celor 74 de familii de pe strada Coastei, încă este prezent pe pagina de internet a primăriei. Însă evacuările „pe cale administrativă” își fac simțită prezența încă din 1991, după cum vedem în secțiunea despre oraș.

Din răspunsul primăriei Caransebeș în cercetarea efectuată în cadrul Blocului pentru Locuire, observăm că se poate face o alegere în privința modului de evacuare. Pe cale judecătorească se merge în cazul încălcării prevederilor contractuale. Pe cale administrativă se merge în cazul în care nu există o relație contractuală cu locatarii.

Câteva interviuate din zona serviciilor juridice au fost surprinse de existența evacuărilor pe cale administrativă, considerând că modul normal de procedură trece prin instanță și executor judecătoresc. De reținut că, conform regulamentelor identificate, comisiile de evacuare constituite prin dispoziția primarului suntacompaniate de prezența polițiștilor municipali, astfel apărând că, în cazul evacuărilor, apelul la forța publică nu ar fi doar atributul executorului judecătoresc.

Există și proceduri complet nelegale. Intimidarea și hărțuirea pot avea loc în diverse forme, mai mult sau mai puțin presante sau violente, chiar dacă urmează sau nu traseele sancționate legal. Poate fi utilizată atât de proprietari privați, cât și publici. Forma de evacuare semnalează asimetriile de putere și lipsa de protecție legală ale variilor forme de posesie a locuinței. Persoanele care au trecut prin evacuări succesive au fost supuse de obicei la astfel de presiuni, în special, dar nu redus la, cazurile în care nu aveau nicio

formă contractuală. O estimare a magnitudinii fenomenului nu poate fi realizată, însă discuțiile cu persoane evacuate, cât și cu varii tipuri de chiriași în imobile publice sau private, atestă prezența acestei maniere de gestionare a locuințelor.

2.2.8. Soluții după evacuare

O practică întâlnită în Buzău, Cluj, Lupeni, Oradea, Orăștie, Tg Mureș și Sfântul Gheorghe, este mutarea familiilor evacuate în containere deținute de municipalitate. În cazul Cluj, varietatea este și mai mare, de exemplu fiind construite locuințe modulare sau persoanele fiind îndemnate prin documente oficiale să își construiască locuințe improvizate în regie proprie.

O altă practică este de îndemnare a persoanelor evacuate de a-și găsi adăpost la rude sau prieteni sau de înștiințare directă să se descurce individual, cum e cazul primăriei Oradea, care declară că ele „sunt informate că au posibilitatea identificării unei soluții locative pe piața liberă.”

Există cazuri rare, cum e cel al orașului Sinaia, în care administrația locală a construit câteva blocuri de locuințe publice destinate evacuaților din imobile retrocedate. Procedurile de accesare a locuințelor publice în general sunt greoaie și îndelungate, astfel că persoanele evacuate au șanse reduse de a le obține efectiv. Cu cât perioada de lipsă de locuință este mai îndelungată, cu atât scad șansele de a obține locuință. Motivele sunt constituite atât de descurajarea instituțională, cât și de faptul că creșterea acestei perioade scade șansele îndeplinirii condițiilor de eligibilitate, cum ar fi deținerea unei surse permanente de venit, a unei cărți de identitate cu domiciliul pe raza localității sau acumularea de amenzi neachitate.

În alte situații este oferită cazarea în centre de noapte constituite în varii formule instituționale, dar care țin în mare parte de direcțiile de asistență socială. Ajutorul de chirie nu este destinat exclusiv persoanelor evacuate, dar este disponibil și acestora, cum este cazul Cluj începând cu 2018, sau al Sectorului 6 din București. Ecosistemele de servicii private de asistență socială din jurul administrațiilor publice sunt o altă opțiune adesea invocată. Fie că e cazul ONGurilor care primesc finanțare publică locală directă sau al celor care nu primesc, dar au o relație instituționalizată cu primăriile, ele se transformă în debușee de preluare a cazurilor.

Atunci când sunt prezente, soluțiile propuse de administrațiile publice pentru riscul de evacuare se bazează mai degrabă pe inducerea unei stări de incertitudine care aduce încă un strat de traumă cu efecte pe termen lung. Practic, ele normalizează nesiguranța locativă.

Invizibilizarea instituțională a evacuărilor reiese nu doar din lipsa de date sistematizate și asumate politic, ci și din transformarea fiecărui caz într-o situație individualizantă – fie că e vorba despre o persoană sau familie care „a greșit” sau de o comunitate. În ceea ce privește motivele expuse de Dan (2018), dezinteresul sau incapacitatea instituțională de a radiografa evacuările, ele doar zgârie suprafața. O centralizare a acestor date le-ar transforma într-o problemă socială, nu individuală, iar în consecință, ar necesita gestionarea lor. Efortul ar fi costisitor nu doar în sens de resurse alocate, ci politic, pentru că ar contrazice celelalte discursuri promovate și politici despre locuire și apartenență la oraș. Nu în ultimul rând, ar afecta oportunitățile de investiții imobiliare în zonele respective.

2.3. Evacuări forțate în Cluj-Napoca

Pentru a releva dimensiunea evacuărilor efectuate în oraș, am pus laolaltă sursele principale de informații. Un număr concret este imposibil de aflat, din cauza neînregistrării organizate. În plus, unele surse se bazează pe deciziile de evacuare, fiind deci neclar câte dintre ele au fost realizate, iar altele se bazează pe înregistrarea celor efectuate. Pe lângă acestea, există numeroase mărturii ale evacuărilor relatate de către persoanele dislocate. Aici secțiunea se concentrează pe experiențele romilor care au ajuns în urma unor strămutări succesive să locuiască în zona Pata Rât.

La solicitările de informații publice, DASM Cluj-Napoca nu a comunicat numărul de evacuări la care reprezentanți ai direcției au participat, concentrându-se pe prezentarea soluțiilor oferite persoanelor evacuate. Astfel, datele cantitative vin din două surse. Conform raportărilor UNEJ către Ministerul Justiției, în județul Cluj au fost efectuate 1051 de evacuări silită din locuințe în perioada 2001-2018. Numărul de evacuări efectuate prin intermediul executorilor judecătorești pune județul Cluj pe locul 5 din cele 37 de răspunsuri pe județe din țară. Dintre acestea, 802 au

fost realizate cu ajutorul forțelor de ordine, deci puțin peste trei sferturi din total. În arhiva Consiliului Local Cluj-Napoca am identificat aproximativ 800 de decizii de evacuări în perioada 1990-1993, prezentate în detaliu mai jos.

Datele obținute în urma discuțiilor cu persoane intervievate provin din mai multe surse. Majoritatea au reieșit din discuțiile cu locuitoare din zona Cantonului, în timpul pregătirilor dosarelor de locuințe sociale. Istoricul de locuire era relevant pentru că anumite situații puteau aduce punctaj suplimentar dacă documentele doveditoare puteau fi produse, însă ele făceau parte și din memoriile atașate solicitărilor, în vederea solicitării punctajelor pentru caz de forță majoră. Spre finalul perioadei de cercetare am avut discuții cu kolegele de activism care au istoric de evacuare, pentru a clarifica atât traseele personale, cât și eventuale trenduri de locuire înainte și după anul 1989. Alte date complementare provin din cartea Pata (Dohotaru et al 2015) și proiectul Dislocări¹³ al Fundației Desire. Coroborarea tuturor datelor va conduce la conturarea unei periodizări a evacuărilor.

2.3.1. Strămutări și evacuări ale romilor înainte de 1990

Mărturiile pornesc narativele începând cu anii 1950. Spre exemplu, Ernest Creta, evacuat de pe str. Coastei în 2010, își descrie șirul strămutărilor: „Eu sunt născut în șapte februarie 1951. M-am născut aici în Cluj, pe strada Bufniței, în Iris. De acolo, din Iris ne-au mutat în 1963, în trei mai. Am fost acolo 360 de familii. Am fost un cartier foarte mare de romi și când ne-au mutat de acolo, ne-au mutat în mai multe locații. Am fost prin Valea Seacă, apoi pe Dâmbul Rotund, pe Busuiocului, pe strada Popești, ne-au mutat și pe strada Timișului, în Someșeni, ne-au mutat între Bârc, tot în Someșeni, și apoi ne-au mutat pe Borhanci. Iar de acolo între Lacuri, și lângă întreprinderea CUG. Acum nu mai este, nicăieri nu mai sunt locuințele de pe vremuri în care ne-au mutat” (Dohotaru et al, 2016:168). Ulterior, Creta a primit repartiție în Mănăștur, însă a vândut apartamentul pentru a plăti tratamentul medical al copilului (id. 169). Cazul nu este singular, și alte câteva persoane care au ajuns să locuiască pe str. Coastei au locuit înainte de 1989 în cartierul Mănăștur în apartamentele părinților, care

¹³ <https://antievictionmap.maps.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html?appid=94df7dba-c98649ff97e3e5729dd2be3e>

erau chiriași la stat. Într-un alt caz, tatăl unei persoane a pierdut apartamentul pe care îl deținea cu titlu de proprietate în urma unei escrocherii de către cămătari. Iar alte persoane au pierdut apartamentele în urma afacerii Caritas.

Linda, colega din Căși Sociale ACUM, povestește traseul familiei ei prin oraș, începând cu 1979, ea fiind născută în 1982.

Tabelul 3. Linda – traseul locuirii în Cluj

An	Zonă	Motiv/mod mutare
1979	Dâmbu Rotund	
1983	Paul Chinezu	Intrare abuzivă a familiei în locuință liberă
1984	Byron	Intrare abuzivă a familiei în locuință liberă
1985	Aurel Vlaicu	Repartiție locuință fond de stat
1992	Coastei	Vânzare ap. Vlaicu – imposibilitate plată utilități
2010	Modulare – Pata Rât	Evacuare
2-17	Locuință Pata Cluj	Repartiție locuință pentru persoane din Pata Rât

Ocuparea unor locuințe goale era o practică întâlnită. După identificarea unei locuințe pretabile la ocupare, în decurs de câteva luni, noilor locatari li se stabilea o fișă de calcul de către ICRAI, existând deci o anumită formalizare. Ulterior, dacă locatarii erau angajați, fișa de calcul se reînnoia o dată la șase luni sau era încheiat chiar un contract. Practica a continuat oarecum și în prima parte a anilor 1990, însă cu o anumită selecție a cazurilor, a căror motivație este necunoscută. Cert este că această practică a rămas vie în memoria celor care au ajuns în urma evacuărilor să locuiască în Pata Rât. Majoritatea salariaților din Pata Rât lucrează în domeniul salubrității, ajungând astfel să cunoască orașul în detaliu, inclusiv clădirile care sunt neocupate. În discuțiile cu familiile pe care le-am susținut să își pregătească dosarul de locuință socială, interesul era recurent: dacă o locuință este liberă, cum ar trebui procedat pentru a ajunge în posesia ei? Cum se poate discuta cu primăria pentru a obține o repartizare directă?

2.3.2. Normalizarea evacuărilor la începutul anilor 1990

Descrierea cantitativă a evacuărilor de la începutul anilor 1990 provine din două surse. În urma consultării arhivei Consiliului Local Cluj-Napoca, am obținut accesul la aproape 9000 dintre Deciziile Comitetului Executiv între ianuarie 1990 și august 1993. Dintre acestea, 1094 pe anul 1990, 4886 pe anul 1991, 2000 pe anul 1992 și 740 pe anul 1993 până în luna august. Cele mai multe au ca obiect atribuirea de teren pentru locuitori, probabil cei care dețineau în proprietate doar locuințele, nu și terenul de sub clădire.

A doua sursă o reprezintă raportul de activitate al Regiei Autonome de Administrare și Închirierea a Fondului Locativ (RAAIFL) către Consiliul Local atașat HCL 27 din iunie 1992. După prezentarea fondului locativ actual și a activităților, raportul indică existența nevoii de locuire, care este nesatisfăcută:

„În acest domeniu de activitate, lipsa spațiilor de locuit, și valoarea ridicată pe piață a acestora împinge populația la tot felul de manevre prin care să poată ocupa o locuință fond de stat”.

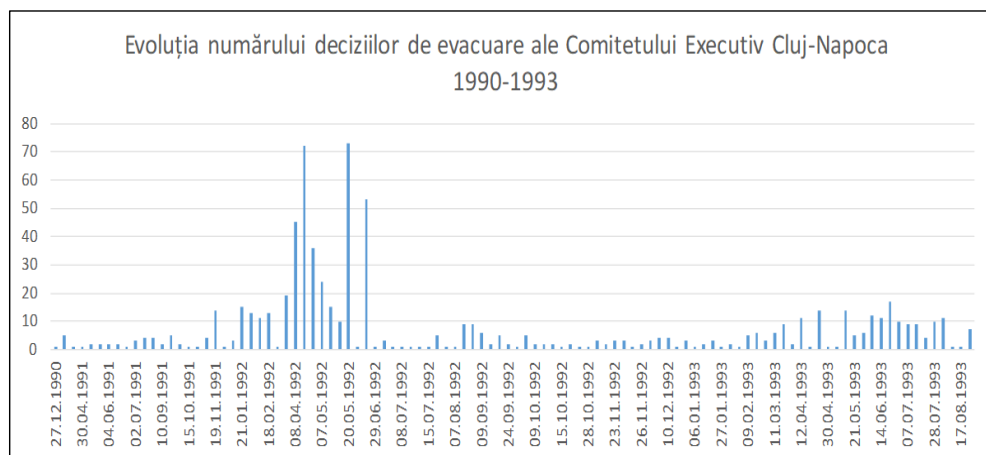
Efectele descrise sunt: ocuparea fără forme legale a locuințelor, uneori cu concursul administratorilor de bloc; nerespectarea prevederilor legale referitoare la norma locativă, urmată de respingerea de către regie a actelor; schimburi de locuințe fără aprobare pentru obținerea foloaselor materiale; părăsirea pentru mai mult de șase luni a locuințelor în străinătate sau alte localități fără informarea regiei. Situațiile s-au soldat cu acționarea în instanță, însă unele procese au fost pierdute de regie, deoarece administratorii de bloc își schimbau declarațiile; iar în alte cazuri experții care realizau ieșirile din subdiviziune favorizau persoanele fizice. Mai mult, între 1990-1991, existau situații în care un apartament era repartizat la două sau mai multe familii, ceea ce a produs reclamații și anulări de contracte. Toate acestea au determinat regia să inițieze o verificare generală a situațiilor fiecărui apartament, prin vizite pe teren ale inspectorilor, începând cu 20 martie 1992. În doar puțin peste două luni verificaseră situațiile a aproape 20 de mii de apartamente.

În urma verificărilor, regia a descoperit 430 de cazuri de „abuzivi” pentru care a fost inițiată evacuarea pe cale administrativă. Descoperirea cazurilor s-a realizat nu doar prin verificarea contractelor, ci și în urma audiențelor cetățenilor la primărie, consiliu local și regie, cât și sesizărilor de la cetățeni și asociații de locatari. Raportul indică 436 de decizii de evacuare pe cale administrativă, dintre care 156 fuseseră deja realizate. Pentru a face față volumului de muncă, s-a dublat numărul executorilor de la doi la patru, însă ritmul era scăzut, media evacuărilor fiind de patru pe zi. Alte probleme semnalate sunt

„lipsa spațiilor de depozitare a bunurilor celor evacuați, agresarea personalului nostru de către persoanele evacuate, recuperarea cheltuielilor ocazionate de evacuare (cca. 10.000 lei /evacuare), care o putem face doar pe cale judecătorească”.

Deciziile Comitetului Executiv conțin fiecare dintre aceste situații. Pentru perioada 1990-1993 există un număr de 799 de decizii privind evacuări din locuințe, neincluzând aici situațiile în care se făcea referire la evacuări ale bunurilor în caz de deces. Începând cu 14 iulie 1992, evacuările sunt denumite „evacuare pe cale administrativă”, conținând în cele mai multe cazuri referința „fam.”, urmată de nume și prenume, probabil al titularii de contract. Ele sunt catalogate ca fiind ale Biroului Spațiu Locativ.

Tabelul 4. Evoluția numărului deciziilor de evacuare ale Comitetului Executiv Cluj-Napoca 1990-1993

Prima evacuare menționată este decisă chiar la finalul anului 1990, pe 27 decembrie. Pe anul 1991 sunt decise 57 de evacuări. În unele date calendaristice apar între 1-5 evacuări, până pe data de 19 noiembrie, când apar 14. Intensificarea procedurii are loc în acea lună, continuând apoi în prima jumătate a anului 1992, maximul fiind de 74 în 14 aprilie. Creșterea numărului coincide cu instalarea primului Consiliul Local și a primarului Gheorghe Funar. Peste 400 de decizii de evacuări au loc în acele primele șase luni, după care 95 sunt decise răsfirat de-a lungul celei de-a doua jumătăți a anului. Între iulie 1992 și începutul lui aprilie 1993 apar în total peste 130 de decizii pe temă, pentru ca în următoarele cinci luni, până în august 1993, să se intensifice iar procedura, cu peste 150 de decizii. Cronologia acestor decizii confirmă situația din raportul RAAIFL. După inițierea verificărilor de către regie pe 20 martie 1992, urmează o creștere abruptă ce cumulează 329 de dispoziții între 8 aprilie și 22 iunie.

Deciziile indică în aproape toate cazurile numele titularelor, cât și adresa. Astfel, se poate observa cum au devenit unele zone din oraș centrul atenției administrației. Zonele Centru, Mănăstur, Gheorgheni, Între Lacuri, Iris conțin cele mai multe imobile pentru care se iau deciziile de evacuare. Ipoteza de la care am plecat este că, în contextul în care revendicările de imobile naționalizate deja erau formulate, situația lor ar fi fost principala considerare de evacuare. Deciziile Comitetului Executiv indică existența altor zone mari de interes. Odată este cartierul Mănăstur cu străzile Bucegi, Grigore Alexandrescu, Mehedinți, Parâng, Alea Peana; apoi capătul cartierului Gheorgheni: str. Alverna, Lăcrămioarelor, Albac, Rășinari, Muncitorilor zona expo Transilvania: str. Dâmboviței, Cojocnei, Răsăritului. La prima vedere, pe lângă imobilele vechi din zonele centrale, a căror vizare nu e clar conectată cu procesul retrocedărilor, imobilele de blocuri confort scăzut par a reprezenta o proporție ridicată din total. O înțelegere mai precisă a situației imobilelor și locatarilor care au fost ținta deciziilor solicită în sine un alt demers de cercetare care să exploreze tipurile de repartiții (persoane singure, etc) către întreprinderi și situația acestor unități în primii ani după 1989. Se poate, totuși, specula că închiderea unor întreprinderi a

condus la incapacitatea de plată a locatarilor care au primit repartiție prin intermediul unității în care erau angajați.

Tabelul 5. Străzile cu cele mai multe decizii de evacuare luate de către Comitetul Executiv Cluj-Napoca în perioada 1990 – august 1993

Nr. crt.	Strada	Cartier	Nr. decizii evacuare
1	Gârbău	Mănăştur	47
2	G. G. Byron	Iris	42
3	Lăcrămioarelor	Gheorgheni	29
4	Calea Moşilor	Centru	29
5	Horea	Centru	27
6	Calea Dorobanţilor	Centru	23
7	21 Decembrie	Centru	19
8	Albac	Gheorgheni	17
9	Bd Eroilor	Centru	17
10	Mehedinţi	Mănăştur	16
11	Peana	Mănăştur	14
12	Bucegi	Mănăştur	13
13	Răsăritului	Între Lacuri	13
14	Parâng	Mănăştur	11
15	Sobarilor	Iris	11
16	Traian	Centru	11
17	Alverna	Gheorgheni	10
18	Cojocnei	Între Lacuri	10
19	Dostoievski	Gheorgheni	10
20	Liviu Rebreanu	Gheorgheni	9

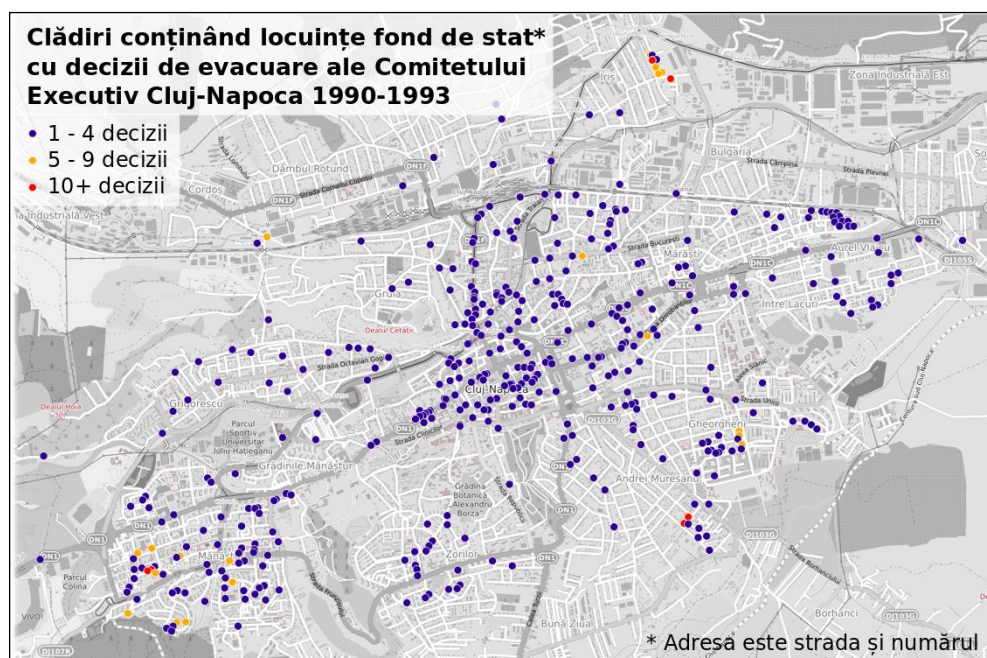

Figura 1. Harta clădirilor care conțin locuințe fond de stat cu decizii de evacuare între 1990-1993 ¹⁴

2.3.3. Etapele evacuărilor romilor din Cluj după 1990

Numeroase persoane au intrat la începutul anilor 1990 într-un ciclu de evacuări. Ceea ce cunoaștem într-o măsură mai mare este situația romilor care au ajuns, adesea în urma unor evacuări succesive, în zona Cantonului-Pata Rât. Spre exemplu, locatari de pe str. George Gordon Byron, care se regăsesc în Deciziile Comitetului Executiv pe anul 1992. În unele cazuri, retrocedările și lipsa asigurării de alternative de către stat a determinat locuirea în aceste condiții. În altele, lipsa posibilităților de a achita costurile de utilități. Unele persoane povestesc și cum fenomenul Caritas i-a atras într-o spirală a datoriilor culminată prin pierderea locuinței. Aceste situații se aplică celor care aveau o locuință în posesie. Însă generațiile următoare, lipsite de acest avantaj, nu au avut altă soluție disponibilă decât aceea de a extinde construcțiile părinților în mod improvizat. Astfel, atât ei, cât și părinții, în calitate de titulari de contract, ajungeau în risc de evacuare. Riscul

¹⁴ Hartă realizată în colaborare cu Bence Schneider.

s-a concretizat în unele cazuri, însă nu în toate. Dacă pentru cei care dețineau contract de închiriere a unei locuințe fond de stat, riscul era major, pentru proprietarii de locuință, acesta este considerabil mai redus, chiar dacă nu eliminat. Linda Greta povestește că la începutul anilor 1990, în blocurile noi de pe strada Aurel Vlaicu locuiau peste 20 de familii rome, o singură familie locuind astăzi acolo. Numeroase alte familii rome care dețineau apartamente în „Groapă”, zona Molnar Piuariu – Expo Transilvania, au fost treptat evacuate.

În *prima fază*, evacuările par a fi direcționate spre titulari de contracte încheiate înainte de 1990. În paralel, se urmărește eliminarea ocupanților abuzivi ai fondului imobiliar public. În 1995, CL hotărăște¹⁵ stabilirea despăgubirilor pentru ocuparea abuzivă a locuințelor, spațiilor și terenurilor. Normarea situației a avut loc pentru „frânarea și înlăturarea acestui fenomen de ocupare ilegală a imobilelor proprietate de stat”, evacuarea fiind următorul pas stabilit de acțiune. Motivația venea „ca urmare a crizei acute de spații pentru desfășurarea unor activități de producție, comerciale dar mai ales ca spații de locuit, în ultima perioadă sunt tot mai frecvent ocupate de diferite persoane cărora nu li s-au repartizat și nu îndeplinesc condițiile legale de ocupare”.

În *a doua fază*, apar evacuările de grup, multe dintre ele având loc în urma pierderii inițiale a locuinței și regroupării. În seria de șapte interviuri „Dislocări”, realizată de o echipă a Fundației Desire în 2016¹⁶, locuitori din zona Cantonului povestesc traseele lor de locuire în oraș și modul în care au fost evacuați. Traseele trec prin mai multe puncte în oraș, inclusiv prin buncăre de blocuri în Mănăștur sau terenuri virane, sub ghidajul administrației locale, cu contribuția altor actori proprietari de imobile.

Cazul familiei Mariei, colega din Căși Sociale ACUM, este un alt exemplu de traseu al evacuărilor. Familia sa a fost evacuată de pe str. Moșilor în 1998, împreună cu alte familii. Primarul Gheorghe Funar a grăbit evacuările, spunându-le în ziua respectivă că „Ce n-a reușit să facă primăria în 10 ani, am făcut eu în 24 de ore!”. Motivația era că locuințele respective erau scoase din spațiul locativ pentru că se dărâmau, însă familia povestește

¹⁵ HCL 231/1995

¹⁶ <https://www.desire-ro.eu/?cat=119>

că nu au avut o problemă din acest punct de vedere în cei cinci ani în care au locuit acolo.

„Cu noi în casă a dat jos pereții. Era doar fișa de calcul. Ne-am trezit cu ei într-o dimineață că evacuează. Am zis că nu avem timp. O zi la dispoziție. Nu fusese nicio amenințare anterioară, un anunț, somație. În timpul acela oamenii așteptau să se facă contractul. Au venit doar cu echipa de demolare și reprezentanți de la primărie, nu era poliție.”

Primarul le-a transmis să depună dosare pentru locuințe sociale, dar când au mers la primărie, nu au fost primiți sau s-au găsit scuze pentru nesustținerea demersului. Unii evacuați din zona Moților au ajuns să locuiască pe str. Cantonului, iar alții în Dallas sau pe str. Meșterul Manole. Mama Mariei povestește că „Funar a finalizat proiectul pe care l-au făcut alții. Pentru el a fost o victorie”, concluzionând că el a realizat majoritatea evacuărilor. Alte evacuări erau începute în apropiere, în zona Între Ape și str. Ilie Măcelaru.

Familia Mariei s-a mutat ulterior pe str. Sobarilor, în blocul care apoi a intrat în posesia Fundației Prison Fellowship, devenind centru de cazare pentru persoane marginalizate. După șederea în acel bloc, au construit locuințe improvizate la 20 de metri depărtare, împreună cu alte șase familii. Mai departe au locuit timp de o lună lângă podul Colectiviștilor, în proximitatea actualului sediu al companiei Emerson, fiind mutate apoi de primărie pe str. Cantonului, pe terenul unde se află actualul sediu al Poștei Române. Maria povestește că în urma evacuărilor, multă lume s-a îmbolnăvit grav, au apărut depresii și alcoolism ori s-au dezbinat familiile, inclusiv din cauza faptului că serviciul de protecție al copilului lua copii ai familiilor evacuate, dacă ajungeau să cerșească împreună cu ei, acuzând părinții de abuzul copiilor. În plus, familiile cu mai mulți copii erau mai bine văzute de primărie, primeau mai mult ajutor, iar dacă protecția lua copiii, scădea și tipul de obligații față de familie.

Menționez pe scurt alte cazuri de evacuare de grup. Blocul OPID din Someșeni, amplasat la intersecția str. Orăștiei cu str. Cornului, era aproape gol și a fost ocupat parțial de familii, fiind evacuat în 1999 de primărie.

Blocul NATO de pe str. Albac nr. 21, transformat în bloc de locuințe sociale în 2012, a fost ținta unei alte evacuări de grup în 2001. O persoană

care a locuit în acel bloc povestește că s-a mutat în 1993 cu mama, după ce părinții au divorțat, iar el avea șapte ani. Atunci blocul era în stare bună, iar locatarii aveau contracte cu primăria. Ei s-au mutat într-o garsonieră liberă, plătind o contribuție directă către administratorul de bloc. Gradual, în urma neîngrijirii infrastructurii, blocul s-a deteriorat, instalațiile de apă s-au spart, iar ulterior a fost tăiat și accesul la electricitate. Cei care aveau contracte au plecat, între timp venind alte persoane care nu aveau locuință. Primăria le-a limitat ocuparea la etajul 1, instalând grilaje de fier care să blocheze accesul la celelalte etaje, însă treptat alte persoane fără locuință au ocupat și celelalte etaje. Familia a fost mutată de primărie în „buncărele din Mănăstur” de pe str. Grigore Alexandrescu, după care pe str. Cantonului în 2004.

În zona str. Avram Iancu nr. 32-34 locuiau trei familii care „au lucrat toată viața la mătură”, aveau contracte de chirie și nu aveau datorii ale costurilor de locuire. Clădirea era într-o stare avansată de degradare, fiind motivul pentru care au fost evacuate la începutul anilor 2000, ajungând să locuiască pe str. Cantonului.

Pe Calea Turzii nr. 14, aproape de Piața Cipariu, erau câteva căsuțe vechi în care s-au mutat mai multe familii, ulterior evacuate de primărie. O parte din ele s-au mutat în Casa Călăului, o clădire de pe str. Avram Iancu, de asemenea abandonată, de unde au fost evacuate și conduse de autorități pe str. Cantonului în urma unui incendiu în anul 2002.

Pe Calea Turzii 117, familia lui Lazăr primise repartiție de la ICRA în 1982 în baza angajării tatălui la CUG. Imobilul a fost retrocedat, familia extinsă a fost evacuată în 2005, iar după două luni de locuit în stradă în fața curții, a fost mutată de primărie pe str. Cantonului.

Alte familii și-au ridicat locuințe improvizate pe str. Kővári din apropierea gării, pe un teren al CFR, unde au locuit câțiva ani până la evacuarea de către primărie din 2006.

Ultima evacuare notabilă din a doua fază este a celor 74 de familii de pe strada Coastei din decembrie 2010. Legal, pe amplasament erau două clădiri cu 16 apartamente contractate. Al treilea modul era un atelier auto care s-a desființat în 1991, având mai multe încăperi pe care locuitorii le-au transformat ulterior în locuințe. O plângere formulată de vecinii locuitorilor

de pe strada Coastei¹⁷ descrie incendiile apărute în zonă, care le pun în pericol locuințele lor din vecinătate, cât și că „seara târziu acești indivizi dau târcoale și pe strada Inău, în speranța că își vor completa veniturile și așa îndoielnice prin sustragerea din curțile noastre a unor bunuri”. Reamintind de o adresa similară transmisă în 2003, grupul cere explicit și subliniat ca locuitorii din zonă să fie supuși unui „nou control mult mai riguros”, descriind și pașii de legitimare și verificare a contractelor, cerând explicit ca cei care locuiesc abuziv să fie evacuați. Într-o declarație, primarul Apostu argumenta că „evacuarea de pe strada Coastei s-a făcut datorită faptului că modul de trai a iscat extrem de multe controverse pentru locuitorii din zonă și pentru firmele din zonă și pentru tot ce însemna orașul”¹⁸

În *a treia fază*, începând cu 2011, continuă evacuările din fondul locativ de stat, dar ele au o formă juridică mult mai bine delimitată și ținesc apartamente distincte. Cazul de pe Meșterul Manole nr. 2 din 2018 este sugestiv în acest sens, deoarece dintre familiile care ocupau cele 12 apartamente, majoritatea erau în risc de evacuare, însă o singură familie ajunsese atunci în această fază. Probabil că, pe de-o parte, acțiunile de protest ale grupurilor de activism local, inițiate cu ocazia evacuării de pe Coastei, intensificate ulterior și complementate de advocacy pentru asigurarea dreptului la locuire, au avut impact în această direcție. Pe de altă parte, ambițiile de oraș-magnet european ale administrației locale au condus la o grijă sporită pe temă, pentru evitarea acuzațiilor de încălcare a drepturilor omului. După titlul de capitală europeană a tineretului în 2015, aplicația de candidatură a orașului pentru titlul de Capitală Culturală Europeană 2021, pregătită în 2016, este grăitoare în acest sens. Ea promitea o împăcare comunitară și redescoperirea unui traseu european, conceptul principal, „East of West”, fiind declarat și unul cu caracter incluziv (Asociația Cluj-Napoca 2021, 2016). Într-o analiză a contextului candidaturii, am argumentat că mai degrabă s-a declarat o soluție tentativă de oferire a unei justiții culturale la problema in justiției sociale (Zamfir, 2016). Structura candidaturii conținea elemente semnificative de recunoaștere culturală a romilor din zona Pata Rât. Deci noi inițiative de evacuare ar fi venit în contradicție fățișă, presa

¹⁷ nr. înregistrare 106108/3/13.06.2008

¹⁸ <https://gazetadecluj.ro/teologii-se-muta-pe-coastei-mai-aproape-de-inima-consilierilor/>

deja exercitând o presiune considerabilă pe tema rolului acestor elemente. În plus, numărul evacuărilor s-a redus natural, zonele de așezări informale din spațiile centrale ale orașului fiind deja reduse anterior. Presiunea s-a concentrat pe acele zone de interes ridicat pentru dezvoltatorii imobiliari, cum ar fi Piața Abator.

Simultan, presiunile de evacuare ale locuitorilor din zona Cantonului – Pata Rât au continuat. În cazul locuințelor modulare, în 2021 deja există decizii judecătorești de evacuare. Iar în zona Cantonului domină teama de evacuare, concretizată inițial prin procesul deschis de CFR împotriva lor în 2011 și continuată până la planurile de pregătire a zonei pentru trenul metropolitan în 2020. Iar în privința evacuărilor din noile locuințe sociale, un locatar descrie în 2021 că „nu mai sunt țigani aici în blocurile Timișului Blajului, doar într-un bloc la margine. Probabil nu au plătit”.

Rolul poliției locale în evacuări este esențial. Raportul de activitate din 2018 descrie cum

„sub deviza ‘Nicio persoană nu doarme sub cerul liber’ au fost identificate 77 adăposturi improvizate, 440 persoane fără adăpost și 752 persoane care apelau la mila publicului adulți și 24 minori, față de aceste persoane s-au dispus măsuri legale constând în asigurarea unor locuri la cele 2 centre de primire din municipiu precum și la centrele de ocrotire a minorilor concomitent cu informarea primăriilor de pe raza de domiciliu al acestora. Persoanele cu domiciliul în alte localități au fost îndrumate spre domiciliul acestora, totodată au fost informate primăriile de pe raza de domiciliu cu privire la activitatea acestor persoane”¹⁹

Legea 151/2019 a așezărilor informale, o completare a Legii 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismului, încă nu este pusă în aplicare, chiar dacă normele metodologice au fost adoptate. Formarea comisiilor județene și locale a fost inițiată în 2020 după apariția normelor metodologice, însă nu există semne de progres. În spirit este o tentativă de a face astfel de zone legibile administrativ în direcția reglementării lor, atunci când situația permite. Contextul unor zone de locuire precum Cantonului, nu permite însă formalizarea, iar soluțiile propuse de lege nu par capabile de a reduce instabilitatea locativă sau a de a susține implementarea unor

¹⁹ <https://files.primariaclujnapoca.ro/page/2018/01/29/ACTIVITATEA-DGPL-ANUL-2018-pdf.pdf> (accesat 1.05.2021)

alternative locative adecvate. Mai mult, dacă legea se va aplica, iar „autoritatea locală nu deține fondul de locuințe sociale necesar relocării”, se vor aplica soluțiile următoare pentru asigurarea locuirii: unități de locuire provizorii, centre rezidențiale, locuințe de necesitate. Cum primăria a declarat repetat că nu deține fondul necesar de locuințe sociale, iar centrele rezidențiale sunt insuficiente și inacceptabile, ar rămâne doar soluția achiziționării unor unități provizorii de tip vagon-termopan într-o altă zonă (și mai) periferică, costurile de readaptare ale oamenilor fiind insuportabile.

2.3.4. Soluțiile autorităților publice din Cluj pentru persoanele evacuate

În privința sprijinului acordat imediat după evacuări, persoanele evacuate ajung inclusiv în situațiile de a solicita alimente sau păături de la asociații care pot fi în legătură directă cu DASM prin finanțarea activităților din bugetul local. Spre exemplu, în cadrul unei discuții cu o asistentă socială din cadrul Asociației Familia Regăsită (AFR), au reieșit exemple de suport acordat unor familii în prima parte a anului 2021. De altfel, informația că există astfel de asociații care pot oferi sprijin material sub formă de alimente, pachete pentru bebeluși sau îmbrăcăminte, circulă fie printre persoanele marginalizate, fie acestea sunt îndrumate să apeleze la serviciile asociațiilor de către DASM. Uneori, AFR ajută beneficiarii să achite facturi de utilități. Printre principiile programelor de servicii comunitare ale asociației, înființată în 1991, se află insuflarea beneficiarilor cu o asumare a responsabilității individuale în depășirea situațiilor dificile, fiind important ca serviciile acordate să nu creeze dependență. O parte din bugetul asociației provine din subvențiile acordate prin DASM în baza Legii 34/1998. În anul 2020, asociația a primit subvenție de 16.500 de lei pentru desfășurarea activităților la centrul de zi cu copii din familii aflate în dificultate, din bugetul total de subvenții acordat de primărie în valoare de 2.215.615 lei.

Modul în care autoritățile răspund la nevoile de locuire ale persoanelor evacuate susține imposibilitatea instituțională de promovare a dreptului la locuire. Prin răspunsul la solicitarea de informații, DAS Cluj-Napoca a răspuns în februarie 2019 că între 2008-2017 au participat la evacuări în urma solicitării altor compartimente și direcții de specialitate. Primăria are un regulament de evacuare, aprobat prin HCL 118/2010. Rolul lor este de a

diagnostica locuirea și nevoile persoanelor, concentrându-se pe: școlarizarea copiilor, ocuparea, dimensiunea locuirii. Se acordă consiliere și suport pentru realizarea actelor de identitate și de stare civilă, pregătirea dosarelor de locuințe sociale sau de necesitate sau realizarea contractelor cu furnizorii de utilități. Este neclar în ce situație persoanele evacuate sunt susținute în realizarea contractelor de utilități.

Ca alternative locative, DAS prezintă trei opțiuni: ajutorul de chirie, Centrul de Găzduire Temporară și Centrul Social de Urgență. În ceea ce privește primul punct, măsură a fost introdusă în 2018 și actualizată în 2020. Ajutorul de chirie este acordat în baza evaluării dosarului și acordării unui punctaj, ținutele fiind persoanele/famiiliile marginalizate, victimele violenței domestice, tinerii dezinstituționalizați. Inițial, suma maximă acordată varia între 900 și 1400 de lei pe lună, care se vira direct către proprietar integral în primul an și până la maxim 75 la sută din valoare în anul al doilea. Astfel, solicitanta trebuia să identifice pe piață o locuință al cărei proprietar era disponibil să încheie un contract, să îl înregistreze, iar apoi să primească contravaloarea chiriei de la primărie. Pragul maxim de venit era de 1500 de lei pentru persoane singure sau 783 de lei pe membru în cazul familiilor. Alte criterii de eligibilitate necesitau domicilierea în oraș de minim 24 de luni și ca în ultimii 10 ani să nu fi beneficiat de o locuință din fondul de stat sau să fi înstrăinat o locuință. Față de criteriile pentru locuințe sociale active la acel moment, și persoanele fără venituri era eligibile, iar perioada de doar 10 ani de nedeținere/nebeneficiere de locuință era, de asemenea, o schimbare mai permisivă. Alte condiții de eligibilitate au fost transferate din zona acordării de beneficii sociale, precum nedeținerea unui teren mai mare de 1000 de metri pătrați sau autoturism mai nou de 10 ani. Persoanele cu certificat de handicap sau cu persoane cu certificat de handicap în întreținere, familiile monoparentale și/sau cu mulți copii sau au venit scăzut, primeau punctaj mai ridicat. Modificarea din anul 2020 a regulamentului prevede că beneficiarii care „nu sunt integrați în piața muncii” la 3 luni de la semnarea contractului de servicii sociale, trebuie să presteze până la 40 de ore pe săptămână muncă prin „acțiuni sau lucrări de interes local” la solicitarea primarului. Practic, urmează aceleași principii ca venitul minim garantat.

Conform raportului de specialitate atașat proiectului de HCL de modificare a regulamentului de acordare a ajutorului de chirie, între martie 2018- ianuarie 2020 au fost depuse 170 de cereri, iar 135 au fost aprobate. Dintre acestea, aproximativ jumătate au fost încetate după ce a expirat termenul de patru luni în care trebuia prezentat un contract de închiriere. Doar 34 de solicitanți au beneficiat de ajutor, iar 19 se aflau în anul al doilea. În orașul cu cea mai mare chirie medie pe metru pătrat din țară, rezultatul poate apărea drept bizar. Însă doar din informația că jumătate dintre solicitanții care au depus aprobare nu au reușit să obțină un contract de închiriere ne poate indica faptul că apetența proprietarilor pentru încheierea și înregistrarea unui contract este redusă. Problematika este mai complicată. Din numeroasele discuții cu persoane care au avut intenția de a aplica sau au primit aprobarea, reiese că numeroși proprietari nu doresc să închirieze familiilor cu (mulți) copii și în special familiilor rom. Iar în privința perioadei de acordare a ajutorului, doi ani de zile este considerată o perioadă prea redusă. După cum se întrebau, de exemplu, locuitoare de pe strada Cantonului cu care am discutat: de ce ar renunța ele la stabilitatea locuirii într-o locuință improvizată pentru un experiment de maxim doi ani, după care să se întoarcă la loc? În același timp, șansele de a obține un salariu mai mare decât minimumul pe economie fiind aproape de zero, iar chiriile în continuă creștere. Răspunsul primarului la întrebarea unui locuitor de pe Cantonului privind soarta după cei doi ani de ajutor de chirie este că în acel timp beneficiarii trebuie să pună bani deoparte.

În 2020, regulamentul a fost schimbat prin relaxarea unor criterii. Astfel, tinerii instituționalizați pot depune cerere până în 35 de ani, în loc de 26; pragul de venituri a fost ridicat la 2000 de lei pentru o persoană singură, până la 4650 lei pentru o familie cu 6 persoane; pensionarele pe limită de vârstă au devenit eligibile; ar termenul maxim de acordare al ajutorului s-a ridicat la trei ani. De menționat că o parte dintre probleme au fost admise de aparatul de specialitate care a pregătit raportul. Chiar și așa, intenția inițială, al cărui principiu s-a transferat în noua formă a politicii, relevă faptul că administrația locală vede ca soluție la marginalizarea locativă exercitarea experimentală a integrării pe piața chiriilor. Chiar dacă încă de la prezentarea acestui program s-a menționat necesitatea lui ca alternativă la

dificultatea de a crește fondul public de locuințe, seva acestui demers este responsabilizarea individuală în accesarea pieței chiriilor și normalizarea tipului de nesiguranță locativă acordată de piață.

După cum reiese din datele de mai sus, în cazul romilor din oraș care au ajuns să locuiască în zona Pata Rât, privarea de locuință survine atât în urma evacuării, cât și din cauza prospectului acesteia. În locul unei experiențe directe a unei evacuări, unele persoane au decis părăsirea locuinței când au realizat iminența procedurii. În alte cazuri, transformarea locuinței în marfă, cuplată cu dificultatea plății utilităților sau a altor nevoi precum tratamente medicale au condus la consumarea locuinței în calitate de capital, reacesarea unei locuiri stabile fiind ulterior irealizabilă.

2.4. „Începe evacuarea. Mută-i pe ceilalți în spate, asigurați protecția. VĂ ROG PĂRĂSIȚI IMOBILUL!”²⁰

2.4.1. Organizare împotriva evacuărilor forțate

Secțiunea vizează descrierea unor cazuri de evacuare în fapt realizate în perioada 2018-2020 în Cluj. Abordarea este rar produsă în literatură, un exemplu notabil fiind relatările din Marea Britanie ale lui Baker (2020a). Raportările evacuărilor din România provin în mare parte din zona activismului. Astfel de descrieri sunt adesea relatări ale persoanelor evacuate și/sau ale altor participanți la evacuare, nu descrieri directe din perspectivă de cercetare sau activism pentru dreptul la locuire. În cazul evacuării de pe strada Vulturilor din București în 2014, există descrieri și analize, însă acestea focusează analiza înspre acțiunile întreprinse după evacuarea efectivă. Astfel, această secțiune combină metode de cunoaștere a evacuărilor în fapt în jurul observației participative din perspectiva de activist pentru dreptul la locuire. Scopul este de iluminare a câtorva aspecte: modul în care instituțiile sunt materializate prin acțiuni și modurile incipiente de rezistență la evacuare, atât din partea persoanelor evacuate, cât și a vecinilor și a altor participante și efectele acestei rezistențe în formarea de rețele de rezistență și influența lor asupra politicilor ulterioare de locuire.

²⁰ executor judecătoresc în timpul evacuării de pe str. Meșterul Manole nr. 2, 2018

Evacuarea celor 74 de familii de pe strada Coastei din 2010 a generat o puternică reacție publică locală, care a fost urmată de varii coagulări ale grupurilor și persoanelor care și-au exprimat dorința de a contribui la prevenirea altor evacuări forțate. Începând cu 2013, colegele din Căși Sociale ACUM au demarat acțiuni de susținere a locuitorilor de pe strada Stephenson nr. 15, amenințați cu evacuarea în urma unei sentințe judecătorești care nu a fost pusă în executare.

În 2018 am aflat că o familie care locuia în pivnița imobilului de pe strada Anton Pann nr. 22, în proprietate publică, a primit somația de evacuare, fiind prima evacuare la care am asistat. Am decis în echipă să încercăm organizarea unei forme de solidarizare cu familia prin prezența noastră la fața locului, făcând apeluri în cercurile activiste pentru prezența cât mai numeroasă, cât și la presa locală pentru acoperire media. Ulterior, în alte cazuri de evacuare despre care am aflat, aceste rețele s-au reactivat în varii formule, prezența fiind constantă. Într-un caz am descoperit o demarare a procedurii prin intermediul portalului instanțelor. În alte cazuri, vestea unei somații de evacuare circula prin intermediul colegelor rome din echipă, reflectând astfel tipurile de rețele ale persoanelor rome evacuate sau în risc de evacuare, indiferent de zona în care locuiesc în oraș. Chiar dacă în paralel se desfășoară variate tipuri de evacuări din locuințe în oraș, ipoteza este că cele mai multe se desfășoară fără a opune rezistență. Speculativ, lipsa rezistenței în alte situații de evacuare poate fi cauzată în primul rând de lipsa contractului și, implicit, a minimei protecții juridice, cât și de lipsa unei rețele de sprijin, de accesul la alternative locative în oraș la rude sau prieteni în oraș sau în afara lui, cât și de rușinea de a se regăsi în această situație resimțită ca un umilitor faliment personal. În cazul romilor precari în risc de evacuare, alternativa de locuire la rude se traduce fie prin supraaglomerare în vecinătate, fie prin mutarea în zona Pata Rât cu sprijinul altor rude care deja locuiesc acolo.

În aceste cazuri am avut acces la unele documente privind situațiile familiilor, fiind vorba de somații și/sau sentințele de evacuare, care conțin argumentația juridică. Sentințele sunt relevante nu doar ca documente ce pot sta la baza atacării executării, ci și ca fire narative, pentru că transmit precis atât modul în care e înțeles dreptul la locuire, cât și momentul din care

locuirea într-un spațiu a devenit ilegală juridic. Momentul respectiv poate fi conform clauzelor contractuale sau poate apărea la o perioadă mai îndelungată. În general, oamenii în risc de evacuare doreau ca situația lor să fie cât mai bine cunoscută public, în speranța creării unui val de simpatie publică ce ar putea determina autoritățile locale fie să oprească procedura, fie să le ofere soluții locative alternative adecvate. În trei dintre evacuări am transmis live desfășurarea evenimentelor pe pagina de Facebook Căși Sociale ACUM, aceste clipuri adunând sute de mii de vizualizări și stârnind reacții diverse, contribuind la conturarea lor drept evenimente cu amploare socială. Mai departe voi prezenta fiecare dintre cazuri.

2.4.2. „Pe mine să mă judece după legea veche!” – Cazul str. Anton Pann nr. 22²¹

Familia Magdalenei a locuit în beciul de pe strada Anton Pann nr. 22, aflat în proprietatea Municipiului Cluj-Napoca, începând cu anul 1998, mutându-se acolo din lipsă de alternativă pentru un cuplu tânăr căsătorit cu doi copii mici. Al treilea copil s-a născut ulterior mutării. La momentul evacuării, fiica cea mare locuia împreună cu cei doi copii mici ai săi. În timp au amenajat spațiul drept propria locuință, investind bani în renovare și mentenanța costisitoare cauzată de umezeala puternică și constantă. De exemplu, o dată la câțiva ani trebuiau să înlocuiască mobila putrezindă. Prezența lor în acel spațiu a fost practic recunoscută de autorități prin intermediul serviciilor sociale pe care le-au primit, cum ar fi ajutorul de încălzire. În aceeași curte interioară există atât apartamente repartizate drept locuințe sociale, cât și apartamente privatizate. Imobilul este înconjurat de proiecte imobiliare noi (vezi: Vincze et al., 2019), inclusiv Parcul Feroviarilor, aflat în vecinătate, fiind în curs de renovare. Reorientarea capitalului privat imobiliar dinspre periferii înspre centru a transformat arealul într-una dintre cele mai febrile zone ale orașului.

Familia a fost acționată în instanță de către primărie în 2016. Conform actelor judiciare, înainte de intentarea procesului, în ultima notificare de

²¹ Transmisiunea live a evacuării este disponibilă aici: <https://www.facebook.com/CasiSocialeACUM/videos/623829617981699/>

predare a imobilului, „li s-a adus la cunoștință pârâților că, în cazul în care nu vor da curs acesteia, urmează a se demara procedura de evacuare din imobil, deoarece prin ocuparea abuzivă se periclitează grav dreptul la proprietate al reclamantului. De asemenea, s-a făcut fișa de calcul nr... 2016, conform căreia pârâții trebuie să plătească suma de 37,55 lei/lună în favoarea Municipiului Cluj-Napoca, începând cu data de ...2016 până la momentul predării locuinței (...) Astfel, prejudiciul este determinabil, putând fi cuantificat până la momentul predării/evacuării locuinței și este cert, creanța fiind exigibilă în fiecare zi”. Mai departe, conform deciziei instanței, contravaloarea neutilizării spațiului de către proprietar a fost calculată pentru calitatea de locuință a aceluia spațiu. În plus, locatarii au fost înștiințați că pentru a „pentru a fi incluși pe lista de priorități este necesară urmarea procedurii legale”, cât și că dacă ocupă abuziv un imobil în proprietatea primăriei, devin neeligibili la acordarea locuințelor sociale. Conform sentinței, aceștia au devenit „ocupanți abuzivi” ai imobilului începând cu data de 26.04.2016, ceea ce înseamnă că între 1998 și acea dată ei nu erau considerați ocupanți abuzivi. Membrii familiei dețin cărți de identitate permanente, domiciliul fiind înscris pe apartamentul vecin din subsol, alocat ca locuință socială sorei Magdalenei.

Noi am aflat despre situație după ce sentința fusese deja pronunțată. S-a încercat atacarea executării, însă fără succes. Ideea de a apela la ajutorul de chirie fusese inițial respinsă ferm de familie din două motive: nu era o soluție acceptabilă în primul rând din cauza termenului limitat de doar doi ani; și nici nu era o soluție care să țină cont de istoricul lor de locuire, care i-ar fi îndreptățit la legalizarea situației sau la oferirea unei alternative de locuire publică.

În dimineața evacuării, lucrurile lor deja erau împachetate, dar au decis să rămână acolo până în ultimul moment posibil. Așteptarea executorului a fost cu siguranță dificilă, dar era înrăutățită pentru că singura vedere spre stradă era disponibilă printr-o fereastră micuță a cărei vizibilitate era tăiată pe jumătate de trotuar. Inițial, soțul și copilul cel mic nu au fost prezenți, deoarece ambii aveau probleme serioase de sănătate. Fiica și cei doi copii mici ai ei au rămas în locuință și în jurul acesteia, pe tot parcursul evacuării, având grijă de ultimele aranjamente, cum ar fi preluarea medicamentelor din

frigider. Mama soțului a decis să vină în dimineața evacuării pentru a-i susține, chiar dacă starea ei de sănătate era șubredă.

Evacuatorii a ajuns în jurul orei 9. Întâi au sosit cele două angajate ale DASM, care au transmis că acceptarea cazării la Fundația Prison Fellowship este cea mai bună soluție, ea fiind una pe termen scurt, până când se rezolvă situația. De asemenea, întrebau dacă nu are rude la care ar putea sta temporar. Magdalena a refuzat soluția invocând rădăcinile problemei, adică in Justiția socială distributivă și procedurală. Perspectiva familiei transmitea faptul că se consideră locuitori care au respectat regulile de apartenență la oraș: atât ea și soțul sunt angajați; chiar dacă au ocupat ilegal un spațiu, au solicitat repetat formalizarea locuirii, prezența lor fiind tolerată aproape 20 de ani; spațiul în sine nu are mare valoare, deci nici acțiunea lor nu e o mare crimă; în plus, l-au îngrijit după posibilități și au menținut curățenia. Pe lângă acestea, aveau promisiuni vechi de la un angajat al primăriei, Chirilean, că situația lor se va rezolva în timp, episod care apare și în alte narative de evacuare. Pe de altă parte, considera că procesul nu a fost unul echitabil, iar înainte de evacuarea efectivă ar fi trebuit să li se acorde un termen mai îndelungat pentru a pregăti alte opțiuni. „Pe mine să mă judece după legea veche!”, deoarece atunci când au ocupat spațiul, cunoșteau exemple similare care au fost ulterior legalizate. În ceea ce privește soluția cazării la centru, condițiile erau inacceptabile: bărbații și femeile erau despărțiți, accesul era limitat după ora 23, iar termenul de ședere era neclar. În privința întâmpinării forțelor de ordine, Magdalena afirma că ea, chiar dacă nu știe carte, înțelege că asaltul asupra executorului sau forțelor de ordine au drept consecință închisoarea.

Abordarea asistenței sociale era în primul rând una de distanțare față de acțiunea executorului și a oricăror evenimente anterioare care au condus la evacuare. Inclusiv prin răspunsul la afirmația Magdalenei că executorul ar fi declarat că primăria ar avea posibilitatea de a lua altă decizie. Practic, s-a întărit faptul că realizarea evacuării nu poate fi contestată, iar nici executorul nu mai are control asupra situației decise de judecător, fiind deci o realitate imperturbabilă. În schimb, Magdalena transmitea că actul de justiție nu s-a încheiat, fiica interpretând că actul de ocupare al spațiului a fost un act de dreptate socială, alternativa fiind strada. Declarativ, DASM era prezentă

pentru a se asigura că copiii minori sunt în siguranță, iar soluțiile oferite – cazarea la centru și ajutorul de chirie – sunt înțelese și, eventual, acceptate. Pe termen lung, familia era îndemnată să strângă bani pentru a accesa chirie privată sau să identifice rude sau cunoștințe care îi pot găzdui. În plus, DASM a explicat că există reguli și pentru acordarea locuințelor sociale care fac familia neeligibilă. Chiar și așa, erau îndemnate să nu producă scandal, ceea ce le-ar afecta definitiv posibilitatea de accesare, restul regulilor sunt deschise modificărilor. Pe lângă acestea, au adăugat că scandalul și agresiunea nu sunt în interesul copiilor. Toate acestea în timp ce era exprimată empatie față de situația lor.

Executorul împreună cu echipa și forțele de ordine au ajuns la scurt timp. Primele măsuri luate au fost de a ne opri din înregistrare, în baza faptului că nu este funcționar public, ci persoană de drept privat, după care a ordonat jandarmilor să ne identifice. A disciplinat și controlat ferm situația prin impunerea forței, stabilind clar termenii întregii interacțiuni. Ulterior, în încăpere nu au mai avut acces persoanele care au venit pentru susținere, nici presa sau vecinii. Pe scara de acces s-a blocat circulația, fiind permis doar accesul familiei, reprezentantelor primăriei, jandarmilor, poliției locale. Forțele de ordine iau notițe despre acțiune. Un jandarm cu tricou inscripționat „DIALOG” era prezent. Acesta a întrebat-o de câteva ori pe mama unei persoane evacuate dacă are nevoie de asistență medicală. Văzând echipajele forțelor de ordine, mama întreabă semi-retoric: „De ce îi e frică domnului executor...?”.

Locuința familiei se transformă în situl instituțiilor. Se formează un culoar pe care au acces doar persoanele autorizate: executorul și asistenții săi, jandarmeria, poliția locală – al cărei echipament induce confuzia cu poliția română, reprezentanta direcției patrimoniu a primăriei, familia, persoanele care prestează muncă pentru primărie în schimbul ajutorului social.

Exact ce s-a întâmplat în subsol între familie și echipajul de evacuare, nu știm. Fiica descrie la un moment dat că în timpul discuțiilor, reprezentanta primăriei râdea la auzul revendicărilor lor. Magdalena a început să scoată lucrurile personale în saci în curte. La un moment dat a fost dat ordin pentru ca un reprezentant al poliției locale să trimită trei persoane

beneficiare de venit minim garantat care au fost aduse pentru a elibera spațiul. Polițistul le înmânează saci de gunoi și mănuși de protecție pentru a elibera locuința de bunurile familiei. După o scurtă ezitare și după ce soțul Magdalenei le spune să nu atingă lucrurile, pentru că nu ei le-au plătit, acestea au refuzat, ulterior plecând și așteptând pe trotuar. Se pregătește sigilarea ușii de către un polițist local.

Un camion așteaptă pe trotuar încărcarea bunurilor familiei, care a acceptat la final să meargă și să vadă exact condițiile de cazare de la Fundația Prison Fellowship. Ulterior evacuării, familia a fost obligată la achitarea costurilor procedurii, în valoare de aproximativ 5000 de lei. Plata s-a realizat prin poprirea impusă salariului Magdalenei, care lucrează în salubritate, soțul lucrând ca șofer de taxi. În anii următori au depus dosarul de solicitare a unei locuințe sociale, însă cererea le-a fost declarată neeligibilă din cauza ocupării abuzive a unui imobil în proprietatea CL.

2.4.3. Contract expirat în locuință din vechiul fond de stat – Cazul str. Meșterul Manole nr. 2²²

Imobilul de locuințe fond de stat se găsește în zona Piața IRA, care este, de asemenea, în plină dezvoltare imobiliară. Pe lângă noul complex de blocuri rezidențiale din vecinătatea locuitorilor de pe strada Meșterul Manole nr. 2, primăria a finalizat în mai 2020 un imobil de locuințe sociale cu 12 apartamente pe str. Ghimeșului nr. 2, lângă care este în dezvoltare privată o altă clădire de apartamente.

Situația locativă este mai complicată, Meșterul Manole nr. 2 coagulând în fapt trei spații învecinate, fiecare dintre acestea având situație diferită. Cea mai populată este o clădire din vechiul fond de stat, utilizată în trecut de către armată. Clădirea este de tip vagon, cu câte șase apartamente de mici dimensiuni pe cele două laturi, apartamentele fiind repartizate în timp ca locuințe sociale. Pe parcurs, din lipsă de alternative, rudele ocupanților apartamentelor au început construcția de locuințe improvizate pe terenul de lângă clădire, care a fost retrocedat. Imposibilitatea accesării unei locuințe pe

²² Transmisiunea live a evacuării este disponibilă aici: <https://www.facebook.com/239147293116602/videos/252118702166632>

piață a condus în timp la supraaglomerare. Condițiile de locuire s-au depreciat în timp, clădirea nefiind reabilitată. Pentru o perioadă, accesul la apă curentă a fost tăiat în urma neplății facturilor. După terenul pe care se află locuințele improvizate se află un alt teren al unui alt proprietar privat, pe care se află o locuință extinsă în mod improvizat.

Presiunile de evacuare au apărut din mai multe direcții. Pe de-o parte, din partea primăriei, punctual pe apartamentele ai căror locatari nu mai îndeplineau condițiile contractuale. Pe de altă parte, locatarii locuințelor improvizate au devenit ținta evacuării din partea proprietarului terenului retrocedat. Ambele categorii sunt simultan și în vizorul locatarilor apartamentelor noilor blocuri din împrejurimi, care au depus o petiție prin care solicită municipalității rezolvarea situației prin evacuarea locuitorilor.

Proprietarul terenului retrocedat din vecinătatea clădirii a inițiat o acțiune de evacuare în 2018. Procedura defectuoasă, pe care am descoperit-o și în urma căreia am comunicat cu executorul, a fost însă motivul pentru care nu a fost finalizată, ulterior acțiunea fiind sistată.

Primăria demarase deja evacuarea unui apartament din clădirea de locuințe publice, care s-a finalizat în septembrie 2018. De altfel, o listă concretă cu statusul contractual detaliat al fiecărei familii circula în cadrul instituției. Cunoașterea situației este deci la îndemâna aparatului administrativ, deciziile de intervenție având o bază solidă de organizare înspre evacuare și nu spre prevenire, după cum se verifică și prin evacuarea din mai 2021, netratată în acest capitol.

Evacuarea a fost inițiată în urma nerespectării clauzelor contractuale, mai precis din cauza acumulării de datorii a unei familii cu nouă copii. La evacuare erau prezenți șase polițiști locali, pe lângă jandarmerie. Zona era aglomerată, vecinii fiind prezenți în zonă, cât și activiste și presa. La scurt timp după ce am ajuns, un jandarm brusca un băiat care încerca să intre în casă, neștiind că este unul dintre locatari. În acest caz, intervențiile jandarmeriei au fost clare, blocând culoarul de trecere din fața clădirii. Cei șase polițiști locali stăteau în schimb în avangardă. Cu toate acestea, în anumite situații permiteau circulația celor care păreau că nu sunt locatari ai imobilului: activiști, presă, avocați. Vecinii indicau copiilor ce anume trebuie să facă, de exemplu să intre în casă și să închidă ușa. Neliniștea vecinilor era

justificată din mai multe motive: precaritatea situației juridice a mai multor chiriași îi așeza pe lista celor care urmează a fi evacuați. Această evacuare era doar una dintre cele care vor urma²³, așa că opunerea unei rezistențe era o formă pragmatică de solidaritate. Tema era parte din discuțiile oamenilor în timpul evacuării.

La un moment dat, asistenta socială iese din clădire cu un copil mic în brațe și unul de mână, mergând spre ieșirea din curte. E neclar cum s-a luat această decizie. Doi polițiști locali merg pe lângă ea. La scurt timp, din casă iese un bărbat care aleargă după copii, iar vecinele îl îndeamnă să nu o lase să ia copiii. Între timp, o femeie, probabil vecină sau rudă, recuperează copiii în afara curții. Asistenta socială rămâne deznădăjduită. Ulterior, mai mulți copii se retrag în apartament. După ce discută cu colegii afară, executorul se întoarce și declară imperativ: „Vă rog părăsiți imobilul!”. Mama iese afară cu copilul în cărucior, dar se întreabă, dacă copiii îi scoate, ce se va întâmpla cu bunurile lor?

Ulterior evacuării, un grup de zece persoane a mers în sprijinul familiei la o întâlnire cu primarul, desfășurată în sala de sticlă unde au loc ședințele de consiliu local. Primarul a părut surprins de gravitatea situației, în special de faptul că un copil în cărucior cu roțile este evacuat, ceea ce însemna că opțiunea Prison Fellowship nu era viabilă – imobilul nu are lift. Deci persoanele fără dizabilități nu sunt incluse în categoria celor demne de măsuri de prevenire a evacuărilor sau de susținere cu soluții locative adecvate. Grupul a profitat de ocazie pentru a solicita și alte decizii, cum ar fi interzicerea solicitării asistenței beneficiarelor de VMG la evacuări. Într-un final, soluția transmisă la întâlnire a fost de acordare a două din cele cinci locuințe de urgență de pe str. Oașului, în cadrul Centrului de Găzduire Temporară, locuințe destinate situațiilor de calamitate. Primarul a recomandat ca familia să aplice cererea pentru locuință socială și pentru ajutorul de chirie. I s-a adus aminte că ocuparea abuzivă este criteriu de neeligibilitate și i s-a solicitat eliminarea criteriului neexistent în legea locuinței, ceea ce a refuzat.

²³ În mai 2021 a avut loc o altă evacuare pe str. Meșterul Manole nr. 2, care s-a soldat cu o violență ieșită din comun a jandarmeriei. Transmisiunea live este disponibilă aici: <https://www.facebook.com/239147293116602/videos/238053481456982>

Deci, în cazul evacuării unei familii dintr-un imobil deja demarcat drept unul din care urmează a fi efectuate alte evacuări modul de operare este ferm și agresiv.

2.4.4. În așteptarea primăriei: evacuare din imobil retrocedat pe str. Vlad Țepeș nr. 7²⁴

Evacuare de pe strada Vlad Țepeș nr. 7 a avut loc în aprilie 2019. Similar, zona este în dezvoltare imobiliară, de această dată accentuat comercială. Am aflat despre situație cu câteva zile înainte și am mers la o discuție cu familiile în cauză. Imobilul a fost naționalizat, iar Biserica Reformată Someșeni l-a obținut prin retrocedare în 2013. După expirarea celor cinci ani în care cele patru familii de chiriașii erau protejate legal, Biserica le-a acționat în instanță. Conform declarațiilor reprezentanților bisericii în timpul evacuării, le-au transmis chiriașilor să părăsească imobilul imediat după ce a fost obținut în instanță. Juridic, evacuarea s-a obținut prin procedura specială conform art. 1033 din NCPC, fiind derulată rapid. Instanța reține că pârâții devin ocupanți în lipsa unui temei contractual pentru dreptul de folosință al imobilului, doar cu permisiunea reclamantei putând locui în imobil. Deci, conform sentinței,

„reclamanta poate solicita oricând pârâților să elibereze imobilul în discuție, independent de motivele invocate, dreptul proprietarilor fiind unul discreționar. Astfel, este irrelevant că pârâții au locuit în imobil pentru o perioadă lungă de timp sau că aceștia și-au exprimat intenția de a încheia noi contracte cu reclamanta, din moment ce singura protecție pe care dispozițiile art. 1039 C.pr.civ. o oferă ocupanților atunci când proprietarul nu mai îngăduie folosirea imobilului, este termenul de preaviz de 5 zile.”

Instanța dispune ca pârâții să achite cheltuielile de judecată ale reclamantei, în valoarea de 5.000 lei. Cheltuielile de executare au fost stabilite la 2.739 lei. Deci, dacă posibilitățile de realizare a locuințelor publice sunt structural reduse și anevoioase, așa cum vom vedea în capitolul următor, eliminarea lor din patrimoniul public este eficientizată.

²⁴ Transmisiunea live a evacuării este disponibilă aici: <https://www.facebook.com/239147293116602/videos/645708002556802>

Din partea Bisericii erau prezenți la evacuare pastorul și doi alți angajați în funcții de administrare. Executorul era acompaniat de cinci jandarmi, dintre care unul filma. O grupare de activiști a fost de asemenea prezentă. Executorul abordează o locatară în vârstă, pe care o întreabă dacă și-a pregătit lucrurile. Răspunde că da, dar că nu are unde merge, la care răspunsul lui este că o altă familie a primit ajutor de 900 de lei. Urmează o discuție cu mai multe locatari despre semnificația acelor bani acordați de primărie ca ajutor de chirie, pe de-o parte cu argumente că proprietarii nu admit familii cu mulți copii și romi, pe de altă parte că „Nu este posibil așa ceva, trăim în Europa!”. Discuțiile continuă cu intervențiilor activistelor, care atrag atenția asupra procedurii defectuoase a ajutorului de chirie, răspunsul fiind că „primăria nu poate face mai mult decât să dea banii”. Ajutorul de chirie este portretizat de o persoană evacuată ca fiind mai degrabă o portiță de scăpare pentru primărie. Din perspectiva executorului și a reprezentanților bisericii, declarația primăriei privind disponibilitatea ajutorului de chirie constituie elementul care rezolvă problema responsabilității față de traseul locuirii ocupanților imobilului. Atât legitimitatea retrocedării, cât și a rolului executorului, sunt înrădăcinate în credința că statul este un instrument funcțional de asigurare a ordinii și echității. În sensul lui Bourdieu, acestea se realizează atât prin mâna dreaptă – organele de ordine, cât și prin cea stângă – asistența socială. Însă cei evacuați resimt că implicarea asistenței sociale ar putea conduce la despărțirea copiilor de părinți, la fel ca în alte cazuri.

Un locatar revine asupra legitimității lor la locuire în imobil acordat de istoricul de muncă și de statutul contractual integral legal. Adaugă și că banii sunt la biserică și la guvern, executorul răspunzând „Vă rog să nu facem politică”, delimitând actul evacuării între partea decizională și cea executivă.

După ce a auzit de numeroase ori despre primărie, executorul exclamă „Eu nu sunt de la primărie”, încercând să reseteze tipul de relaționare. Despre cei veniți în solidaritate ne recomandă să ne facem un ONG și să îi ajutăm, inclusiv „luați-o dvs. în gazdă” pe Letiția, o pensionară care urma să fie evacuată. Treptat, evacuarea s-a transformat într-o dezbatere despre rolul autorităților locale în asigurarea dreptului la locuire. Executorul exclamă că „Vedeți ce greu e? Orice ai face, legea e de vină și alții, nu ei [...] Legile sunt

bune, să știți asta!”, ajungând să ofere o definiție a statului: „Legea statului e statul”.

În timpul discuțiilor, atât cei evacuați, cât și activistele, încercau să atragă atât executorul, cât și Biserica, în lupta revendicativă cu primăria. Punctul culminant a fost reprezentat de apelul telefonic al executorului la DASM, pentru a verifica dacă și cum se acordă alternative de locuire. I s-a transmis că există locuri la adăpostul de noapte, cât și posibilitatea acordării ajutorului de chirie. În schimb, reprezentanții bisericii au împărțit responsabilitatea către alți actori: executorul trebuie să își facă datoria, iar consiliul parohial este cel care a decis evacuarea. Alt angajat al bisericii argumentează că familiile au stat acolo 27 de ani, când ar fi trebuit să mai stea doar o săptămână. Din perspectiva lor, a dispune de imobilul reintrat în proprietatea Bisericii are întâietate, fiind pierdută o perioadă considerabilă de privare a dreptului.

Pentru Letiția, o pensionară cu 30 de ani de muncă la activ și cu o fiică cu dizabilități, aceasta era cel puțin a doua evacuare trăită, anterior fiind evacuată dintr-o locuință de pe str. Republicii din zona centrală, unde avea, de asemenea, contract. La aproape doi ani de la evacuare, în martie 2021 a reușit să obțină o chirie prin subvenția primăriei, însă procedura a durat mult timp. În perioada stării de urgență am încercat să intermediiez relația cu DASM pentru oferirea unui sprijin direct, în momentul în care era în risc de evacuare dintr-o cameră în care fusese tolerată de o cunoștință, însă nu s-a dorit sprijinirea directă.

În comparație cu celelalte două cazuri prezentate mai sus, care erau declanșate direct de către primărie, pe Vlad Țepeș era în vizor un imobil care nu mai era în responsabilitatea actorilor publici. Statul, în paralel cu menținerea unei locuiri accesibile până la trecerea celor cinci ani de la retrocedare, a dezvoltat o piața locuirii le este inaccesibilă și spre care îi împinge abrupt. Astfel, statutul imobilului ghida strategiile de formulare a revendicărilor drepturilor la locuire, traseul locuirii fiind văzut încă în strânsă legătură cu acțiunile instituțiilor statului. Similar cu cazul Anton Pann nr. 22, calitățile considerate necesare cetățeniei urbane și, implicit, locative, izvorăsc din integrarea în piața muncii. Însă, după cum exclama o persoană evacuată,

„În timp, au fost interesați doar să își atingă obiectivul. Nici de la primărie nu a venit nimeni. Asistența socială a venit ca la niște oameni săraci, fără adăpost, să ne pună la Azăvoaie, ceea ce nu ne permitem, pentru că suntem băieți de oraș, născuți în Cluj și cu acte doveditoare.”

2.4.5. Locuință din vechiul fond de stat pe cale de prăbușire – zona Parcul Feroviarilor

Un alt caz de evacuare se referă tot la vechiul fond de stat, unde nu s-a ajuns la intervenția forțelor de ordine. Locuința este parte dintr-o clădire folosită inițial ca anexă gospodărească în spatele curții unui alt imobil în zona Parcul Feroviarilor. A ajuns în proprietatea statului, iar după 1990, cele două încăperi de aproape 15 metri pătrați fiecare și cu intrări separate, au avut destine diferite. Una dintre ele a fost cumpărată, în prezent fiind nefolosită. Cealaltă a fost acordată unei familii, care a locuit acolo în baza unui contract încheiat cu consiliul local. Între timp, din necesitate, familia a extins construcția cu încă o cameră. De asemenea, a realizat și infrastructura de utilități, care nu era disponibilă la momentul mutării. Nefiind întreținută structural de către proprietar, locuința s-a degradat până când a fost catalogată drept nelocuibilă de către primărie, în urma unei expertize tehnice, chiar dacă familia a făcut în timp demersuri repetate pentru a obține reparațiile necesare. Primăria le-a oferit o locuință de necesitate, un apartament de bloc de aproximativ 10 metri pătrați, chiar dacă familia era numeroasă. Deoarece familia nu a acceptat eliberarea locuinței degradate, care era mai spațioasă, având și acces la curte, primăria a decis acțiunea în instanță pentru evacuarea imobilului. Instanța judecătorească a decis evacuarea, însă sentința nu a fost aplicată.

Au urmat sesizări ale situației către primărie, unele cu sprijinul nostru. Din interacțiunile cu aparatul primăriei, a reieșit mesajul că această politică de transformare a locuințelor sociale în locuințe de necesitate nu mai este sustenabilă, chiar dacă asta însemna că familia ar fi ajuns pe drumuri. Ca primă soluție în urma sesizărilor, subiectul a ajuns pe ordinea de zi a comisiei de repartii. Atunci s-a constatat că familia încă nu eliberase locuința inițială. Familia a transmis că nu se realizase conectarea adecvată la utilități în cadrul locuinței de necesitate repartizate, de 10 metri pătrați, drept pentru care nu se puteau muta; pe lângă faptul că spațiul era absolut insuficient. Într-o

ulterioară ședință a fost decisă repartizarea unei alte locuințe, un apartament de dimensiuni normale, raportate la medie, în complexul de pe strada Timișului.

Cazul relevă faptul că evacuarea nu înseamnă doar scoaterea fizică a ocupantelor unui spațiu, ci e o serie de raționamente, proceduri și decizii prin care se construiește obligația/nevoia de a evacua, inclusiv transformarea ocupantelor în evacuabili. Fără stăruințele familiei la adresa primăriei, probabil că evacuarea efectivă ar fi avut loc. Astfel, cazul denotă politica municipală de eliminare a locuințelor din vechiul fond de stat fără a susține transferul în locuințe sociale. În plus, descrie mecanisme de transferare din zona legalității în cea a ilegalității a posesorilor de locuințe publice.

2.4.6. Evacuarea pe Facebook, în presă și în fapt

Mediatizarea evacuărilor este unul dintre principalele mijloace de combatere a mecanismelor de producere a ignoranței care le redau ca un fenomen tăcut. În cazul evacuării de pe strada Coastei în 2010, acoperirea de către mass-media, cât și de către mediile universitar și activist, a fost ridicată. Laolaltă cu celelalte acțiuni activiste subsecvente, a setat un discurs public în care contestarea evacuărilor era mai dificil de ignorat. 'Platforma de Afectados por la Hipoteca' (Platforma celor Afectați de Ipotece) din Spania, una dintre cele mai masive mișcări anti-evacuare de la nivel global, s-a extins și stabilizat tocmai prin intermediul organizării online și prin social media. Participarea la întâlnirile Coaliției Europene de Acțiune pentru Dreptul la Locuire și la Oraș, compusă din zeci de mișcări pentru dreptul la locuire din Europa, devenea sursă de inspirație și pentru noi în privința tacticilor anti-evacuare.

Facebook Live a fost introdus în august 2015. Prima folosire a Facebook Live în cadrul Căși Sociale ACUM am realizat-o în timpul unei ieșiri în stradă în aprilie 2017, când grupul a citit un manifest pentru dreptate locativă. Prima evacuare pe care am transmis-o live a fost cea de pe strada Anton Pann, din iunie 2018. În munca noastră de organizare comunitară a persoanelor evacuate prin pregătirea dosarelor de locuințe sociale am fost reticente în a documenta foto-video viața post-evacuare. Însă aici era în exercitare chiar munca de evacuare a unui asamblaj instituțional, agentitatea

fiind clarificată. Miile de comentarii și împărtășiri ale videoclipului pot sugera că evacuarea respectivă simboliza nu doar drama unei singure familii, ci avea potențialul de a susține narativ numeroasele evacuări anterioare nedocumentate și, implicit, de a avea efect de retrăire eliberatoare a celor care au suferit o experiență similară: actul evacuării devine din experiență individuală o trăire socială. Astfel, participarea la transmisia live susținea o reîncadrare a experienței. Mai mult, fiecare astfel de live reprezenta o ocazie pentru participanții online de a evalua modul în care structurile politice au susținut destituirea categoriilor marginalizate prin politici de securitzare. Împărtășirea videoclipurilor s-a desfășurat nu doar pe pereții Facebook ai persoanelor sau organizațiilor din Cluj, ci și în arii Facebook concentrate pe alte zone din țară, cât și în rândul vorbitorilor de română locuind în străinătate. Erau de așteptat și contribuțiile rasiste, însă per total, cele în susținerea familiilor evacuate au dominat.

Prezența presei la evacuări și publicarea materialelor au contribuit de asemenea la notorietatea acțiunilor de evacuare. Membrele grupărilor de activism pentru dreptul la locuire au fost invitate să comenteze motivele și modurile de desfășurare, amplificând astfel mesajele împotriva evacuărilor forțate.

Evacuările în fapt reprezintă un sit care permite accesul la modul în care sunt materializate instituțiile, cât și la felurile în care rezistența este practică. Implicarea activistelor pentru dreptul la locuire în desfășurarea procedurii susține producerea unui mediu în care comentariul și criticile pot fi articulate, în special atunci când sunt înregistrare audio-video. Prezența activistelor în zonă nu a fost contestată direct prin forțele de ordine. Din punct de vedere metodologic, viziunea este cea oferită de o cameră de filmare, cu toate beneficiile și limitările care provin de aici. În momentul acțiunii, am decis prin orientarea obiectivului care momente sunt importante, deci ea este în primul rând parte a viziunii mele despre ce e important într-o evacuare. Am încercat să surprind cât mai exhaustiv atmosfera, participanții și acțiunile, păstrând comentariile personale la minimum, considerând că existența însăși a unei camere de filmat și a înregistrării au capacitatea de a contribui direct la eforturile anti-evacuare prin documentarea potențialelor comportamente abuzive ale evacuatorilor.

Cum se desfășoară o evacuare? Pe de-o parte, echipajele de evacuare dirijate de executor inițiază procedura sub legitimitatea sentinței judecătorești, unde există un singur subiect – grupul de evacuat. Pe de altă parte, persoanele evacuate și, eventual, activistele, mizează pe contextualizarea procedurii juridice prin apelul la drepturi socio-economice, cât și a prevederilor care deschid grupul de evacuat unor necesități de intervenție individualizată, de exemplu pe stare de sănătate sau istoric de locuire. Practic, contestă modul în care activarea instituțională se realizează înspre refuzarea dreptului la locuire și nu înspre protecție socială. În fiecare evacuare s-au conturat inevitabilitatea și legitimitatea acțiunii, dar au avut loc în mod diferit, interesul fiind de a obține conformarea ordinelor fără desfășurarea forței fizice. Prezența forțelor de ordine, echipate cu pistoale, în cazul jandarmeriei, sau cu uniforme care imită Poliția Română, în cazul poliției locale, au rolul de a produce o asimetrie radicală de forțe între evacuanți și evacuați.

O evacuare nu începe și nu se termină în momentul sosirii echipajului de evacuare și nici a sigilării ușii. Temporalitatea este esențială în direcția gestionării preventive a acestor cazuri. Prin măsuri sau neluarea unor măsuri, se pregătește treptat situația unei evacuări. Implicarea asistenței sociale apare mai degrabă în ultimele faze ale procedurii, atunci când deja s-a instaurat inevitabilitatea, iar rolul ei este de a pacifica și conforma persoanele pe cale de evacuare. Participarea ei poate fi încadrată mai degrabă la activități de *policing* decât de susținerea dreptului la locuire adecvată. Situația nu e specifică acestui oraș, Wacquant susținând că în general asistența socială s-a transformat în slujitoarea austerității și disciplinei (2019:313).

În timpul evacuărilor se construiesc agenții și subiecții guvernării urbane prin desfacerea și refacerea lumilor sociale. Din persoane care locuiesc în condiții precare, oamenii devin infractori, iar sărăcia lor o ofensă. Episoadele evacuărilor sunt ocazii de a separa actul de justiție de acela de structurare urbană, chiar dacă ele sunt îmbinate. Descrierea interacțiunilor dintre reprezentantele DASM și persoanele supuse evacuării relevă faptul că politicile și birocrăția, chiar dacă adesea sunt prezentate drept acte raționalizante, se bazează într-o măsură puternică pe gestionarea afectelor.

2.5. Concluzii

Evacuările reprezintă o poartă de acces spre o multitudine de procese sociale și instituționale. Analiza și interpretarea lor poate traversa nivelele micro și calitativ, cât și macro și cantitativ. Focusul acestui capitol este asupra evacuărilor realizate din imobilele în regim public de proprietate, inclusiv cele care au fost retrocedate, unele date conținând și informații despre evacuări din imobile proprietate privată. Capitolul a demarat cu prezentarea celor mai recente dezbateri teoretice privind evacuările, atingând zona teoriilor urbane, cu accent pe rolul politicilor în producția de loc, gentrificare și rasializare prin privatizare și austeritate. În acest context, evacuările sunt redactate ca fenomen devizibilizat, prin încadrarea lor într-o sferă juridico-tehnică individualizantă. Contra acestei încadrări, capitolul a prezentat trei niveluri ale desfășurării evacuărilor.

Prima secțiune a prezentat date cantitative și calitative în urma agregării de date de la nivel național. Abordarea permite înțelegerea unor trenduri mai largi. Datele au fost produse în cercetarea Blocului pentru Locuire prin contactarea administrațiilor urbane din țară și a Ministerului Justiției, prin monitorizare de presă pe anii 2008-2017, identificarea cazurilor relevante în perioada martie-noiembrie 2020 pe portalul instanțelor de judecată și analiza legislației naționale și locale. Împreună, acestea au relevat nu doar magnitudinea fenomenului și consecvența exemplificată de evoluția temporală – date cantitative indisponibile până în acest moment și de primă urgență în vederea acțiunilor pentru prevenirea evacuărilor – cât și procedurile dispartate de la nivel local.

A doua secțiune a capitolului s-a concentrat pe conturarea istoricului evacuărilor din orașul Cluj începând cu perioada de dinaintea de 1989 în cazul romilor. Abordarea susține înțelegerea contextului local, în special prin intermediul politicilor administrației publice. În privința datelor cantitative, pe lângă cele arondate județului Cluj privind evacuările forțate prin executare silită oferite de Ministerul Justiției, secțiunea prezintă datele din arhiva Consiliului Local Cluj-Napoca: aproximativ 800 de decizii de evacuare decise de Comitetul Executiv în perioada 1990-1993. Deciziile respective au fost transpuse pe o hartă care expune zonele din oraș vizate disproporționat. Modul în care RAAIFL a decis să acționeze în 1992 ulterior

verificării situației fondului locativ prin declanșarea a sute de evacuări a setat instituțional normalizarea evacuărilor forțate. Etapizarea temporală a evacuărilor a continuat cu descrierea procesului până în anul 2010, în principal prin date provenite din interviuri sau reieșite din munca activistă cu persoane evacuate. Zona ghetoizată Pata Rât este locul în care majoritatea romilor evacuați au fost ajuns să locuiască, în principal sub regizarea atentă a administrației locale și în urma unor evacuări succesive din varii spații din oraș. Traseele de evacuare au transmis modul în care spațiul imobiliar a fost revalorizat prin rasializare.

Împreună, primele două secțiuni oferă cea mai comprehensivă imagine disponibilă a amplitudinii evacuărilor din România din ultimii 30 de ani. Datele de la nivel național arată că, chiar dacă istoricul recent al evacuărilor din Cluj are amploare, nu constituie o excepție, ci face parte dintr-un proces articulat de transformare a locuirii ca efect al schimbării regimului de proprietate.

A treia secțiune adâncește focusul empiric prin prezentarea studiilor de caz ale unor evacuări în fapt desfășurate recent în Cluj. Participarea directă în calitate de activist la evacuări mi-a oferit accesul la modul în care instituțiile și politicile se concretizează, iar rezistența la evacuări se activează, împreună contribuind la producerea teritorialității urbane. Studiile de caz demonstrează că nu există un script clar al procedurii. În rol de dirijor al evacuării, executorul dispune de spații de manevră care îi permit să varieze procedura în funcție de context.

Rolul evacuărilor în schimbarea geografiilor sociale urbane este indubitabil, însă complexul de relații juridice și administrative care stă la baza acestor politici urbane este substudiat. Dacă, spre exemplu, științele politice asupra efectelor politicilor analizează implementarea prin intermediul obiectivelor declarate, antropologia întreabă mai degrabă ce muncă a realizat o politică (Tate 2020: 87). Având în vedere înrădăcinarea tuturor sferelor vieții în situația locativă, evacuările sunt în sine o politică a vieții. Pregătirea procedurii de către membrii aparatului de evacuare transmite o reprezentare a unei forme tehnice de reglare a raporturilor de proprietate și folosință a spațiului. Evacuarea în fapt constituie moment de redeschidere a temelor justiției sociale în sens mai larg. Lipsa mecanismelor

de prevenire a evacuărilor, înlocuite de o juridificare a conflictului social urban transformă locuitorii cu condiții precare în infractori. Apelul la forță, violență și brutalitate care acompaniază evenimentele relevă principiile politicilor urbane bazate pe o cetățenie competitivă.

Cazurile susțin că politici urbane ajung să fie decise juridic, mai degrabă decât social. Criminalizarea ocupării abuzive, un act înscris în codul civil, prin prezența poliției și jandarmeriei – simbolizează gravitatea acordată actului: ștampilarea persoanelor – ceea ce are efect nu doar în cadrul acțiunii de evacuare, ci pe tot parcursul vieții și intergenerațional. Evacuarea apare prezentată ca o consecință a încălcării unui contract. Însă, uitându-ne la contextul și caracteristicile ei, înțelegem că este mai mult de atât. Întrucât motivațiile/justificările evacuării sunt de natură economică, aceasta este doar o formă de pedepsire a sărăciei. Sistemic, ocupanții locuințelor publice nu au dreptul la o singură greșeală individuală, deoarece neplată chiriei este însoțită de penalizări, care ajung să depășească cu mult datoria principală, eliminând astfel opțiunea realocării unei locuințe. Precum reiese și din răspunsurile primăriilor din țară, asistența socială nu are un rol considerabil în prevenirea evacuărilor. Așa cum reiese și din datele etnografice, asistența socială are un rol mai degrabă în eficientizarea evacuărilor, fiind parte centrală în aparatul de evacuare.

Evacuarea ca stigmatizare teritorială în acțiune este și un element al revalorizării spațiilor imobiliare, instrumente esențiale în dezvoltarea spațială inegală. Are în primul rând un caracter de rasializare. În sensul indicat de van Baar (2016), spațiul urban conține insule de evacuabilitate prin retrasarea granițelor interne. Cadrele de securizare par împrumutate de la poliția frontierelor, imagine care transformă acești locuitori în imigranți ilegali în proiectul urbanismului utopic destinat clasei de mijloc. Ulterior, lor le este delegat statutul de refugiați.

Timpul de la declanșarea evacuării până la evacuarea efectivă diferă. Pentru Biserica Reformată, actor privat, interesul de a dispune de proprietate este imediat, iar consecințele evacuării nu o urmăresc ulterior în sens instituțional sau juridic, ci doar eventual moral. Pentru primărie, interesele sunt mai complexe, situațiile de locuire precară constituind piese care pot fi activate în momente cheie ale politicii urbane. Atât timp cât zona nu este de

interes imobiliar imediat, alte grupuri cheie, precum vecinii evacuabililor, nu exercită presiuni, poate amâna nedefinit. Nu este exclus să existe alte calcule politice mai detaliate.

Femeile sunt în prim planul evacuărilor – fie că este vorba despre cele evacuate, cele care le sprijină în solidaritate, ambele făcând munca de rezistență; sau cele care lucrează în asistență socială, atât asistentele sociale, cât și persoanele solicitate prin VMG (unde sunt și bărbați) și fac munca dificilă (și murdară) a statului. În același timp, executorii și forțele de ordine sunt bărbați, evidențiind caracterul patriarhal-autoritar al instituțiilor statului, în special față de oamenii precarizați. De notat este și formarea rețelelor de rezistență la evacuări, care au un impact asupra politicilor locale.

Datele capitolului susțin conturarea unor funcții ale evacuării. Prin funcția pedagogică, se urmărește conformarea la modelul urban de dezvoltare în care formă acceptată de locuire este cea în proprietate privată. Modelele alternative, în special locuirea în sistemul public, sunt portretizate drept forme în care securitatea locuirii este redusă. Este grăitoare cantitatea de muncă instituțională depusă pentru reconstruirea agenților și subiecților guvernării urbane, pentru că din perspectivă legală, contractele de închiriere a locuințelor publice oferă comparativă o protecție considerabilă. În conexiune, evacuările reprezintă un instrument de producere și menținere a diferențelor rasiale.

În economia imobiliară, evacuările sunt instrumente esențiale pentru (re)integrarea imobilelor în circuitele de schimb și promovarea locuirii ca arenă a producției de profit. În extensie, apare o economie proprie evacuărilor, în care sistemul de servicii juridice produce în sine profit, creând astfel stimulente pentru profesiile de avocatură și executare silită în a menține și promova status-quo-ul. Tema necesită o serie de cercetări ulterioare care să releve formarea și menținerea de relații între sfera dezvoltărilor imobiliare și aparatele juridice.

Capitolul 3.

(DE)CONSTRUCȚIE INSTITUȚIONALĂ ȘI FIZICĂ A LOCUIRII SOCIALE

Capitolul vizează descrierea modului în care locuirea socială a reieșit drept categorie reziduală în decursul transformărilor fondului locativ din oraș. Legea Locuinței din 1996 acordă întâietate situației economice în definirea locuinței sociale, taxonomia fiind integrată în legislație cu trei ani înainte. Însă rolul categoriei în politica locală de locuire este mai complex. Este prezentat ca o soluție dificil de realizat de către administrație, în timp ce alte forme de locuire pentru persoane marginalizate sunt promovate. Datele utilizate în acest capitol provin în principal din documente administrative, în special Hotărâri de Consiliu Local, răspunsuri instituționale la solicitări de informații publice, cât și de statistici, interviuri și relatări de către mass-media. Încep prin prezentarea celor mai recente direcții ale politicilor privind nevoile de locuire și situația actuală a fondului de locuințe. Descriu viața proiectelor de locuințe publice realizate în oraș baza Legii Locuinței, cât și a celor propuse și nerealizate. Încheiem cu o descriere a lărgirii alternativelor locative pentru persoanele marginalizate la locuințe sociale, cu un studiu de caz asupra proiectului Pata Cluj, care țintește direct locuitorii din Pata Rât.

3.1. Reîncadrări instituționale ale marginalizării socio-locative

„Doamna profesoară, nu știu dacă va fi posibil să cumpărăm (un fost cămin pus în vânzare), pun doar ipoteza de lucru: ați susține ca politică socială achiziționarea unui cămin care, din nou, ar aduce, spun partea negativă cum se vede de la noi, ar crea din nou într-un singur loc probleme sociale sau să stăm în strategia noastră

*descentralizată și integrare în diverse părți ale orașului? Doar vă consult, pentru că știu că **sunteți un expert în materie**. Primul meu impuls a fost nu, să nu mergem mai departe de a crea ... Știu eu, din nou un context social cu probleme. Dar, dacă analizați și ne spuneți că cei care ar putea fi eligibili sau... n-ar fi o problemă, ar fi o recomandare pe care aș putea să o adresez comisiei, să analizeze posibilitatea de achiziționare a aceluia cămin, unde, cum ați zis dumneavoastră, cu 2 milioane de Euro construiești, nu știu câte sunt acolo, 40-50 de locuințe, nu știu exact. Dar a fost o propunere la care am spus „Nu știu, am această reticență că nu se încadrează perfect pe strategia noastră care vizează, așa cum a fost cu ADI-ZMCul, achiziționarea în diverse părți ale orașului, în diverse locuri, prin integrare, de a nu mai crea structuri conglomerate” (17.02.2020. Primarul Emil Boc către activista Enikő Vincze în ședința Consiliului Local)*

Până recent, abordarea marginalizării sociale și locative nu a beneficiat de o deschidere largă în repertoarul public al administrației orașului. Cu toate că Enikő Vincze fusese co-autoarea capitolului privind incluziunea socială din strategia de dezvoltare a orașului pentru perioada 2014-2020, ulterior, relaționările se antagonizaseră. Analizele politicilor de locuire pe care, începând cu 2016, echipa Căși Sociale ACUM le transmisese administrației, nu primiseră răspunsuri similare. În schimb, discursul autorizat de politici de locuire pentru persoane marginalizate era reprezentat de proiectul Pata Cluj, inițiat în 2014 printr-un grant acordat de statul norvegian și dedicat acțiunilor pentru locuitori din Pata Rât. Administrarea proiectului era realizată de Asociația de Dezvoltare Intercomunitară Zona Metropolitană Cluj (ADI-ZMC), prezidată de primarul Municipiului Cluj-Napoca. În 2016, răspunsurile interpelărilor activiste în timpul ședințelor de consiliu local erau diferite, apelul la legalitate fiind un răspuns standard pe tema revendicărilor dreptului la locuire: „O să vă invit la departamentul de urbanism să discutăm în concret care este preocuparea dumneavoastră pe zona existentă și dacă există vreun cadru legal”¹. Iar în privința criticilor adresate, acestea erau mai degrabă percepute ca atac la politica de succes de dezvoltare a orașului:

„În timp și eu am fost deschis la această problemă, dar în condiții de parteneriat și corectitudine, în sensul în care orașul acesta nu merită să fie criticat pentru faptul că, într-adevăr, și aici aveți dreptate, încă nu am reușit să rezolvăm toate aceste probleme

¹ Emil Boc, primar, ședință CL, 2016

de natură socială. Fiți siguri că toți de aici suntem interesați de această problemă, dar nu ne criticăm propriul oraș, mai ales în afară, până nu reușim să rezolvăm această problemă.”²

Însă cu o lună înainte de ședința consiliului local din februarie 2020, primăria semnase un contract de asistență tehnică în valoare de 810.000 Euro cu Banca Mondială (BM) pentru livrarea unei Strategii Integrate de Dezvoltare Urbană. Printre livrabilele contractate se regăsește și o strategie de locuire a orașului. Legitimitatea adoptării unei astfel de strategii se sprijină pe o valorizare distinctă a expertizei, în care soluțiile tehnice susțin recombinarea elementelor ideologice. Mașina anti-politică descrisă de James Ferguson (1990) chiar în baza activității BM în Lesotho, venea la momentul respectiv ca o epifanie pentru antropologia dezvoltării, însă pentru politicieni cu experiență în politici de austeritate este o a doua natură.

Luând în considerare istoricul ideologic al proiectelor derulate de BM, de altfel amplu discutate în literatura din antropologia dezvoltării, speculația este că administrația avea deja scopurile stabilite, livrabilele urmând doar a le clarifica și legitima. În prima parte a anului 2021 au avut loc trei ateliere privind locuirea în oraș organizate de echipa BM pe teme: locuirea în comunitățile dezavantajate, lanțul valoric al locuințelor, planificare urbană pentru locuințe în zona metropolitană. În cadrul primului atelier, singurul la care am participat, reprezentanta BM testa receptarea soluțiilor privind locuirea în zonele marginalizate. Participantele, printre care și reprezentante ale primăriei, răspundeau echipei BM că îmbunătățirea zonelor de locuit din Pata Rât nu e posibilă, soluția fiind locuințele sociale. Ulterior, reprezentanta BM a condus discuția asupra rolului rezidual al locuirii sociale. Mesajul era că dacă oferta de locuințe sociale ar fi prea incluzivă, clasa de mijloc ar putea intra în posesia lor, în dauna celor mai marginalizați. Pentru clasa de mijloc există alternativa locuirii accesibile, realizată de actori privați. De asemenea, rolul ONG-urilor în gestionarea locuințelor sociale ar putea fi preluat după modelul american. Astfel, mesajul era clarificat: trebuie realizată o stratificare a pieței de locuire care se bazează pe existența persoanele care pot fi transformate în clienți. Conform

² Radu Moisin, consilier local PNL, ședință CL, 2016

documentelor produse de BM disponibile pe pagina primăriei în secțiunea despre strategie, rolul guvernărilor după 2010 în domeniul locuirii accesibile este unul antreprenorial, însă e neclar ce anume din această declarație are rol descriptiv sau prescriptiv pentru guvernarile locale. Un alt slide prezenta beneficiilor locuirii asupra gospodăriilor, societății și economiei, printre ele aflându-se și faptul că „Locuința în proprietate privată (en. homeownership) creează capital imediat, care deblochează accesul familiilor la credite de împrumutat. Creditul deblocat poate fi utilizat pentru mici afaceri, în special în țările în curs de dezvoltare. Locuirea în proprietate privată protejează și conservă activele și producția de avere, în special la vârste înaintate”³.

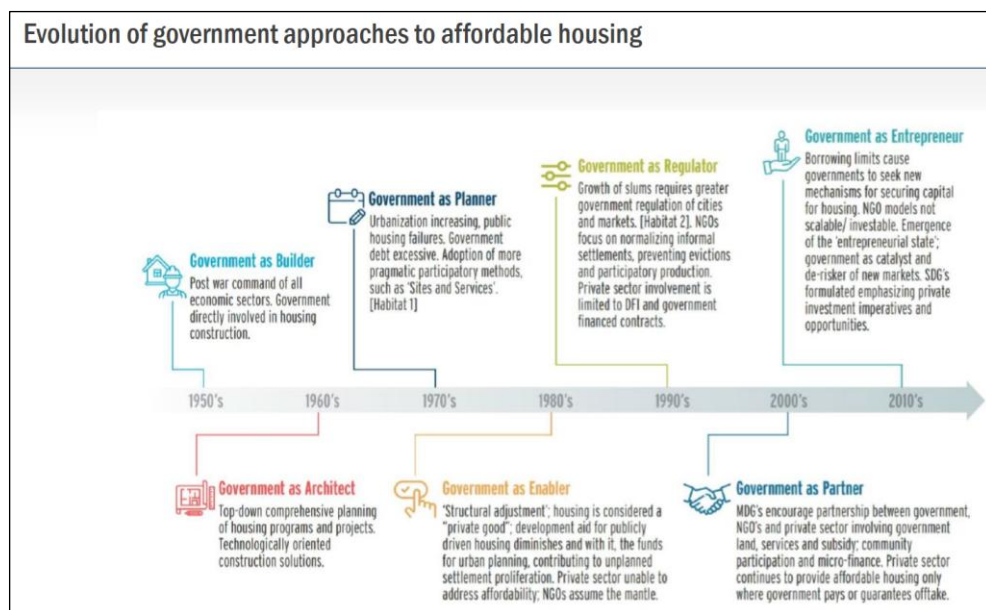

Figura 2. Captură de ecran, Housing solutions: Global Experiences in the Housing Sector, prezentare Banca Mondială, 4 martie 2021.

3.1.1. Dezvoltarea sectorului de locuire privată în Cluj

Din partea actorilor implicați în dezvoltarea imobiliară, rolul primăriei în domeniu trebuie să fie cât mai redus, în special în reglementare. „În orașele mari nici nu trebuie primar, doar să nu te opui [pieței]”, ne declara într-un

³ traducerea autorului din engleză

interviu Adrian Vascu din partea Veridio, compania care realizează studiul anual al tranzacțiilor imobiliare în oraș, în colaborare cu consiliul local, adăugând că „*Boc nici nu trebuie să facă multe lucruri. Să bată toba pentru Simona Halep*”. În cadrul discuției, Vascu nu nega importanța conturării unei direcții de dezvoltare smart imprimate de administrația locală, însă e relevant modul în care este minimizată munca de avangardă a administrației în producerea unui context propice genezei și acumulării de capital prin dezvoltare imobiliară. Din perspectiva unui actor implicat în afacerile imobiliare, importantă este circulația rapidă a imobilelor

„După 30 de ani ne aflăm în situația în care avem persoane cu cash flow mic și activ de mare valoare în urma privatizării locuințelor de la începutul anilor 90. Avem un fond imobiliar blocat. Statul ar putea mări impozitele, să plătești de exemplu 1000 de Euro impozit pe proprietate și nu ar mai sta unii doar să schimbe cu telecomanda la Insula Iubirii. S-ar putea muta la țară, unde mai crești o găină și o legumă”.

Principiile sunt o exprimare într-o formă mai directă, dar în deplină consonanță cu politica urbană, care e, în schimb, presărată cu pretenții de democratizare a accesului la oraș.

Deci, în privința poziției actuale a nevoilor de locuire și marginalizării locative în sistemul de politici locale, ne aflăm în etapa în care acestea sunt acceptate mai deschis și delegate expertizei tehnicizate, după o perioadă în care politizarea însemna refuzul direct. Raportarea primarului la problematica locuirii sociale și activitățile de pregătire a strategiei de locuire a orașului reflectă modul în care locuirea socială a depășit și etapa de rezidualitate în politicile de locuire. Direcția este înspre reducerea fondului locativ până la minimumul necesar din punct de vedere legislativ. Nu s-a construit nicio locuință socială în oraș între 2015-2020, cele 12 apartamente de pe str. Ghimeșului fiind finalizate în 2021. Cu cât creșterea economică a orașului a fost mai avansată, cu atât interesul pentru construcția de locuințe sociale a scăzut. Simultan, metrul pătrat al locuințelor vândute în aceeași perioadă a crescut vertiginos, menținând orașul pe primul loc în țară atât în tranzacțiile de vânzare, cât și de închiriere. Politica locativă municipală clujeană nu este excepție de la transformările recente descrise în literatură la nivel global. Capitolul acoperă reîncadrarea unor tipuri de locuire,

degradarea constantă a politicilor de locuire cu caracter social în timp ce locuirea legal socială devine un deziderat din ce în ce mai îndepărtat.

Dezvoltarea fondului privat de locuințe din oraș după 1990 este descrisă în Vincze et al. (2020) ca o serie de cinci etape: apariția noilor locuințe prin integrarea zonelor extravilane în intravilan; investițiile în vechile cartiere, inclusiv în spații verzi; reorientarea investițiilor atât în blocuri de locuințe, cât și de spații de birouri în zona centrală; ocuparea spațiilor fostelor fabrici de noi proiecte imobiliare; și extinderea dezvoltării imobiliare spre zona metropolitană. Fondul total de locuințe a crescut între 2008-2014 de la 120.504 la 138.121, iar în 2019 era de 153.212. unități (id, p. 15).

Situația numărului de proprietari și numărul de locuințe deținute relevă existența unei categorii sociale care acumulează proprietăți. Aproape 48 de mii de proprietari dețin două sau mai multe locuințe, dintre acestea 46 de mii fiind persoane fizice. Peste 14 mii de proprietari dețin trei sau mai multe locuințe, peste 13 mii fiind persoane fizice. Continuând, aproape 6 mii de proprietari dețin patru sau mai multe locuințe, dintre care aproape 5 mii sunt persoane fizice. Iar 517 proprietari dețin 10 sau mai multe locuințe, dintre care jumătate sunt persoane fizice.

Tabelul 6. Răspuns primăria Mun. Cluj-Napoca nr. 30658/101/2020 referitor la numărul de proprietari din oraș.

Nr. locuințe	1	2	3	4	5	6> 10	11> 20	21> 50	51> 100	101> 200	201> 300	301> 400	401> 500	>500
Nr. pers FIZ apart	17726	4271	935	288	48	73	16	13	0	0	0	0	0	0
Nr. pers FIZ case	129025	28568	7331	2409	925	976	202	21	2	0	0	0	0	0
Nr. pers JUR apart	317	54	28	14	4	12	11	13	4	4	1			
Nr. pers JUR case	2151	645	261	172	95	246	117	77	24	8	1	0	2	1

3.2. Fondul locativ din România – de la public la privat

În perioada 1960-1970 s-au construit 2.054 milioane de locuințe, în următorul deceniu numărul a depășit 1.73 de milioane, în deceniul nouă producția a scăzut la 1.186 de milioane, iar în prima decadă postsocialistă

numărul a scăzut la 0.469 milioane; în perioada 2000-2011 s-au construit 0.696 milioane de locuințe, conform datelor recensământului din 2011, vol. 4, nr. 12.

În urma naționalizărilor și programelor de construcție de locuințe din perioada socialistă, în zona urbană a României procentul locuințelor în proprietatea statului era de 37 la sută în 1989, în timp ce în zona rurală procentul era în jurul a 3 la sută (Dawidson 2005:548). Mai exact, între 31 decembrie 1989 și august 1994, din aproximativ 2.350.000 de apartamente, circa 1.825.000 au fost vândute la prețul de vânzare de la 1 ianuarie 1990 (Noica 2003:163).

Procesul de privatizare a locuințelor a fost pornit în 1990, când chiriașii locuind în proprietățile statului au avut dreptul de a cumpăra locuințele construite de stat pe care le ocupau la un preț mult sub nivelul pieței și a continuat în 1995, când legea retrocedărilor a clarificat modul în care imobilele puteau reveni la foștii proprietari sau la urmașii acestora (Dawidson 2005:549). Acest proces a condus la un conflict între chiriași și urmași ai foștilor proprietari ai clădirilor în ceea ce privește legitimitatea rudeniei în actul de retrocedare (Chelcea 2003). O lege ulterioară a retrocedărilor a extins drepturile de restituire în 2001. Privatizarea prin retrocedări a permis apariția unui fenomen specific postsocialist de acumulare primitivă de capital prin apropierea spațiului urban valoros (Chelcea 2000:54).

După schimbarea regimului politic, prima utilizare în câmpul legislativ a conceptului de locuință socială are loc în 1993 (Suditu 2020), prin H.G. nr. 391/1993 privind aprobarea normelor metodologice cu privire la constituirea și utilizarea fondurilor necesare terminării locuințelor și celorlalte spații cu altă destinație din cadrul blocurilor de locuințe aflate în diferite stadii de execuție. Cele două articole ale sumarei anexe 6 transmit că acest concept este împrumutat din legislația internațională odată cu forma de proprietate și modul de finanțare. Astfel, locuințele sociale

„sunt, de regulă, închiriate unor persoane, familii a căror situație economică și socială nu le permite să realizeze o locuință în proprietate personală și nici chiar să dețină o locuință în calitate de chiriași, în condițiile nivelului unei chirii care se stabilește de

pieță, în funcție de cerere și ofertă, localitate și, în cadrul acesteia, zona în care este situată locuința, mărime, grad de confort etc.”

Mai departe, descrie categoria socio-economică vizată, aceea care nu are acces la locuință proprietate personală, dar care are suficiente venituri pentru a achita chiria și cheltuielile de întreținere și funcționare. Derivă, deci, că persoanele care nu aveau venituri nu aveau acces la locuințele sociale. Deci transformarea mai largă a sistemului socio-politic vine cu fragmentări aplicate inclusiv în domeniul locuirii, introducând o nouă categorie, una mai restrânsă, un nou spațiu și noi subiecți de guvernare (vezi: Rose, 2004). Categoria de guvernare a locuirii apare ca efect al introducerii locuirii ca proprietate privată. Dacă în discuțiile despre statele welfare europene se remarcă în anii 1980-1990 trecerea de la social-democrație la neoliberalism, marcată de reducerea fondului de locuințe publice, în România, conceptul de social apăsă într-un context radical diferit. Socialul din politici sociale era introdus concomitent cu măsurile neolibérale.

Proprietatea privată a locuinței devine un element central al politicii locative guvernamentale prin susținerea creditelor pentru locuințe, inclusiv și în special prin punerea la vânzare a locuințelor construite prin ANL, cât și la nivel local prin vânzarea graduală a locuințelor sociale. Agenția Națională pentru Locuințe, înființată prin Legea 152/1998 prin inițiativa ministerului lucrărilor publice condus de Nicolae Șt. Noica avea scopul de a introduce ipoteca drept mecanism de finanțare al construcției de locuințe, ca alternativă la blocajele bugetare publice (Noica 2003:165). Inițial, scopul ANL era restrâns, construcția de locuințe sociale fiind adăugată printre obiectele de activitate prin OG 105/2005. Chiar dacă statul român și-a diminuat aportul în construcția de locuințe în perioada postsocialistă, acesta a favorizat financiarizarea locuirii prin privatizarea locuințelor construite prin Agenția Națională pentru Locuințe, fondată în 1998 (Vincze 2013). Financiarizarea, o parte constitutivă a capitalismului neoliberal, a avut loc prin vânzarea acestor locuințe locatarilor, ceea ce a permis apariția creditelor bancare specifice pentru locuințe. În 2015, ANL finalizase peste 32 de mii de locuințe, dintre care 3.463 de locuințe au fost predate prin credit ipotecar.

Conform datelor Eurostat⁴ în 2013 cel mai ridicat procent de ocupare a locuințelor cu regim de proprietate privată din Europa, la 95,6 la sută, se găsește în România. Procentul este în ușoară scădere, dacă este să comparăm cu procentul de 97.5 la sută din 2010. În grafic, România este urmată de Croația, Bulgaria, Lituania, Slovacia, Polonia, Letonia și Ungaria. În același timp, cu peste 50 la sută, România are cea mai mare rată de supraaglomerare a locuințelor din UE, urmată de Ungaria, Polonia, Bulgaria, Croația, Slovacia și Letonia. Mai mult, România iese în evidență și prin cea mai mare rată din UE, de 23 la sută, a locuirii precare, urmată de alte câteva state postsocialiste. În plus, costurile suplimentare pentru locuire în regim de chirie în România au fost cele mai mari din UE în 2007, 2008, 2010, 2011 și 2012. Pentru proprietarii care au de plătit ipotecă sau împrumuturi pentru achiziția de locuințe, costurile suplimentare au crescut de la 8,6 la sută în 2007 la 23,4 la sută în 2013, cu un punct maxim de 42,1 la sută în 2012. Datorită faptului că contractele de închiriere de locuințe în regim privat sunt rareori înregistrate oficial și chiar când sunt înregistrate, prețul plătit de chiriaș este subînregistrat, problema accesului la locuire decentă este probabil chiar mai gravă decât ceea ce surprind aceste statistici.

Aceste date atestă faptul că România întâmpină o gravă problemă în ceea ce privește accesul la locuire decentă. Prezenta situație, observată și în rândul altor state vecine, este strâns legată de modul în care a fost reorganizat, printre altele, regimul de locuire după trecerea la postsocialism în Europa Centrală și de Est. Schimbarea regimului de proprietate, retrocedările și privatizarea stocului public de locuințe au contribuit la crearea de probleme locative grave pentru persoanele care nu au devenit proprietare. Numărul persoanelor evacuate a crescut drastic odată ce procesul de retrocedare în natură a fost pus în aplicare, iar procesul de excludere locativă are în România un puternic caracter etnic (Vincze, 2013).

Nu există statistici oficiale referitoare la numărul de persoane fără adăpost, nici la nivel european, nici la nivelul României. În 2004, în urma unui studiu ICCV era estimat un număr între 11.000 și 14.000 de persoane fără adăpost (Paraschiv 2013). Chiar dacă într-o propunere inițială de

⁴ <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/housing/index.html?lang=en>

organizare a datelor recensământului din 2011, INS menționase distinct categoria de persoane fără adăpost, în rezultatele finale nu există date specifice. Într-o prezentare din 2012 a rezultatelor provizorii, INS menționa că „165 de mii de persoane au fost înregistrate în spații colective de locuit sau sunt persoane fără adăpost”, fără a preciza defalcăt. ONG-urile de profil nu au fost consultate în timpul recensământului, declară Asociația Casa Ioana, iar în afara Bucureștiului, puțini recenzori au aplicat fișa de recensământ persoanelor fără adăpost de pe stradă (FEANTSA 2014).

Consensul de susținere a pieței private de locuire prin răspunsuri la criza locuirii este dirijat de la nivel central. Programul Prima Casă, inițiat chiar de actualul primar al Clujului în perioada în care era prim-ministru, cu motivația susținerii pieței de locuințe în contextul crizei financiare, a alocat fonduri publice enorme care au întărit sectorul bancar în baza îndatorării excesive a populației.

Consensul este transmis și de câteva dintre proiectele de lege recente. Programul Prima chirie a fost adoptat în ianuarie 2017. Proiectul de lege explică că „Având în vedere deficitul de forță de muncă din anumite regiuni reclamat de reprezentanții mediului de afaceri, asociat cu tendința acestora de a-și reloca activitatea în alte state, se impune luarea de urgență a unor măsuri de stimulare a mobilității interne a lucrătorilor”. Deci dacă șomerul sau șomerul cu familia își schimbă domiciliul la peste 50 de km depărtare de unde sunt înscrisi la agențiile de forță de muncă, au dreptul la o primă de relocare. Prima înseamnă acordarea a până la maxim 75 la sută din chirie și utilități, în limita a 900 de lei, dacă familia are venituri de până în 5000 de lei. Este de subliniat aici modul în care se propune viziunea despre angajare și înțelegerea alegerilor de a lucra. La o primă citire, vedem comunicată o acceptare a faptului că salariile oferite sunt insuficiente pentru asigurarea accesului la locuire. Drept pentru care, acest program poate fi citit în primul rând ca o subvenție mai mult sau mai puțin directă a angajatorilor și a obținerii de profit. Mai mult, ne putem întreba dacă noua situație nu îi va face mai vulnerabili pe angajați în fața angajatorilor, cât și ce se întâmplă dacă îți pierzi locul de muncă într-o localitate aflată la minim 50 de km de localitatea de origine.

Proiectul Prima cameră a fost propus în noiembrie 2016, dar nu a fost adoptat. Tinerii care ies din sistemul instituționalizat la 18 sau 26 de ani, dacă sunt la studii, pot primi subvenția chiriei și a utilităților timp de doi ani. Programul este creat pentru 'dezvoltarea deprinderilor unei vieți independente'. După cum explica ministrul muncii de la acea dată, Dragoș Pîslaru, „în general, atunci când locuiești mult timp în comun cu multă altă lume, îți scade din individualitate și noi vorbim aici de responsabilizare a tinerilor pentru acțiunile proprii, de o tranziție la o viață independentă în care să poți să-ți asumi un trai pe cont propriu”. Principala întrebare este ce s-ar întâmpla după cei doi ani, având în vedere dificultățile generale pe care le întâmpină această categorie de persoane? De reținut că această categorie de persoane are oricum prioritate la acordarea locuințelor sociale, conform legii locuinței. Răspunsul ar putea sta în investirea fondurilor respective în creșterea unui stoc de locuințe publice care ar putea asigura stabilitatea locativa pe termen lung.

Categoria locuință de sprijin, propusă în completarea Legii Locuinței în 2014, a fost promulgată prin Legea 143/2017. Este o măsură care urmărește soluționarea cazurilor în care persoanele care au contractat un credit ipotecar se află în imposibilitate de plată.

„Locuințele de sprijin se repartizează de către autoritățile administrației publice locale, care le-au cumpărat prin licitație publică, pe baza criteriilor stabilite anual prin hotărâre a consiliului local (...). De aceste locuințe pot beneficia persoanele și familiile care urmează a fi evacuate sau au fost evacuate prin proceduri de executare silită din locuințe, în urma neachitării obligațiilor derivate din contractele de credit ipotecar”.

Locuințele ar rămâne în fondul public. Cazurile se aplică pentru locuințe de maxim 100 mp și chiria este de maxim 10 la sută din venit. Locuințele respective ar putea fi cumpărate de administrația locală, schimbând regimul de locuire, menținând în același timp posibilitatea datornicilor de a locui în continuare în aceeași locuință. Dacă statul oferă o soluție la problema riscurilor de creditare ipotecară, înseamnă că susține și mai apăsător financiarizarea locuirii. Prin astfel de soluții, statul reduce riscul de creditare și chiar impulsionează piața de credite ipotecare, susținând producerea de profit de pe urma nevoii de locuire.

Inițiativele de mai sus de acordare a sprijinului pentru accesul la locuire transmit o atenție către rezolvarea temporară pentru unele categorii sociale sau rezolvarea directă prin acces la proprietate privată. Principala problema rămâne securitatea posesiei locuirii, indiferent de regimul de proprietate. Deci fie că sunt sugerate și susținute etape intermediare, fie că este susținută direct faza finală, aceasta tinde spre locuința proprietate privată – implicit toată structura de susținere bazată pe complexul imobiliar-bancar și producția de profit.

3.3. Locuințe publice înainte și după 1990 în Cluj-Napoca

3.3.1. Transformarea instituțiilor care administrau locuințele fond de stat

La finalul anului 1990, orașul dispunea de un fond locativ de 121.808 unități (Vincze et. al. 2020:12), o creștere de 58 la sută față de anul 1977. Având în vedere ridicarea sau finalizarea unor mari ansambluri de blocuri în anii 1980 în zonele Mănăștur, Bună Ziua, Mărăști – Expo Transilvania, Gheorgheni – Titulescu, marea parte a creșterii s-a realizat prin lărgirea fondului de stat. Despre contextele politice și alegerile de construcție instituțională de după al doilea război mondial s-a scris în detaliu, în special pe tema instituționalizării centrale, cât și pe unele reacții locale și tensiuni cu centrul (Stroe, 2011; Mărginean, 2014; Pănescu, 2015; Iuga, 2016). Iuga notează că înțelegerea producerii orașului socialist este sub-analizată, iar narativele dominante vin din partea oamenilor din interior, adică a arhitecților care au subliniat problemele sistemului și modurile autoritariste de luare a deciziei (Iuga 2016:37). Elementele le regăsim și în „Cluj-Napoca în proiecte 50 de ani 1960-2010” (Pănescu, 2015), volum de altfel valoros prin prisma expunerii amănunțite și personale a unui grup numeros de arhitecți care au desfășurat proiecte de amploare în oraș. În privința translatării marilor decizii politice centrale în terenul local, literatura este, de asemenea, redusă, în special în ceea ce privește funcționarea administrațiilor locale (Iuga 2016:39).

Mai departe prezintă informațiile identificate privind organizarea instituțională a producției și distribuției de locuințe înainte de schimbările din 1989 și la scurt timp după aceea în Cluj-Napoca.

În cadrul unui interviu în 2021, Gheorghe Avram, directorul Grupului Întreprinderilor de Gospodărie Comunală și Locativă Cluj înainte de desființarea entității, a descris activitățile grupului. Acesta avea aproape 12 mii de angajați în tot județul, având în subordine șantier, atelier de proiectare, fondul locativ. Directorul relatează că grupul a fost înființat în anii 1970, fiind una dintre cele șapte centrale existente la nivel național. Probabil că situația este similară cu cea a G.I.G.C.L. Timiș, care, conform cărții autopublicate privind istoricul entității (1988), a fost înființat în baza Decretului nr. 162/1973 privind stabilirea normelor unitare de structură pentru unitățile economice. Istoricul grupului din Cluj începe cu Comisia de Rechiziție a Locuințelor, care a apărut la scurt timp după încheierea războiului și a fost reorganizată ca Biroul pentru Bunuri și Spațiu Locativ după naționalizări în 1949, apoi ca Întreprinderea de Locuințe și Localuri în 1950, însă de distribuția locuințelor se ocupa o altă entitate (Iuga 2016:267).

Înainte de divizarea din 1990, grupul se afla în subordinea Consiliului Popular Cluj. În privința locuințelor, în cadrul acestuia activau: Oficiul Județean de Construcție și Valorificare a Locuințelor (O.J.C.V.L.), care se ocupa de construcția locuințelor proprietate personală; întreprinderi de gestionare și construcție a locuințelor (I.G.C.L.) la Turda, Câmpia Turzii, Gherla și Dej; și o secție de gospodărire comunală și locativă (S.G.C.L.) la Huedin. Tot în subordinea grupului, în Municipiul Cluj-Napoca era operațională, în schimb, Întreprinderea de Construcții, Reparații și Administrare Locuințe (I.C.R.A.L.), al cărei director, Dan Popescu, era prin poziție și director adjunct al grupului.

Realizarea locuințelor era în sarcina grupului, însă există coordonare cu cel puțin două alte entități. Faza de proiectare a ansamblurilor mai mari revenea Institutului de Cercetare și Proiectare, iar faza de execuție era realizată de către Trustul de Construcții Cluj, condus în 1989 de directorul Șerban Grațian. Grupul realiza în întregime doar proiecte mici de construcție sau reparații de imobile ale cetățenilor. Informațiile relatate de director, coroborate cu cele din studiul documentelor, au condus la diagrama de mai jos. Aceasta cuprinde doar câteva elemente relevante pentru înțelegerea producției și administrării locuințelor. Grupul avea activități mult mai largi: de la școală de șoferi la servicii de salubritate, producție și distribuție de

energie termică, producție de transporturi speciale, până la producție de covoare persane și mobilier pentru export.

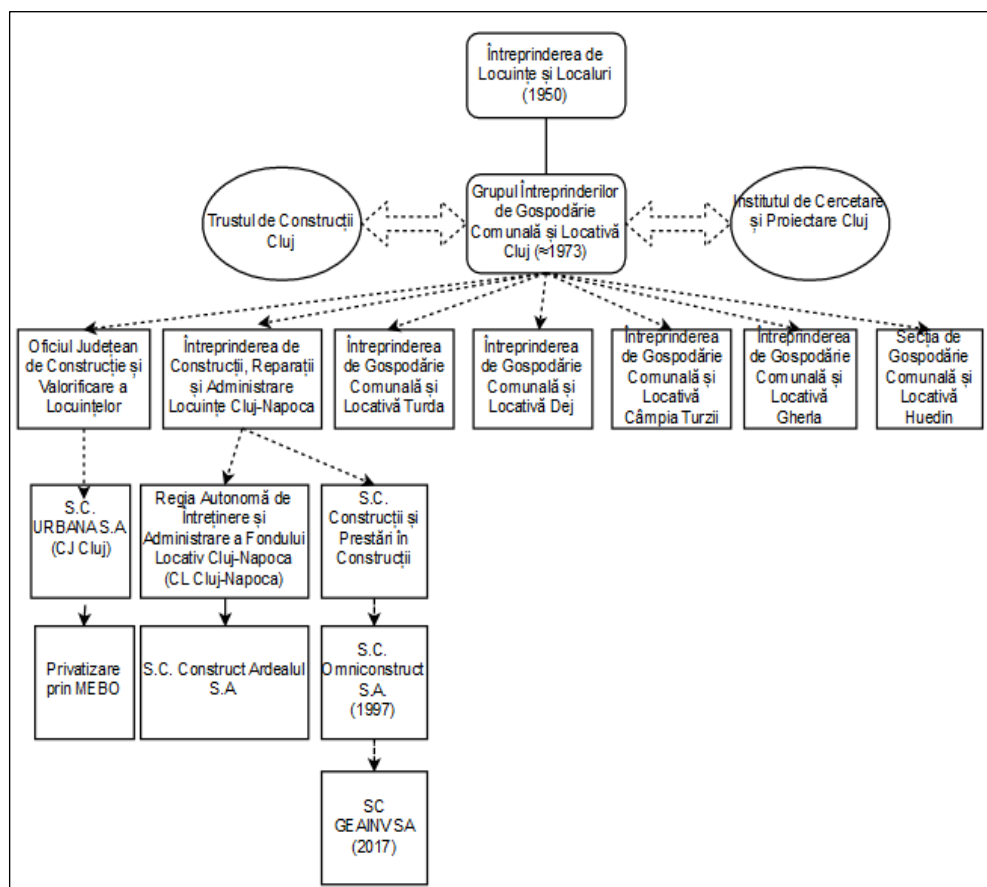

Figura 3. Divizarea G.I.G.C.L. Cluj și unele trasee instituționale

O altă perspectivă a organizării și coordonării vine prin exemplul de mai jos, identificat în arhiva Consiliului Local, care explicitează transformarea unei instituții cheie. În urma unei interpelări din partea Consiliului Local, compania SC Omniconstruct SA răspunde în 2010 CL Cluj-Napoca la întrebarea dacă societatea deține arhiva R.A.A.I.F.L., că nu o deține, listând cu această ocazie și propriul istoric al transformărilor unității în varii structuri organizatorice.

Tabelul 7. Notă informativă din partea SC Omniconstruct SA, ec. Mariana Mirăuță, către CL al Mun. Cluj-Napoca, număr înregistrare 133812/301/21.06.2010

Data înființare	Data desființare	Nume
Înființare	20.05.1973	I.O.G.C. (Întreprinderea orășenească de gospodărie și construcții)
20.05.1973	01.03.1974	S.C.P.C. (Grupul Întreprinderilor de gospodărie comunală și locativă al jud. Cluj – Șantierul de construcții și prestări în construcții)
01.03.1974	01.09.1974	I.C.P.C. (Întreprinderea de construcții și prestări în construcții)
01.09.1974	01.05.1984	G.I.G.C.L. – S.C.P.C. (Grupul Întreprinderilor de gospodărie comunală și locativă al jud. Cluj – Șantierul de construcții și prestări în construcții)
01.05.1984	01.01.1992	I.C.R.A.L. (Întreprinderea de construcții, reparații și administrare locativă)
01.01.1991	14.03.1997	SC C.P.C. SA (Societatea comercială de construcții și prestări construcții)
14.03.1997		SC OMNICONSTRUCT SA”

Reamintim că ceea ce ulterior a devenit SC Omniconstruct SA era doar una dintre întreprinderile din subordinea I.C.R.A.L. Cluj-Napoca. În 2017, SC Omniconstruct SA, controlată de Horia Ciorcilă, președintele CA al Băncii Transilvania, este absorbită prin fuziune, laolaltă cu alte companii, de către SC GEAINV SA, care a inițiat un proiect larg de dezvoltare imobiliară pe terenul fostei fabrici Tehnofrig. Nu este singurul exemplu de metamorfoză cu succes a întreprinderilor implicate în construcții. Transilvania Construcții, astăzi o „companie de dezvoltări imobiliare și investiții imobiliare cu scopul de a obține randamente peste piață”, conform prezentării de pe website, își are originea în Trustul de Construcții Cluj, înființat în 1950. Compania de astăzi a reieșit în urma divizării trustului în anul 1990. O altă companie, S.C. TCI Contractor General SA își trasează istoricul de la înființarea Ministerului Construcțiilor și Materialelor de Construcții din 1952, fiind principalul executant al construcțiilor industriale

din nordul Transilvaniei. Se privatizează în 1996, în urma desființării Ministerului Construcțiilor Industriale în 1991. ACI Cluj SA, astăzi o companie de producție industrială în construcții, are un istoric similar, provenind din Trustul de Construcții Industriale Cluj, operând actualmente inclusiv la nivel internațional în Germania și Irak. În urma discuțiilor cu un consilier local din perioada 1992-1996, am aflat că mai multe persoane care lucrau în cadrul I.C.R.A.L. la începutul anilor 1990 au devenit implicate ulterior în proiecte de dezvoltare imobiliară. Subiectul merită o altă cercetare pentru reconstituirea genezei afacerilor imobiliare din oraș.

Aplicarea Legii 15/1990 privind reorganizarea unităților economice de stat ca regii autonome și societăți comerciale a deschis poarta către tensiuni în administrațiile locale și județene privind reîmpărțirea atribuțiilor și capitalului noilor unități economice înființate, în special în privința locuințelor. După divizarea G.I.G.C.L. Cluj, prin Decizia 510 a Prefecturii Cluj în temeiul Legii 15/1990, în subordinea Municipiului Cluj-Napoca intră și unele unități relevante politicii de locuire: din I.C.R.A.L. au reieșit Regia autonomă de administrare și întreținere a fondului locativ (R.A.A.I.F.L.), Societatea comercială de construcții și prestări în construcții (S.C.C.P.C.) Cluj-Napoca; iar din G.I.G.C.L. Cluj Atelierul de Proiectare a reieșit S.C. de proiectare pentru investiții-construcții și reparații în construcții Cluj-Napoca.

Tot în 1990, în subordinea Consiliului Județean Cluj intră O.J.C.V.L., transformat în S.C. URBANA S.A în urma Legii 61/1990, Gheorghe Avram devenind directorul executiv al noii societăți, directorul plin fiind Vasile Vana. Societatea era independentă, iar CJ nu îi acorda finanțare. Ulterior, URBANA, care avea ca obiect și construcția, dar și vânzarea de locuințe, realizează vânzări în baza Legii 61/1990, directorul estimând că societatea a finalizat vânzarea a 90-95 de procente din fondul disponibil al județului. Arhitecta Ligia Subțirică, care a lucrat timp de câțiva ani în societate, a relatat că au fost angajați 10-12 arhitecți, rapid și pe salarizări avantajoase, pentru realizarea documentațiilor tehnice a apartamentelor care intrau la vânzare. Ulterior, arhitecții erau detașați la Cartea Funciară pentru înscrisurile de mână, ei având o caligrafie mai frumoasă.

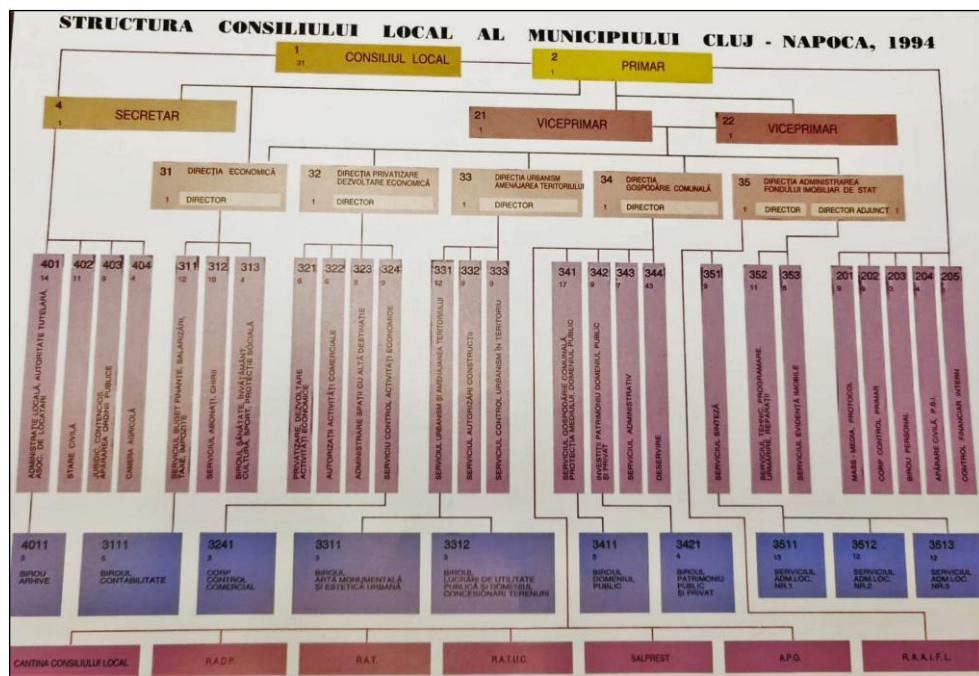

Figura 4. Structura Consiliului Local al Municipiului Cluj-Napoca, 1994

Potențialele tensiuni instituționale sunt, de altfel, expuse în Decizia 510 a Prefecturii Cluj. O dată, în privința activității salariaților noilor entități, care urmau a nu avea voie să desfășoare activități în baza Decretului-Lege 54 din 1990 privind libera inițiativă în domeniul unităților, pentru a evita concurența neloială. A doua oară, divizarea patrimoniului trebuia clarificată astfel încât noile entități să își poată desfășura activitatea în mod normal, iar litigiile urmau a fi conciliate de conducerile G.I.G.C.L., primăriilor și prefecturii. Directorul descrie cum în primii doi ani, primăria s-a luptat pentru a prelua URBANA, interesul fiind locuințele aflate în gestiunea societății. Ulterior, conform relatării, R.A.A.I.F.L. s-a transformat în S.C. Construct Ardealul S.A., societate care a fost mandată de CL Cluj-Napoca să perfecționeze contractele de vânzare-cumpărare, cât și urmărească încasările provenite din construcția de locuințe în baza OG 19/1994⁵. Directorul adaugă că Construct Ardeal ar fi vândut locuințe pe care nu era abilitată să le tranzacționeze, ceea ce s-a tradus ulterior în procese pierdute. În plus, cetățenii plecați din țară nu puteau realiza

⁵ HCL 118/1996

tranzacții, conform reglementărilor pe care URBANA le-a respectat, iar R.A.A.I.F.L. nu. Din totalul locuințelor vândute directorul estimează că URBANA a realizat aproximativ 90-95 la sută dintre tranzacții, restul fiind efectuate de R.A.A.I.F.L. și, ulterior, de Construct Ardeal. Coroborarea informației este dificilă, deoarece datele prezentate de R.A.A.I.F.L. într-un raport nu clarifică situația.

Conform organigramei „Structura Consiliului Local al Municipiului Cluj-Napoca, 1994”, prima organizare de acest fel realizată local după 1989 în contextul reorganizării administrației publice, RAAIFL se afla în subordinea Direcției Administrarea Fondului Imobiliar de Stat (DAFIS). Un document precedent, atașat HCL 10/1993, puneă însă regia în subordinea directă a viceprimarului, probabil înainte de constituirea DAFIS.

În 1992, HCL 27/1992 vine să clarifice faptul că doar R.A.A.I.F.L. se poate ocupa de vânzarea locuințelor. Decizia vine în urma constatării faptului că o altă societate se ocupa de vânzare, ceea ce prejudicia regia de încasarea unor chirii restante sau necalculate. Deja cunoaștem din relatările directorului G.I.G.C.L. că era vorba despre URBANA, societate care nu este, de altfel, identificată în document. Proiectul de hotărâre vine cu un document cheie, raportul de activitate al regiei, care oferă informații consistente privind fondul de locuințe publice.

Conform raportului, regia avea angajați 455 de muncitori la data de 30 mai 1992. La data constituirii, 1 ianuarie 1991, avea în administrare 4.274 de imobile, dintre care 1.206 blocuri nou construite, un total de 57.732 de apartamente și o suprafață locativă totală de 2.616.800 mp, dintre care suprafață locuibilă 1.498.100 mp, iar dependențe de 1.187.700 mp. Dintre apartamente, un număr de 12.870 de unități erau naționalizate, iar 2.121 fuseseră preluate prin Decretul 223/1974, Legea 4/1973, Legea 18/1963. Efectul Decretului Lege 61/1990 a fost eliminarea din fondul locativ a 17.286 de apartamente, în fond rămânând un total de 40.446 de apartamente la începutul anului 1992.

Marea parte a activităților regiei viza administrarea locuințelor, ceea ce implica următoarele: contractarea locuințelor în baza repartițiilor emise de consiliul local, verificarea pe teren a modului de folosință și întreținere, schimburile de apartamente, înregistrarea modificărilor familiilor, recalcularea

chiriilor în funcție de modificarea veniturilor, ieșirile din indiviziune, subînchirieri, evacuarea persoanelor care ocupau abuziv spații de locuit.

În 1993, prin HCL 25 se aprobă Regulamentul de organizare și funcționare a serviciilor publice, proiectul hotărârii aducând alte informații relevante. Astfel, Administrația Domeniului Public și Privat, Spațiu Locativ colabora cu R.A.A.I.F.L. pentru rezolvarea problemelor locative, inclusiv evaluarea situațiilor blocurilor în construcție, întocmirea dispozițiilor pentru evacuare temporară în cazul imobilelor care necesitau reparații, cât și a celor ocupate abuziv, ținea evidența persoanelor evacuate de proprietari; face propuneri pentru comisia de repartiții; verifică activitatea în cele 6 sectoare ale R.A.A.I.F.L. Practic, unele atribuții reprezentau un supracontrol al activității regiei.

În urma unei analize în octombrie 1993 a consiliului local asupra activității regiei, se constată că întreținerea fondului locativ este defectuoasă; situația locuințelor înaintată către CL fără verificare a condus la repartiții duble sau necorespunzătoare; evidența locuințelor este necorespunzătoare; iar directorul nu are autoritate și are îngăduință exagerată față de subalterni. În baza raportului, la începutul anului 1994, consiliul local decide să modifice componența consiliului de administrație al R.A.A.I.F.L. și să înlocuiască directorul⁶.

În anul 1994, R.A.A.I.F.L. mai gestiona doar 5.064 imobile de stat⁷, inventarul fiind realizat cu ocazia reorganizării R.A.A.I.F.L., care a fost preluat de Direcția de Administrare a Imobilelor de Stat. CL hotără ca înstrăinarea prin vânzare sau restituire să aibă loc exclusiv prin DAIS, care urma a se ocupa de întocmirea documentațiilor. Măsura vine ca o rezolvare a situațiilor de tipul celei în care 110 dosare juridice și fișe tehnice lipseau atunci când s-a realizat reorganizarea R.A.A.I.F.L., cât și a lipsei CF în unele cazuri sau a documentației pentru imobile expropriate în ultimii ani dinainte de 1989, pentru care deja se realizase despăgubirea proprietarilor. În 1996 se propune creșterea cu șapte a numărului de angajați din Serviciul evidență imobile, deoarece „prin aplicarea Legii privind casele naționalizate în acest an se prelimină vânzarea a peste 10.000 unități locative”⁸

Astăzi, locuințele publice din proprietatea CL se află în subordinea Departamentului de Patrimoniu și Evidența Proprietății, care doar

⁶ HCL 4/1994

⁷ HCL 243/1995

⁸ HCL 3/1996

gestionează administrarea și repartițiile, orice realizare de locuințe noi făcându-se prin subcontractare privată.

3.3.2. Proiecte de locuințe publice după legea locuinței

Problema finanțării construcției de locuințe publice s-a acutizat în anii 1990. R.A.A.I.F.L. raporta în 1992 că erau în curs de realizare 499 de apartamente, însă erau plasate în trei grupe de risc de nefinalizare: 244 de apartamente aveau sursele asigurate, iar 255 de apartamente erau finanțate fără asigurarea sursei sau nefinanțate și fără asigurarea sursei. În contextul crizei bugetare, OG 19/1994 a urmărit finalizarea proiectelor inițiate prin stimularea investițiilor.

Deci redistribuirea fondurilor guvernamentale a scăzut. Răspunsul Primăriei Cluj-Napoca ne indică faptul că administrațiile locale au fost nevoite să recurgă la alocări bugetare directe pentru creșterea fondului de locuințe sociale. Pentru construcția de locuințe sociale, în perioada 2006-2019 doar 668 de mii de lei au fost alocați de la bugetul de stat către Cluj-Napoca, în timp ce contribuția locală a fost de aproape 66 de milioane de lei, conform tabelului nr. 8. În privința solicitărilor de buget adresate Ministerului Dezvoltării, este vorba despre trei inițiative: str. Calea Florești nr. 62, str. Ghimeșului și str. Sighișoarei nr. 21, conform tabelului nr. 9.

Tabelul 8. Alocare și cheltuire buget local pentru construcția de locuințe sociale de către Primăria Mun. Cluj-Napoca⁹

An	Buget alocat	Buget cheltuit	Alocare buget de stat
2006	11.000.000	10.828.827,35	
2007	33.000.000	31.556.267,16	
2008	19.000.000	18.961.864,40	559.732,41
2009	150.000	38.501,26	
2010	3.260.000	3.238.259,95	
2016	500.000	0	
2017	500.000	0	
2018	1.222.000	113.603,76	
2019	4.000.000	997.184,42	108.268
Total	72,632,000	65,734,508.3	668,000.41

⁹ Răspunsul primăriei Cluj-Napoca 444566/101/19.09.2019

După cum reiese din tabelul nr. 9, solicitările de fonduri guvernamentale au fost repetate pentru aceleași proiecte, uneori fără succes sau cu succes parțial.

Tabelul 9. Solicitări de cereri alocare fonduri construcție locuințe către Ministerul Dezvoltării între 2001-2019 de către Primăria Mun. Cluj-Napoca¹⁰

An	Buget solicitat	Adresă	Nr. apartamente
2001	97.200.000	Calea Florești nr. 62 (2 blocuri)	108
2005	65.267.307	Calea Florești nr. 62 (2 blocuri)	108
2012	13.727.000	Str. Ghimeșului f.n. Str. Sighișoarei nr. 21	24 56
2015	8.000.000	Str. Sighișoarei nr. 21	56
2019	2.837.547,01	Str. Ghimeșului f.n.	24

La 1 ianuarie 1991, R.A.A.I.F.L. transmitea că existau 57.732 de locuințe fond de stat dintr-un număr total de 121.808 locuințe în oraș, adică peste 47 la sută din fondul locativ. În perioada 1990-1998, în oraș au fost finalizate 3.433 de locuințe, dintre care 2.783 din fonduri publice (Vincze et al. 2020:12), adică peste 80 la sută. Datele INS indică o scădere a fondului de locuințe publice de la 36.542 la finalul anului 1990, până la 3390 în 1998, când fondul public a ajuns să reprezinte doar 2.98 la sută (id., 13). Originea discordanței dintre datele R.A.A.I.F.L. și INS este neclară. Între 1999-2004, ritmul de creștere a fondului public a scăzut la sub 100 pe an, 2003 fiind ultimul an în care au fost peste livrate 200 de unități noi. Deja intrăm în perioada în care proiectele de dezvoltare a locuințelor publice trebuiau începute de la zero, într-o nouă logică de finanțare.

În 2020, fondul de locuințe de stat din oraș în proprietatea municipiului, conform datelor primăriei (Vincze et. al. 2020:23) este de 1417 unități, categorizate în tabelul nr. 10.

¹⁰ Id.

Tabelul 10. Fondul de locuințe publice din proprietatea municipiului Cluj-Napoca în 2020

Tip locuințe	Număr locuințe
ANL	117
Sociale	460
Fond de stat	751
Necesitate	15
Serviciu	34
Unități locative Pata Rât	40
Total	1417

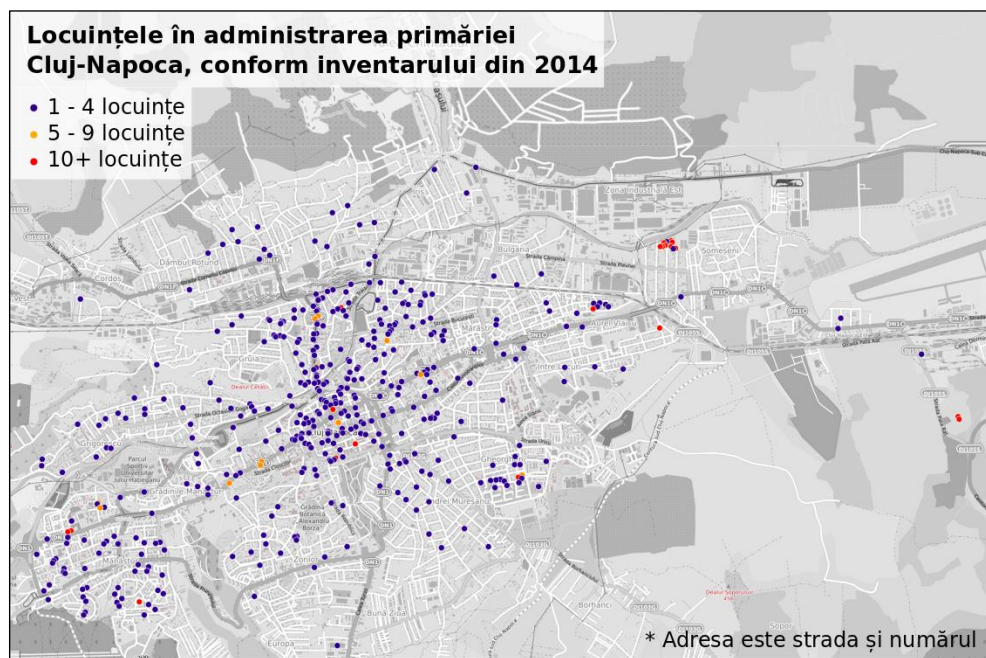

Figura 5. Amplasarea locuințelor din administrarea primăriei Cluj-Napoca în 2014¹¹

Suprafața locuibilă totală din oraș este în valoare de 6.5 milioane metri pătrați, iar suprafața locativă publică totală este de aproximativ 58.000 metri

¹¹ Hartă realizată în colaborare cu Bence Schneider

pătrați¹², adică 0.89 la sută din total. Procentual, numărul de locuințe în administrarea Consiliului Local reprezintă astăzi aproximativ 1.5% din totalul de locuințe.

Locuințele sociale se regăsesc atât în domeniul public al municipiului, cât și în cel privat, destinația de locuință socială nedepinzând de clasificarea regimului de proprietate. Schimbarea destinației este o practică recurentă între categoriile socială și de necesitate. Spre exemplu, în cazuri în care se programează renovarea imobilelor din vechiul fond de stat, chiriașilor li se repartizează locuințe de necesitate pe perioada desfășurării lucrărilor, însă nu întotdeauna, cum reiese din cazul prezentat în capitolul anterior, soldat temporar cu evacuarea.

2000-2003 – Mehedinți 41

Primul proiect de construcție de locuințe publice finalizat și început în noua structură legislativă este cel de pe str. Mehedinți nr. 41. Locuințele au fost construite de ANL. Inițial, construcția trebuia să fie amplasată central, pe Calea Dorobanților. La începutul anului 2000¹³ se aprobă atribuirea către ANL a două terenuri situate pe Calea Dorobanților 132 (2000 mp) și str. Rarău 17-19 (2530 mp) pentru construcția de locuințe. În ambele locații s-au construit ulterior blocuri de locuințe în regie privată. În timpul anului 2000 s-a adăugat la HCL 8 și terenul de pe str. Calea Turzii nr. 251/A (3300 mp), unde ulterior s-a ridicat un hotel. Deoarece au apărut probleme juridice, terenul de pe Calea Dorobanților fiind revendicat, s-a mutat locația proiectului ANL pe strada Mehedinți, chiar dacă și acest teren de 4.000 de mp era la rândul său revendicat, acțiunea în instanță fiind demarată în 2010¹⁴. Pe strada Mehedinți, demersul începe în 2001, când garajele construite pe acel spațiu sunt demolate, iar CL alocă finanțare pentru viabilizarea terenului¹⁵. Anul viitor aprobă studiul de fezabilitate, iar în 2003 aprobă deja lista de repartizare, 113 locuințe. Conform declarațiilor reprezentanților

¹² <https://primariaclujnapoca.ro/informatii-publice/comunicate/comunicat-1994/> (accesat 1 iunie 2021)

¹³ HCL 8/2000

¹⁴ <https://zgj.ro/administratie/--93847.html> (accesat 11.06.2021)

¹⁵ HCL 448/2001

primăriei, fiindcă primăria nu începuse procedurile de vânzare a locuințelor ANL, deoarece nu putea înscrie în cartea funciară imobilul revendicat, ministerul decisese să nu înceapă licitațiile de execuție pentru alte proiecte ale agenției în Cluj pe str. Ghimeșului și Sighișoarei (id.).

2007-2008 – Calea Florești nr. 58 A și 58 B

Pe Calea Florești nr. 58 se regăseau 105 apartamente în fondul public în anul 2014. Conform HCL 227/2007, cele 54 de apartamente construite de ANL în blocul 6, Calea Florești 58B, au fost repartizate parțial tinerilor, șase fiind repartizate persoanelor evacuate, în baza OUG 68/2006 privind măsuri pentru dezvoltarea activității în domeniul construcțiilor de locuințe prin programe la nivel național. În blocul vecin, situat pe Calea Florești nr. 58A, se află 54 de apartamente acordate drept locuințe sociale. Blocul din nr. 58 A a fost finalizat în 2007, având o valoare de inventar de 7.4 milioane lei, iar cel de la nr. 58B cu un an mai târziu, cu o valoare de 7.5 milioane lei¹⁶.

2009-2010 – Cojocnei nr. 97 și Taberei 4B

Cele două proiecte au fost concepute și realizate simultan. În 2009, primăria realizează un schimb de terenuri¹⁷ cu S.C. Transilvania Construcții S.A., prin care oferă terenuri pe Calea Dorobanților, primind terenurile de pe str. Taberei 4B și de pe str. Cojocnei nr. 97. La scurt timp aprobă proiectele „Reconversie funcțională a imobilului din str. Taberei nr. 4”¹⁸ și „Reconversie funcțională a imobilului din str. Cojocnei”¹⁹ În cazul Taberei nr. 4B, era un „bloc pentru nefamiliști” preluat de la MAPN, probabil aceeași situației fiind și în cazul celuilalt proiect. În 2011 s-au predat cele 30, respectiv 36 de locuințe realizate, valoarea execuției fiind de 1.220.520, respectiv 1.390.567 lei²⁰.

¹⁶ HCL 532/2009

¹⁷ HCL 297/2009

¹⁸ HCL 391/2009

¹⁹ HCL 392/2009

²⁰ <https://primariaclujnapoca.ro/informatii-publice/comunicate/comunicat-724/>

2006-2008 – str. Timișului-Rodnei-Blajului

Ansamblul Timișului-Blajului este cel mai însemnat numeric proiect de realizare de locuințe sociale în baza Legii locuinței în oraș, fiind obținut un total de 274 de apartamente. Durata de implementare a fost excepțional de scurtă, comparativ cu celelalte experiențe. Parcursul administrativ începe în 2006, când CL aprobă PUD și studiu de fezabilitate pentru ansamblul de locuințe colective²¹ pe fostul spațiu al pieței de vechituri Oser. Valoarea de inventar a ansamblului a fost evaluată la 54.3 milioane lei²². Proiectul a fost finanțat aproape complet din bugetul local, fiind completat cu surse din bugetul de stat. Construcția a fost executată de Transilvania Construcții SA²³. Probabil dată fiind amploarea proiectului raportată la nivelul ridicat al cererilor, CL a hotărât emiterea unei modalități de atribuire specială pentru acest ansamblu²⁴. În septembrie 2008 au fost publicate trei liste de priorități pentru atribuirea acestor locuințe, o listă a solicitanților tineri sub 35 de ani cu 496 de cereri, o listă generală de priorități cu 992 de cereri pe anii 2007-2008 și o listă de priorități a solicitanților persoane evacuate din case naționalizate și restituite vechilor proprietari cu 83 de cereri.

2005-2010 – Str. Tășnad 10 – Taberei 2

Proiectul demarat de primărie și executat de ANL a fost inițiat prin aprobarea studiului de fezabilitate în 2005 pentru producerea a 12 apartamente cu un deviz de 14.1 milioane lei²⁵. Terenul de 841 mp este transmis ANL în 2007²⁶, iar locuințele se repartizează la finalului anului 2010²⁷. În acest proiect nu apare nimic ieșit din comun, relevând astfel că nu întotdeauna se întâmpină dificultăți în realizarea locuințelor publice.

²¹ HCL 306/2006

²² HCL 532/2009

²³ https://www.hotnews.ro/stiri-presa_regionala_arhiva-1718425-transilvania-construcatii-castigat-osarul.htm (accesat 11.06.2021)

²⁴ HCL 152/2008

²⁵ HCL 46/2005

²⁶ HCL 57/2007

²⁷ HCL 451/2010

2012 – Str. Albac 21

Blocul Albac nr. 21 a devenit cunoscut în istoria locală drept Blocul NATO. Denumirea nu este o caracteristică clujeană, blocuri denumite popular NATO se regăsesc și în Cugir, Buhuși, Caransebeș și Murfatlar, conform Atlasului zonelor urbane marginalizate realizat de Banca Mondială în 2012, cât și în Oradea, Roman, Sebeș, Odobești. Conform HCL 16/1992, blocul Albac nr. 21 se închiria Garnizoanei Cluj-Napoca a Ministerului Apărării Naționale pentru o perioadă de 5 ani. Proiectul unei HCL din 1997 descrie situația de la acea vreme, conform referatului de specialitate²⁸. Blocul se deteriora constant de trei ani, încercările de atribuire către MAPN, MI și Universitatea Babeș-Bolyai fiind nereușite „Cu toate că nu s-a reușit capacitatea acestor instituții în preluarea imobilului de mai sus, fapt care a dus la deteriorarea lui continuă, la ocuparea abuzivă de diverse familii de țigani, care în afara faptului că distrug în continuare diverse elemente de construcție [...], contribuie și la crearea unui focar de infecție în zonă, prin preluarea și sortarea gunoaielor de la Pata Rât și din zona și împrăștierea lor în jurul imobilului”. Mai departe, referatul descrie un efort de salubritate a zonei, în valoare de 10 milioane de lei, care, însă, e prevăzut ca fiind de scurtă durată, dacă nu se blocul nu se atribuie unei instituții interesate de reabilitarea și folosirea sa. Șase instituții erau interesate: Penitenciarul Gherla, SC ACI Cluj SA, Academia de Muzică Gh Dima, Academia de Arte Vizuale Ion Andreescu, RATC Cluj-Napoca, Direcția Generală a Finanțelor Publice Cluj. Proiectul de HCL prevedea atribuirea blocului către ultimele două instituții.

Evacuarea locuitorilor din blocul lipsit de investiții a avut loc în 2001. În 2010, prin HCL 397, un teren de 596 mp din jurul blocului este dat în administrare Academiei de Muzică Gheorghe Dima, care ulterior extinde spațiul de cămine studențești dintr-o aripă a blocului.

Renovarea unei părți a imobilului, rămasă în administrarea primăriei, este finalizată în 2012, iar cele 38 de garsoniere existente au fost transformate în 24 de locuințe sociale, valoarea investiției fiind de 2.06 milioane lei, din care 1.62

²⁸ Referat 46079/455/04.12.1997

milioane lei reprezentau fonduri nerambursabile prin Programul Operațional Regional 2007-2013, proiect denumit „Locuințe sociale de calitate”²⁹.

2015 – Str. Coroianu

În imobilul de la adresa str. Iuliu Coroianu nr. 5 (fosta str. Deltei) își desfășura activitățile Grupul Școlar de Chimie Industrială. Istoria proiectului începe în anul 2006, când, în urma clarificării în instanță a revendicării imobilului în baza legilor retrocedării, completul de judecată decide respingerea³⁰. Compania S.C. Terapia S.A., deținătoarea imobilului, solicita primăriei un schimb de imobile, aprobat în 2006, oferindu-l pe cel de pe str. Iuliu Coroianu nr. 5 contra unor terenuri în proprietatea municipiului, în zona str. Fabricii, unde se concentrau activitățile companiei. În 2010, CL aprobă documentația pentru investiția „Case Sociale Integrate pentru Comunitate”. Valoarea totală a fost de 5.9 milioane lei, din care 4.6 milioane din fonduri nerambursabile. Au fost realizate 54 de apartamente.

2009-2021 – Str. Ghimeșului

Blocul cu 12 apartamente de pe str. Ghimeșului a fost finalizat în luna mai 2021. Bugetul local 2.449.000 și bugetul de stat 1.680.637 lei conform devizului din HCL 293/2020. Ideea acestui proiect a apărut în documente în anul 2009. În 2010, CL aproba participarea municipiului la programul „Locuințe pentru tineri” desfășurat de ANL, obiectivul de investiții având prevăzute 24 de apartamente. Acest proiect a fost activat recurent de către administrație în discursul public, în special ca răspuns dat activistelor pentru locuire la solicitările de creștere a fondului de locuințe. După cum reiese din răspunsul primăriei privind solicitările de fonduri de la ministerul dezvoltării, proiectul a întâmpinat greutăți și din perspectiva alocării finanțării de stat.

²⁹ <https://primariaclujnapoca.ro/informatii-publice/comunicate/comunicat-1114/> (accesat 8.06.2021)

³⁰ HCL683/2006

2019 – Achiziție de locuințe de pe piață

O politică nouă în privința extinderii fondului locativ o reprezintă achiziția de pe piață. Într-o notă similară cu ajutorul de chirie, la care această nouă procedură vine ca măsură complementară³¹, procedura indică piața privată drept răspuns la nevoia de locuințe sociale. Cu ocazia lansării procedurii prin HCL 508/2019, se constituie și o Comisie de identificare a necesităților de locuințe sociale, aflată în componența Comisiei mixte de repartizare a locuințelor sociale din fondul locativ de stat. Această nouă comisie întocmește anual necesitățile și criteriile de ierarhizare, raportat la lista de priorități. De asemenea, se constituie și o Comisie de negociere și stabilire a prețului de achiziție. Printre principiile care stau la baza atribuirii contractelor de achiziție se regăsesc libera concurență, transparența, confidențialitatea și nediscriminarea pe criteriul naționalității a potențialilor vânzători către CL. Important de subliniat este că dacă nu există oferte, comisia poate propune CL reluarea procedurii cu modificarea, după caz, a unor criterii, cum ar fi „extinderea zonei geografice de amplasare a imobilului, renunțarea la unele cerințe privind parametrii solicitați inițial, etc”.

Înspre creșterea fondului locativ, nici această metodă nu se dovedește mai fructuoasă, deoarece au fost achiziționate doar trei locuințe, în pofida alocării bugetare inițiale relativ generoase de 2 milioane de euro și primirea a 12 oferte eligibile, conform declarației unui viceprimar³². La începutul procedurii se urmărea achiziția a 25 de locuințe. După lansarea procedurii în iunie 2019 și achiziționarea unei singure locuințe, în octombrie, CL hotărăște reluarea inițiativei. În februarie 2020, se hotărăște achiziția a altor două locuințe, prețul total pentru cele trei ajungând la peste 250 de mii de euro. În cadrul unei ședințe de consiliu local după aprobarea procedurii de achiziție, am ridicat problema lipsei de oferte, la care viceprimarul mi-a răspuns că ar trebui ca noi, organizațiile nonguvernamentale, să contribuim la acest efort. Este neclar de ce primăria nu a reușit să atragă mai multe oferte și să realizeze mai multe achiziții. Continuând pe tema implicării Căși Sociale ACUM în

³¹ <https://primariaclujnapoca.ro/informatii-publice/comunicate/primaria-cluj-napoca-va-cumpara-locuinte-sociale/> (accesat 1 iunie 2021)

³² <http://www.monitorulcj.ro/actualitate/76226-primaria-continua-achizitia-de-locuinte-de-pe-piata-libera-12-oferte-pe-masa-municipalitatii#sthash.fLRFVtaN.dpbs> (accesat 1.06.2021)

politica de gestionare a fondului locativ, observăm că în referatul aferent proiectului de HCL procedural, sunt citate informații publicate de noi privind fondul de locuințe în administrarea primăriei în urma solicitărilor de informații publice, cât și citate din capitolul „Clujul Incluziv” din Strategia de dezvoltare a orașului, adoptată în anul 2015 și co-redactată de Enikő Vincze. Orice interpretare pe această temă ar fi speculativă.

În privința politicilor publice, efectul procedurii, culminată cu cele trei achiziții, este unul de reiterare a dominației pieței ca instrument de soluționare a nevoii de locuire, cât și de incompatibilitate între piață și locuințe sociale. Primăria devine, prin această procedură, un actor imobiliar activ pe piața de locuințe. Însă, spre deosebire de ceilalți actori din piață, regimul de conducere alege calea achiziției și nu a dezvoltării imobiliare de la zero, cu toate că aceasta ar putea oferi un randament crescut în privința numărului de unități locative realizate. Proiectele de locuințe sociale deja realizate sunt exemple concrete. Mai important decât creșterea fondului de locuințe sociale este, însă, demonstrarea faptului că piața imobiliară este matură și funcțională în ceea ce privește procedurile de tranzacționare. În căutarea ofertelor de vânzare, posibilitatea extinderii zonei geografice face, de asemenea, parte din setul de acțiuni elementare în orice tentativă de achiziție privată de locuință. Intenția de a nu crea alte zone sociale cu probleme, conform declarației primarului notată la începutul capitolului, susține demersurile de acest fel. Chiar dacă este mai ridicat, costul necreării unor astfel de zone este, astfel, redat ca fundamentat. În cadrul acestei inițiative merită notată și turnura politicii de locuire în ultimele trei decenii: de la vânzarea locuințelor către populație la achiziționarea locuințelor de la populație.

Locuințe de necesitate

Categoria de locuință de necesitate apare odată cu Legea Locuinței. În 1999 apare prima hotărâre³³ privind atribuirea unei locuințe din fondul locativ de stat cu această destinație. Fondul de locuințe de necesitate conține 13 unități în 2013, acesta crescând în următorii ani, în 2021 fiind adăugată

³³ HCL 268/1999

poziția 30 din listă³⁴. Creșterea numărului a avut loc în urma convertirii locuințelor sociale în locuințe de necesitate, ca soluție de locuire pentru chiriașii care ocupau unități din vechiul fond de stat care aveau nevoie de reparații generale, în baza art. 56 din legea locuinței, care permite transferul destinației imobilelor între categoriile locuințe sociale – locuințe de necesitate.

Locuințe modulare – Platanilor

Un alt tip de locuire publică specific administrației locale este reprezentat de locuințele modulare din Pata Rât, actuala strada Platanilor. Plasate foarte aproape de rampa de gunoi, la o distanță ilegală din punctul de vedere al protecției împotriva intoxicației, locuințele modulare erau denumite „locuințe sociale” în HCL 330/2010, după ce într-o hotărâre adoptată în același an denumea obiectivul „locuințele pentru persoane fără adăpost” – clasificare care putea susține ideea unui progres de la locuirea în stradă. În martie 2010, primăria declarase că lua în calcul zona de lângă rampa de gunoi ca soluție de locuire pentru cei 1500 de romi locuitorii din Pata Rât (Dohotaru et al., 2016). Știrea ajunsese și la locuitorii de pe str. Cantonului, care trăiau cu impresia justificată că noile locuințe le sunt destinate.

Zona rampelor de gunoi nu a fost prima opțiune a primăriei. În 2009³⁵, CL aprobă rectificarea bugetului, care include și linia „Construire locuințe pentru romi str. Moș Ion Roată”. Două zile mai târziu³⁶, CL aproba obiectivul „Construire locuințe sociale pentru persoane fără adăpost”, locația fiind str. Moș Ion Roată. Chiar și nespecificată, locația ar fi fost situată la o distanță mai mare de rampele de gunoi față de poziția decisă într-un final. Se pare că opoziția vecinilor este motivul declarat al primăriei pentru a schimba locația³⁷. Cu un an înainte, CL aprobase³⁸ un PUZ „ansamblu rezidențial și dotări aferente Dealul Borzaș, str. Moș Ion Roată” în baza căruia care S.C.

³⁴ HCL 211/2021

³⁵ HCL 321/2009

³⁶ HCL 392/2009

³⁷ Comunicare personală cu Enikő Vincze.

³⁸ HCL 309/2008

Chester Group Investments S.R.L. avea în plan ridicarea de blocuri de locuințe. Proiectul nu a fost realizat, însă în 2020, un alt proiect imobiliar de amploare a fost aprobat în aceeași zonă.

Apariția locuințelor modulare în Pata Rât a necesitat includerea în intravilan a terenului respectiv, sugerând astfel intenția de a strămuta populația într-un spațiu pe cât de marginal posibil. Terenul a fost obținut în urma unui schimb cu compania de salubritate Brantner Veres (id.) Ulterior, în discuții, acestea au devenit „spații de locuit”, tocmai din cauza caracterului special al acestora: amplasamentul, care a fost integrat în intravilan în proximitatea rampei de gunoi; și intenția de a nu integra aceste locuințe în circuitul locuințelor sociale din oraș, la care ar fi avut acces orice solicitant. Au fost construite 10 module cu câte patru locuințe, fiecare modul având o singură toaletă. Aici au fost strămutate o parte din familiile evacuate de pe str. Coastei, o altă parte a lor realizând construcții improvizate în jurul acestor locuințe.

Angajații primăriei forțează responsabilizarea celor aflați în situația de locuire precară – prin varii mesaje se transmite ideea că cei care locuiesc acolo, în grup, trebuie să întreprindă anumite activități de vecinătate și comunitate – să nu permită ocuparea unor spații de către alte persoane nou venite, etc., fără a avea însă drepturi legale de proprietate și nici de acțiuni de această natură. În 2021, sunt deja întreprinse acțiuni de evacuare a unor familii.

Casare locuințe vechiul fond de stat

În privința vechiului fond, disponibil pentru achiziție, probabil că locatarii nu și-au permis achizițiile, chiar dacă în anumite momente prețurile erau accesibile. Pe de altă parte, numeroase locuințe sunt se află în zone care, conform PUG, nu se permit eliberarea autorizațiilor pentru reabilitarea vechiului fond de locuințe. Scoaterea din circuitul locativ a unor camere sau apartamente din cauza lipsei de dotări tehnico-sanitare sau stării tehnice precare are loc încă din 1995. Nouă unități au fost eliminate separat și succesiv, iar o singură hotărâre conduce la scoaterea a 16 unități³⁹. Locatarilor

³⁹ HCL 131-138, 174-176, 224/1995

urmasu a li se repartiza locuințe corespunzătoare. Scoaterea din circuit a continuat, însă nu e clar dacă locatarii au primit alte repartiții sau nu⁴⁰.

3.3.3. *Proiecte nerealizate*

În înțelegerea constituirii fondului de locuințe publice este relevant și ceea ce a fost propus de administrația locală, însă nu s-a realizat. În acest sens sunt prezente două categorii de inițiative: cele planificate de către primărie și consiliul local în baza fondurilor publice locale și guvernamentale și cele planificate în sistem de parteneriat public-privat.

Str. Coastei fn

Pe str. Coastei, în proximitatea persoanele ulterior evacuate în 2010, CL viza construirea de locuințe. În 1999, CL aprobă asocierea cu firme de construcții care doresc să realizeze locuințe pentru tineri căsătoriți, pentru care aceștia urmau să plătească avans de minim 30 la sută, iar diferența în rate pe 25 de ani⁴¹. Direcția de Administrare a Domeniului Public și Privat propusese această măsură „la solicitarea unui număr mare de firme de construcții interesate de o eventuală colaborare cu Primăria Municipiului Cluj-Napoca în proiectul de realizare de construcții de locuințe cu prioritate pentru tinerii căsătoriți”. În același an, în baza acelei hotărâri, CL aprobă asocierea cu firma S.C. Tomșa Import-Export S.R.L.⁴². În 2005 aprobă caietul de sarcini pentru realizarea de locuințe care să intre în proprietatea sa⁴³. În 2007, CL aprobă PUD pentru locuințe colective S+P+2E pe str. Coastei fn. Este neclar dacă prezența locuințelor fond de stat din care s-a realizat evacuarea, a constituit o piedică din partea constructorului. La scurt timp după evacuare, terenul a fost re-concesionat, de această dată Bisericii Ortodoxe, care a ridicat în schimb un seminar teologic.

⁴⁰ Vezi cazul din zona Parcul Feroviarilor prezentat în capitolul precedent.

⁴¹ proiect HCL 449/1999

⁴² HCL 623/1999

⁴³ HCL 316/2005

Str. Valea Gârbăului

Terenul de la marginea orașului înspre Florești trece în administrarea CL în 2007, când este retras dreptul de administrare al Ministerului Apărării Naționale⁴⁴, apoi fiind trecut din domeniul public al statului în domeniul public al municipiului⁴⁵. În urma discuțiilor cu MAN, CL clarifică atât situația terenului, cât și planurile⁴⁶, astfel că din cele 12.6 hectare, cel mult 40 la sută să fie ocupate de locuințe construite de ANL, iar 40 la sută dintre acestea ar fi fost transferate MAN în termen de trei ani de la transferul imobiliar. Primarul declară la o ședință de CL în 2012 că 920 de locuințe vor merge la MAN. După trecerea termenului de trei ani, MAN a preluat terenul înapoi din cauza nerespectării clauzelor contractuale, însă l-a reoferit CL pentru continuarea proiectului. Conform declarațiilor primarului, guvernul nu a aprobat alocarea de fonduri necesară⁴⁷ pentru ca ANL să realizeze cele 2400 de apartamente, proiect evaluat la 69 de milioane de euro.

Cartierul Casarom-Borhanci

Ideea unui cartier nou în zona Borhanci a apărut în 1998, în urma primirii unei oferte privind realizarea de locuințe familiale adresată personal primarului⁴⁸. Prin hotărâre a CL, și în urma a patru runde de negocieri cu investitorii, se înființează Societatea pentru Dezvoltarea Construcției de Locuințe CASAROM Cluj-Napoca S.A, cu 10 la sută în proprietatea CL, capitalul având valoarea de 10 mii de dolari, obținuți în baza donației celor patru asociați care au formulat oferta. Cele patru entități erau: Eurostructure Cayman LTD. din Insulele Cayman, Barak Group Inc. Din Insulele Virgine Britanice, Oudasche Investment din Cipru și Oudasche România SRL. În 1999, CL aprobă PUZ „Complex rezidențial Borhanci” pentru a sta la baza

⁴⁴ HCL 4/2007

⁴⁵ HCL 93/2009

⁴⁶ proiect HCL 250/2010

⁴⁷ <https://zcj.ro/administratie/boc-cere-guvernului-psd-locuinte-anl-pentru-cluj-ofera-terenul-de-pe-valea-garboului--185136.html> (accesat 12.06.2021)

⁴⁸ proiect HCL 430/1998

investiției de către CASAROM⁴⁹, iar în 2000 un PUD ansamblul rezidențial CASAROM.

Societatea urma să livreze CL 120 de locuințe sociale dintr-un total de 1200 de locuințe construite și 14 hectare de teren viabilizat (Vincze et al. 2020:29). După schimbarea primarului, primăria a reziliat contractul, însă societatea a câștigat anularea rezilierii în instanță, ulterior suprafața terenului fiind diminuată printr-un nou acord care aducea CL 10 la sută din locuințele construite (id., p. 30). În 2015, primarul declara că are încredere că proiectul poate fi dus la bun sfârșit în termen de doi ani, acordând totuși 178 de loturi de teren de câte 300 de mp pentru construcția de locuințe de către tineri, în baza unei HCL din anul 2000 (ibid.). CASAROM ar fi urmat să realizeze și alte locuințe în oraș, societății fiindu-i concesionate două terenuri pentru construcție de bloc pe str. Primăverii și două „case model” pe Calea Turzii, chiar dacă direcția de administrare a domeniului public și privat propusese acordarea a șase terenuri⁵⁰.

Cartierul Lomb

În 2006, CL decide inițierea a două proiecte în regim public-privat de construire a două cartiere în zone marginale ale orașului, Lomb și Cartierul Tineretului. Zona de Nord-Est aflată pe dealul Lomb s-a aflat în vizorul municipalității începând cu 2004, când CL aprobă un PUZ Dealul Lombului pentru cartier de locuințe⁵¹. În 2006 se aprobă participarea CL la constituirea unei societăți comerciale înființate în vederea viabilizării și construirii unui cartier de locuințe, unde municipiului îi era rezervată o cotă de 51 la sută din capitalul social, investitorului urmând a fi selectat alocându-i-se 49 la sută⁵². În doi ani de la obținerea autorizației de construire, investitorul urma să predea CL un număr de 75 de locuințe. Restul locuințelor urmau a fi realizate de către investitor în maxim 5 ani, după care societatea s-ar fi dizolvat. În 2007, CL însușește documentația cadastrală pentru suprafața de 267 hectare,

⁴⁹ HCL 687/1999

⁵⁰ HCL 448/1999

⁵¹ HCL 424/2004

⁵² HCL 575/2006

realizată de o firmă privată⁵³. Peste un an, CL și SC Impact Developer&Contractor SA înființează SC LOMB SA, unde partenerul privat aduce un aport de 12.5 milioane Euro⁵⁴. Ulterior, CL introduce terenul în intravilan și votează PUZ. O serie de probleme apar odată cu declanșarea crizei financiare din 2008. Banca Lehman Brothers, unul dintre actorii care au contribuit decisiv la criza financiară din 2007-2008, era acționar în cadrul firmei SC Impact Developer&Contractor SA, falimentul băncii conducând la scăderea dramatică a acțiunilor firmei partenere CL⁵⁵. Firmei i-au fost înaintate cereri de insolvență pentru datorii neachitate, ceea ce a determinat primăria să nu îi acorde terenul efectiv până la clarificarea situației financiare. Neînțelegerea dintre firmă și CL s-a continuat prin eliminarea acțiunilor deținute de CL în SC LOMB SA de către consiliul de administrație al firmei, controlat de către partenerul privat, apoi de contestarea situației în instanță de către CL. Mai departe, CL concesionează 7.8 hectare de teren drept parcele individuale de câte 500 mp către asociațiile de revoluționari, iar în 2019 inițiază în zonă proiectul Cluj Innovation City, care vizează crearea de huburi și clustere inovative⁵⁶. Primarul declara că noul cartier va avea și o componentă de locuire, pe lângă un Silicon Valley⁵⁷.

Cartierul Tineretului

Proiectul Cartierul Tineretului a ajuns în aceeași situație cu SC LOMB SA. Serviciul Juridic-Contencios descrie traseul acestui demers⁵⁸. În 2006 s-a aprobat participarea CL la SC Cartierul Tineretului Cluj SRL, contribuția de 51 la sută din capitalul social constând în terenul de 203 hectare din zona B-dul Muncii-Pășunea Someșeni. Partenerul privat Polus Real Estate SRL

⁵³ HCL 642/2007

⁵⁴ HCL 211/2008

⁵⁵ <https://gazetadebistrita.ro/cartierul-lomb-gol-dupa-impact/> (accesat 15.06.2021)

⁵⁶ <https://caravana.arsc.ro/emil-boc-anunt-despre-cluj-innovation-city-proiectul-de-500-milioane-euro-in-urmatorii-10-ani/> (accesat 10.06.2021)

⁵⁷ <https://compariimobiliare.ro/utile/stiri-imobiliare/primaria-cluj-construieste-noi-cartiere-cat-manasturul-langa-centura-pentru-tineri-si-itisti-cu-cat-se-vinde-metrul-patrat-in-zona> (accesat 14.06.2021)

⁵⁸ Informare 116887/303/25.03.2015

contribuia cu 27.5 milioane lei. În urma realizării proiectului, CL ar fi intrat în posesia a 384 de locuințe sociale din cele 6 mii. După aprobarea documentației și a numeroase autorizații de construcție, în 2010 CL aprobă conversia proiectului într-un Parc FotoVoltaic. Solicitarea venise din partea Polus Real Estate, care angajase firma de consultanță Colliers International pentru a reevalua viabilitatea proiectului. În urma schimbării „contextului economic în general și evoluția pieței imobiliare și financiare”, producerea cartierului de locuințe nu mai era sustenabilă. Pe 5 hectare urma a se construi totuși ansamblul de locuințe din Microraionul 1. Costul celor 384 de locuințe s-a convertit în energie electrică de furnizat către SC Cartierul Tineretului Cluj SRL. În 2012, partenerul privat a solicitat dizolvarea acestei societăți, urmând clarificarea speței în instanță. De menționat că pe parcursul proiectului, o serie de acțiuni derulate în sfera partenerului privat au vizat obținerea de credite bancare în baza terenului cu alte scopuri lucrative⁵⁹. Blocarea conversiei în parc foto-voltaic a survenit în 2014 în urma unei hotărâri de instanță. În martie 2021, primăria a inițiat dezbateri în vederea producerii unui master-plan de dezvoltare a zonei adiacente Bulevardul Muncii, cu suprafața totală de 397 hectare⁶⁰.

Sighișoarei nr. 21

Proiectul de locuințe sociale pe strada Sighișoarei apare prima dată în documentele Consiliului Local prin HCL 412/2009. Respectiva hotărâre viza participarea municipiului la programul „Locuințe pentru tineri” derulat de către ANL. Terenul de 2369 mp era transmis ANL, care urma să construiască două imobile S+P+6E cu 56 de apartamente, 28 cu o cameră și 28 cu două camere, termenul de realizare a investiției fiind de 24 de luni. Conform devizului, valoarea investiției era la data respectivă de 9.688.023 de lei.

⁵⁹ <https://gazetadecluj.ro/proiectul-cartierul-tineretului-e-in-plop-iar-emil-boc-culege-micsunele/> (accesat 14.06.2021)

⁶⁰ <https://actualdecluj.ro/cum-se-va-construi-pe-bulevardul-muncii-in-cluj-napoca-inca-o-luna-de-consultari-pentru-a-se-alege-varianta-potrivita-pentru-planificarea-dezvoltarii-zonei-de-nord-a-clujului-boc-a-cerut-ca-pana-in-2/> (accesat 10.06.2021)

Ulterior, Consiliul Local în 2014⁶¹ să solicite restituirea terenului de la ANL, deoarece agenția nu a deținut fondurile necesare pentru ridicarea construcției. În 2015 a fost lansat anunțul de achiziții publice. În anii următori, atunci când primăriei i se solicita construcția de locuințe sociale, proiectul Sighișoarei, laolaltă cu cel de pe str. Ghimeșului, era prezentat drept soluție. Într-una dintre dezbaterile pe care le-am provocat la ședințele de consiliu local, primarul a mărturisit că primește zilnic plângeri din partea actualilor locuitori din zonă împotriva construcției de locuințe sociale. Declarația schimba registrul discuției, dominat în general de argumentări juridice. Și în septembrie 2020, primarul afirma pe Facebook că va urma realizarea, însă proiectul urmează să fie refăcut în contextul realizării parkingului din zonă. La o solicitare de informații publice, primăria ne-a răspuns în mai 2021 că firma care a câștigat licitația a intrat în insolvență, iar zona urmează să fie integrată în viitor într-un PUZ de regenerare urbană. O dată cu intrarea în următorul ciclu politic electoral, proiectul Sighișoarei își pierde relevanța ca instrument cu scop de docilizare a activismului pentru dreptul la locuire.

Pe harta de mai jos se poate vedea cum cele mai semnificative numeric proiecte de locuințe intenționate de CL, dar nerealizate, vizau extinderea în zone deluroase, care nu erau valoroase pe piață la momentele respective. După aceste experimente, administrația a inițiat o procedură diferită pentru reglementarea dezvoltării unui nou cartier în zona Sopor, în continuarea cartierului Gheorgheni. În 2019 s-au organizat consultări publice cu proprietarii terenurilor fărâmițate din acel spațiu, urmate de delegarea sarcinii de realizare a PUZ prin concurs la care se aștepta participarea unor firme internaționale, care să propună cea mai bună soluție de reglementare. Astfel, procedura proteja imaginea de administrație care nu intervine prin reglementare în dezvoltarea imobiliară privată, ci doar coordonează și organizează participarea proprietarilor.

⁶¹ HCL 408/2014

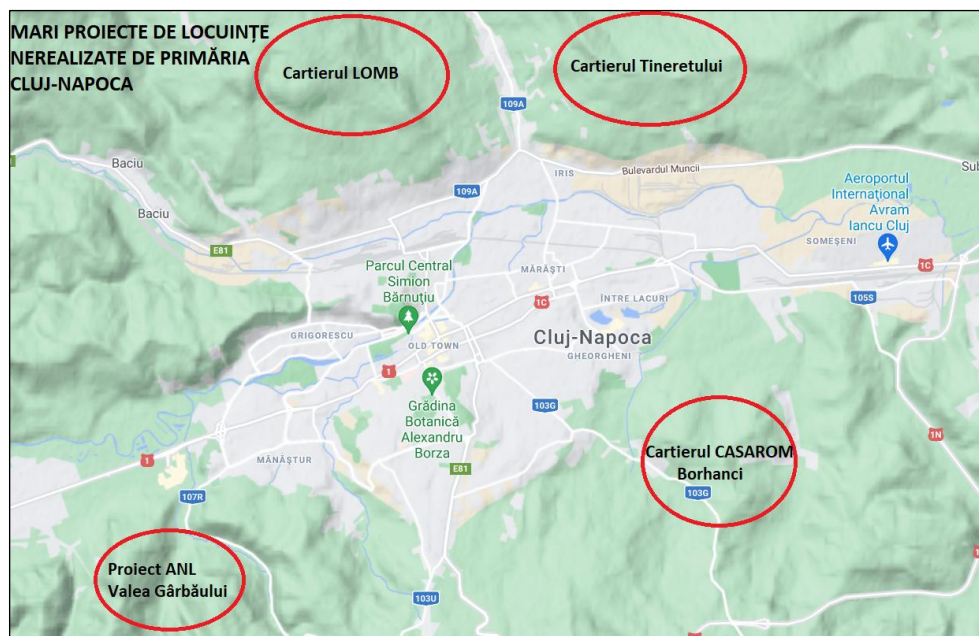

Figura 6. Amplasarea marilor proiecte de locuințe nerealizate de primăria Cluj-Napoca.

3.4. Universul locuirii sociale în Cluj-Napoca

Legea Locuinței prevede acordarea locuințelor sociale pentru persoanele care nu au resurse financiare pentru accesarea unei locuințe prin piață, acordând astfel un caracter economic acestui tip de locuire. În sens larg, plaja de soluții promovate de municipalitate pentru persoanele care nu își permit accesul la locuințe prin piață, este mai largă. Ea vine cu o serie de reglementări diferite de locuințele publice sau de locuințele private, într-o gradare a tipului de supraveghere a celor care ajung să le folosească.

Centrul Social de Urgență (CSU) și Centrul de Găzduire Temporară (CGT), înființate în 2009, respectiv 2013, operează în cadrul DASM. Înființarea CSU a venit cu justificarea că „lipsa locuințelor sociale” este acută, iar cele două adăposturi private care ofereau atunci 80 de locuri, Centrul Creștin Ruchama și Centrul Creștin Sfântul Ioan al lui Dumnezeu, nu făceau față cererii. În cele 50 de locuri inițiale, CSU cazează persoane pentru o perioadă de maxim șase luni. Un rezultat preconizat în urma finanțării este „creșterea calității vieții la nivel comunitar și a confortului urban, într-un

oraș cu vechi tradiții culturale, într-un oraș cu potențial turistic devenit pol de creștere în regiune”⁶².

Regulamentele ambelor centre sunt practic identice, fiind adoptate prin HCL 125/2016, respectiv 126/2016. Printre principii se regăsesc „preocuparea permanentă pentru identificarea soluțiilor de integrare în familie sau, după caz, în comunitate, pentru scurtarea perioadei de prestare a serviciilor, în baza potențialului și abilităților persoanei beneficiare de a trăi independent”, cât și „primordialitatea responsabilității persoanei, familiei cu privire la dezvoltarea propriilor capacități de integrare socială și implicarea activă în soluționarea situațiilor de dificultate cu care se pot confrunta la un moment dat”. Beneficiarii acestui centru sunt persoane fără locuință, adică „persoane care și-au pierdut locuința din diverse motive și nu au resursele materiale necesare asigurării alteia și nici nu beneficiază de alte servicii sociale care acordă găzduire”, tineri din centre de plasament, persoane cu dizabilități și cu autonomie mentală, cât și persoane fără adăpost identificate de Poliția locală sau cele externate din spital care nu necesită îngrijiri și nu au boli contagioase. Capacitatea este de 50 de locuri în cadrul CSU cu 4 dormitoare, dintre care unul pentru femei și 64 locuri în cadrul CGT. Accesul în CGT este restricționat între orele 8 și 22, cu excepția persoanelor angajate, conform informațiilor publicate pe pagina DASM, nefiind clar dacă se aplică și în cadrul CSU. O altă diferență este că în cadrul CSU nu sunt admise persoanele cu cazier judiciar. Angajații mențin un registru zilnic de mișcare al beneficiarilor. Printre obligații se regăsește cea de a face economisiri:

„beneficiarii cu venituri din pensii, indemnizații, salarii și chiar ajutor social sunt obligați să economisească lunar o sumă de bani, pentru cheltuieli neprevăzute și chiar pentru susținerea unei chirii, în situația în care expiră durata contractului de servicii și nu mai poate fi prelungit prin act adițional”

Ambele centre oferă cazare pe o perioadă de maxim 12 luni, în cazul CSU fiind stipulată cazarea pe 6 luni cu posibilitatea de prelungire pe încă 6 luni cu acordul motivat al șefului. CSU are două funcțiuni, de adăpost de noapte în situații de urgență și adăpost pe perioadă determinată, depinzând de situația fiecărui beneficiar. Pe lângă personalul de îngrijire și asistență,

⁶² HCL 414/2009

CSU are patru posturi de „guard”, iar CGT cinci. Ambele centre au încheiate parteneriate cu diferite instituții publice, cât și cu asociații de caritate, care contribuie atât material la asigurarea prin oferirea de alimente sau mese calde și de servicii medicale și sociale, prin preluarea unor beneficiari, cât și prin activități de reintegrare socială.

CSU e refuzat ferm de către persoanele evacuate cu care am discutat, fiind văzut ca soluție pentru categorii de oameni care au alte tipuri de probleme, cum ar fi adicțiile, nu pentru cele care au ajuns evacuate în urma datoriilor sau a ocupării abuzive. De asemenea, pierderea intimității cauzată de dormitul în comun și sentimentul de nesiguranță contribuie la excluderea opțiunii. O persoană evacuată în vârstă a povestit cum după vizita centrului a preferat să doarmă sub scara unui spital ca alternativă.

Locuirea privată cu caracter social este dominată de organizații creștine. Organizația Creștină Ecce Homo a intrat în rolul de furnizor de locuire în zona Cantonului începând cu anul 2004, când au încheiat protocoale de colaborare cu Primăria pentru a amenaja 50 de locuințe modulare din termopan cu o cameră cu suprafața de 16 mp, fără utilități. Primăria ar fi trebuit, conform protocolului, să asigure grupuri sanitare externe și electricitate. Pentru repartizarea acestora, Ecce Homo a formulat criterii prin care se acordau puncte pentru suferința de varii boli sau pentru starea de căsătorie, drept pentru care, conform unui director al organizației cu care am discutat, s-au realizat 12 căsătorii. Primăria ar fi venit cu o listă de oameni care să ocupe acele 50 de locuințe, bănuiala directorului fiind că ar fi fost vorba despre alte persoane care ar fi ajuns să fie mutați pe Cantonului din centru. Locuințele se doreau a reprezenta o soluție temporară care s-a transformat în situație definitivă. Din cauza neînțelegerilor, organizația a întrerupt orice legături cu ocupanții locuințelor, cu excepția prelungirii anuale a contractelor de comodat. Din partea Ecce Homo, „noi visăm ziua în care nu mai vreți să locuiți în asemenea case!”.

Fundația Ajutorul Familiei a donat trei case sociale amplasate pe str. Cantonului, care au fost incluse în patrimoniul municipiului prin HCL 51/2005 (Dohotaru et al 2016:14). Fundația Prorroma gestionează „casele verzi” din lemn pe str. Cantonului, încheind contracte de comodat cu locuitorii.

Prison Fellowship este o fundație creștină înființată în 1993, cunoscută de locuitorii din zonele marginalizate drept „Asăvoaie”, după numele defunctului președinte. Parte a unei rețele internaționale, urmărește îmbunătățirea sistemului corecțional din România prin oferirea de servicii sociale și centre rezidențiale. În 2009, fundația primea finanțare de la primărie⁶³, de altfel devenind în timp una dintre soluțiile oferite de primărie persoanelor pe cale de evacuare. Cazarea în centrul fundației este reglementată strict, femeile și bărbații locuind separat, iar programul de acces al celor cazați este limitat. Există o relație strânsă între administrația locală și actorii privați care oferă servicii de locuire, care constă și în susținere financiară, dar și în coordonare directă de servicii prin eforturile de privatizare a problemelor locuirii.

Un alt element al politicii de locuire socială este susținut prin Asociația de Dezvoltare Intercomunitară – Zona Metropolitană Cluj, care are membri Municipiul Cluj-Napoca, 19 comune învecinate și Consiliul Județean Cluj. Înființată în 2008, asociația de drept privat și de utilitate publică a derulat proiectul predefinit prin intermediul „Granturilor Norvegiene și a celor EEA” cu titlul Pata Cluj, una dintre componentele principale fiind locuire – 35 de locuințe. Dintre acestea, 23 au fost achiziționate în orașul Cluj și în comuna Florești, iar 12 au fost construite de Habitat for Humanity în comuna Apahida. Mai departe discutăm în detaliu această inițiativă.

3.5. Pata Cluj – proiectul soluție pentru Pata Rât

Ulterior evacuării de pe str. Coastei, au apărut forme de contestare a practicilor administrației publice din partea sferei civice. O parte a acelor eforturi s-au concretizat într-un proiect denumit „Preparatory Phase for Model Project: making the most of EU Fund for Sustainable Housing and Inclusion of disadvantaged Roma (explicitly but not exclusively targeted) in Cluj Metropolitan Area”, susținut de Programul de Dezvoltare al Națiunilor Unite (UNDP) în 2012, care a realizat o cercetare cantitativă în rândul populației din cele patru subzone ale Pata Rât. Mai departe, rezultatele studiului au fost utilizate ca bază în solicitări de finanțare.

⁶³ HCL 241/2009

În 2013 o echipă de planificare formată din Primăria Cluj-Napoca, Agenția de Dezvoltare Nord-Vest, UNDP, Grupul de academici din Universitatea Cluj și gLOC, a adresat o cerere de grant către EEA Grants și Norway Grants cu titlul „Social interventions for de-segregation and social inclusion of vulnerable groups in Cluj Metropolitan Area, including the disadvantaged Roma”, partea de pregătire a proiectului fiind finanțată de Open Society Institute – Making the Most of EU Funds for Roma. Propunerea de proiect era adresată pentru a „asigura intervențiile de dezvoltare socială și umană, care sunt necesare pentru a sprijini sustenabilitatea și eficiența dezvoltărilor infrastructurale de locuințe sociale și desegregare inițiate de Municipality Cluj-Napoca propuse spre implementare în perioada 2014-2015”⁶⁴. Obiectivul proiectului era de obține incluziune socială și desegregare a familiilor din Pata Rât, în context urban prin relocarea în oraș, iar în context rural prin relocarea în zona metropolitană.

Partea de dezvoltare a infrastructurii este prezentă în anexa II, care conține solicitarea de finanțare adresată către Programul Operațional Regional al Comisiei Europene. Această cerere separată de finanțare are un cadru propriu de adresare a problematicei. Recunoscând situația deosebită a populației din Pata Rât, cât și reglementări europene recente privind integrarea romilor, propune trei subproiecte de locuire destinate acestora. Selecția familiilor care ar fi urmat să beneficieze de aceste locuințe s-ar fi realizat cu participarea populației, criteriul principal fiind cel de „pregătirea (en. *readiness*) de a se muta în afara Pata Rât la momentul proiectului pilot în 2013-2014”, completat cu alte criterii privind varii situații urgente. Pe lângă partea de locuire, solicitarea de fonduri conținea și implementarea unei axe pentru dezvoltarea de afaceri mici și mijlocii în domeniul reciclării și investițiile în servicii de incluziune socială, concentrate pe Pata Rât. Cele trei obiective urmau a conlucra în direcția integrării romilor. În privința locuințelor, se urmărea reabilitarea și modernizarea a trei imobile, prin care s-ar fi produs 11 apartamente localizate pe str. Căii Ferate nr. 4, str. Anton Pann nr. 8-10, str. Locomotivei nr. 1. Valoarea totală pentru acest punct era de 430.000 de Euro. În plus, se propunea reabilitarea unui imobil gol aflat pe Calea Baciului nr. 16, care să servească drept centru în care se desfășoară

⁶⁴ traducerea autorului.

activități de incluziune socială pentru grupuri vulnerabile din zona metropolitană, cât și 20 de apartamente de tranzit pentru familiile aflate temporar în dificultate – bugetul solicitat aici fiind de 2.205.000 Euro.

„Strategia Integrată de Locuire și Incluziune, Zona Metropolitană Cluj-Napoca” din 2013 setează cadrul viitorului proiect. Documentul subliniază că, în acord cu Strategia Națională de Incluziune a Romilor, cât și în baza acordului guvernului și al autorităților de management ale unor programe operaționale ale UE, este nevoie de intervenții-pilot. Mai departe, documentul argumentează de ce orașul ar putea fi un sit adecvat. Pe de-o parte, „dezvoltarea economică și integrarea în piață a Clujului solicită mai departe ca cele mai bune practici de incluziune socială să fie puse în practică în timp ce orașul se străduiește să își reabiliteze infrastructura urbană, stocul de locuințe, planificarea”⁶⁵. Prioritățile administrației fiind listate, bunăvoința locală și capacitatea instituțională a societății civile, cuplate cu capacitatea în creștere a administrației locale sunt al doilea element care asigură condițiile propice pentru implementarea unui model replicabil de incluziune socială și locativă. În plus, recente evacuări, cât și cele care deja urmau a fi realizate, creșteau nivelul urgenței unui astfel de proiect. Secțiunea transmite astfel că, practic, Cluj trebuie să fie un model replicabil de dezvoltare economică în care prioritățile administrației sunt deja setate, iar responsabilitățile sociale sunt împărtășite cu actori nonguvernamentali. În această manieră, un proiect pilot înseamnă a testa dacă această împărțire a responsabilităților este acceptată și, ulterior, viabilizată. Rolul UNDP în schemă era acela de mediere între părțile participante în gestionarea Pata Rât: autorități locale și centrale, și societatea civilă. Desemnarea în strategie a medierii drept una „neutră” sugerează că anterior avuseseră loc interacțiuni conflictuale.

Proiectul devine astfel unul de dezvoltare. De ce „dezvoltare”? Conceptul transmite că există o stare prezentă de nedezvoltare care necesită acțiuni. Însă exact cum s-a ajuns aici, nu se menționează. De la subiecți ai depozitării (prin evacuări, în cea mai mare parte), se trece la poziția de subiecți de dezvoltare în calitate de grup țintă. Printre principiile de dezvoltare declarate în strategie se regăsesc: participarea – implicarea activă a grupului

⁶⁵ Traducerea autorului din engleză

ținută în dezvoltarea locală; motivarea și angajamentul – prin antrenori (en. *coaches*) externi se mențin ambele atribute și se crește încrederea de sine necesară participării; dezvoltarea tuturor – bazată pe inclusivitate celor mai vulnerabili și capacitatea localnicilor de a „transforma nevoile percepute în proiecte” într-o manieră în care implicarea expertizei de sus în jos este evitată; întărirea comunicării – stabilirea unui centru de resurse pentru incluziune și locuire integrată care va deveni un hub pentru transmiterea celor mai bune practici în alte regiuni; organizare socială – oferirea unui concept complex care să ia în calcul varietatea nevoilor locale și multiplicitățile oamenilor și organizațiilor și modurile de dezvoltare de sus în jos și de jos în sus; coeziune socială – care reiese din implementarea principiilor anterioare; desegregare – evitarea separării romilor dezavantajați prin eliminarea practicilor care le restricționează accesul la facilități publice sau școli. Implementarea viziunii urma să aibă loc pe o perioadă de zece ani, până în 2021. Nevoile financiare erau predominant axate pe construcție de locuințe, pentru care erau prevăzute 10.175 mil. Euro, iar 2.145 mil Euro ar fi fost destinați activităților conexe. Deci cele 11 locuințe pentru care se solicitaseră fonduri UE erau parte din prima fază prevăzută a proiectului mai larg. În 2015, primăria ne-a informat că cererea de finanțare a realizării celor 11 locuințe a fost respinsă în etapa de evaluare tehnică și financiară, deoarece bugetul solicitat s-a aflat sub valoarea minimă prevăzută de ghidul solicitantului, de 1.7 mil lei⁶⁶.

Spre deosebire de subiecții deposedării, a căror revendicare reparatorie articulează clar datele istoriei recente, subiecții dezvoltării reprezintă o categorie care trebuie descoperită și făcută legibilă pentru guvernare. După cum adesea descria echipa proiectului abordarea activităților, „este un proiect de învățare”. Ceea ce va deveni Pata Cluj se naște, deci, ca soluție de locuire socială prin care istoricul și situația prezentă a oamenilor din zonă este delimitată ca un corp străin constituirii urbane recente.

Proiectul Pata Cluj a fost inițiat în 2014. Finanțarea venea din partea Guvernului Norvegian prin Mecanismul Financiar Norvegian 2009-2014. Proiectul era predefinit, adică a fost acordat direct, fără competiție, cu un buget inițial de 2.5 milioane de Euro, ulterior crescut. Entitatea care gestionează proiectul este Asociația pentru Dezvoltare Intercomunitară

⁶⁶ Răspuns primărie 219281/423/09.06.2015

Zona Metropolitană Cluj (ADI-ZMC), al cărei președinte este primarul Municipiului Cluj-Napoca.

De ce ADI-ZMC și nu primăria, de exemplu? Deoarece viziunea despre incluziunea socială a locuitorilor din Pata Rât în zona metropolitană necesita o umbrelă instituțională cu aceeași acoperire spațială. Însă această extindere nu a fost realizată în dialog cu administrațiile parte a ADI-ZMC învecinate orașului (Bădiță și Vincze 2019). Astfel s-a creat o instituționalizare paralelă a problemelor sociale produse prin aportul administrației locale. Privatizarea soluționării situației din Pata Rât a însemnat o deistoricizare a producerii zonei ghetoizate, urmată de o politică a inabilității instituționale. Similar cu politica de locuire socială a CL, locuirea oferită prin proiectul Pata Cluj s-a desfășurat sub principiul „housing ready”, deci pentru cine este pregătit să locuiască, atât financiar, cât și comportamental, adică să își achite chiria și utilitățile.

„De ce nu se poate face desegregare și incluziune socială la Pata Rât cu 2 milioane de euro?”, era întrebarea prezentă pe siteul primului proiect, răspunsul dat fiind că multe proiecte pentru romi dezvoltă locuințe ieftine, însă nu asigură asistența și serviciile necesare pentru relocare și incluziune socială. Deci, continuă răspunsul, proiectul se ocupa de servicii de sprijin oferite locuitorilor și instrumente oferite administrației locale, care erau încurajate să presteze servicii similare, fiind vorba de o populație mare. Un an mai târziu, bugetul proiectului a fost ridicat până la 4.5 milioane de euro, dintre care s-au cheltuit efectiv 4.09 milioane Euro. Creșterea a însemnat permisiunea finanțatorului de a achiziționa locuințe pentru beneficiari. Prin proiect, DASM urma să fie capacitate pentru gestionarea cazurilor din Pata Rât. De altfel, angajați ai structurii și-au suspendat contractele de muncă în cadrul direcției pentru a lucra în cadrul proiectului. Mesajul transmis astfel este că modul normal de operare al DASM nu permite realizarea activităților necesare incluziunii „soft” a populației respective. Dacă nici practici de incluziune hard și nici soft, nu sunt prezente în funcționarea normală a DASM, ar putea fi neclar care este rolul acestei instituții. Însă, precum descrie capitolul precedent, asistența socială este parte integrantă din proiectul de excludere a locuitorilor precari din oraș.

Intenția proiectului era de a „pregăti desegregarea, incluziunea spațială și socială a familiilor trăind în prezent în Pata Rât”, cu o centrare a

activităților în jurul drepturilor copilului⁶⁷. Imobilul de pe str. Locomotivei nr. 1, aflat în zona gării, deci la mare distanță de zona Pata Rât, a devenit în cadrul proiectului sediul Centrului de Tineret, după ce solicitarea primăriei de finanțare UE pentru convertirea în locuințe sociale a fost respinsă.

În a doua parte a proiectului s-au realizat 35 de locuințe: Habitat for Humanity, partener în proiect, a construit două clădiri de câte șase apartamente în satul învecinat Apahida, asumate ca rezultat al unei practici participative cu aportul locuitorilor din Pata Rât. Alte 23 de apartamente au fost achiziționate prin licitație în oraș și în comuna Florești. Astfel, au fost asigurate locuințe pentru aproximativ 10 la sută dintre familii. Însă în realizarea celor 35 de locuințe din proiect, primăria nu a avut nicio contribuție materială.

Celelalte elemente ale proiectului vizau activități de incluziune socială, sub principiile justiției restaurative. Ce legătură are justiția restaurativă cu nevoia de locuire? Încă de la conferința de deschidere a proiectului erau prezente proceduri de cooptare a locuitorilor din Pata Rât înspre acceptarea colaborării și abandonarea atitudinilor conflictuale față de autoritățile publice. Varii metode de psihologie de grup urmăreau docilizarea și reorientarea furiei celor evacuați, începând cu jocul-exercițiu practicat la întâlnirea de lansare a proiectului, în care persoane evacuate și echipa proiectului țineau o pătură împreună pe care trebuiau să balanseze o minge.

Psihoterapeuta suedeză, parte din echipa de proiect, explică într-un videoclip în cadrul activităților, rolul practicilor restaurative:

„este vorba de a gândi despre orice entitate, cum ar fi o comunitate sau o parte din comunitate. În astfel de comunități, problemele sunt comune, la fel sunt comune și soluțiile. Partea cea mai importantă este să ascuți poveștile celorlalți și să îți spui povestea pentru a fi auzit și a clarifica lucruri”⁶⁸

Mai departe, psihoterapeuta oferă un exemplu de utilizare a acestor practici, cazul maorilor din Noua Zeelandă, care întâmpinau conflicte intergeneraționale între stilul de viață tradițional și noul stil urban. Disruperea acestui stil de viață tradițional în care mai multe generații

⁶⁷ The Social Inclusion Debate program brochure. Disponibil la: https://issuu.com/pata-cluj2/docs/brosura_sid_en_a5_tipar (accesat 10.06.2021)

⁶⁸ *Restorative practices and restorative justice*. Contul Youtube Pata-Cluj. Disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=dpVL2nX_cT0 (accesat 12.06.2021)

locuiesc împreună a condus la probleme de tipul abandonului școlar sau abuzul de substanțe, efectul ciocnirilor cu civilizația „engleză” fiindcă mulți copii au fost instituționalizați. Ulterior, cineva a întrebat cum se rezolvă problemele în comunitățile maori atunci când părinții nu sunt buni? Răspunsul maorilor a fost că avea loc o discuție în familia extinsă despre rolurile fiecăruia. Așa că rolul asistentului social a devenit acela de a asigura logistic astfel de întâlniri ale familiilor, la care doar prezenta problema, cum ar fi cazul copilului care nu merge la școală, după care părăsea sala, lăsând timp de deliberare.

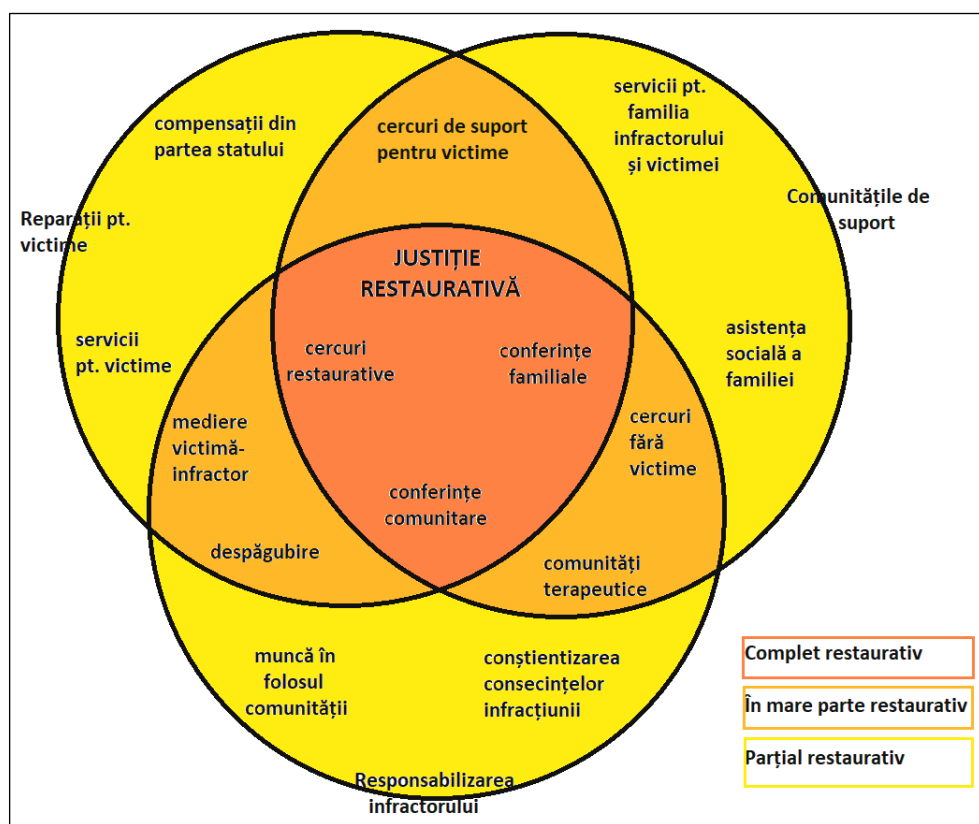

Figura 7. Grafic prezentat de echipa proiectului în timpul conferinței de închidere a proiectului Pata Cluj, 2017

(Reproducere de autor în baza unei fotografii proprii cu rezoluție scăzută)

Producerea unei traume colective prin evacuarea în masă de pe str. Coastei în 2010 era un fapt indubitabil, participanții și rolurile avute în proces fiind clare. Prin justiție restaurativă, în acest proiect se adoptă o

relaționare infractor-victimă, care, însă, produce o difuzie a identității infractorului. Schema de justiție restaurativă, prezentată și în cadrul conferinței de final a proiectului, rearanjează datele problemei într-un mod în care trauma este translatată din spațiul social și instituțional înspre spațiul familial-comunitar. Mai mult, nici măcar nu mai este aceeași traumă, ci este o alta, în care cei care fac parte din familie și comunitate au produs greșeli care necesită intervenție restaurativă. În această schemă, rolul instituțiilor publice în producerea acestei situații dispare, în schimb rămânând locuitorii Pata Rât între ei, și ca victime, dar și ca infractori.

Prin definirea ex-ante a intervenției drept proiect pilot, înseamnă că aceasta nu dispune de opțiunea eșecului. De altfel, proiectele de dezvoltare sunt concepute să aibă succes, ies eșecul nu este o opțiune, care dacă apare, este cauzat de lipsa de susținere externă, nu de conceptualizare (Mosse, 2006). Principalul efect al abordării participative este de legitimare a intervenției și de eficientizare a procesului. De altfel, acordarea ajutorului de urgență de 20 de mii de Euro per comunitate în urma consultărilor comunitare a stârnit dezbateri ample și tensiuni legate de modul de utilizare a fondurilor, ediția a doua a proiectului nemaiaivând această ofertă. În ecosistemul politicilor de dezvoltare, proiectul este deja valorizat: „Proiectul Pata Cluj este un bun exemplu, care reușește să ilustreze modul în care o Asociație de dezvoltare intercomunitară poate sprijini administrația locală în rezolvarea unor probleme complexe” (Banca Mondială, 2019:103). Un efect al acestui proiect este testarea practicii restructurării granițelor administrative prin extinderea teritoriului de politici locative, extindere care permite crearea unui fond de locuințe în afara perimetrului legal aflat sub autoritatea primăriei și consiliului local. Demersul vizat era, așa cum menționează începutul secțiunii, pentru a „asigura intervențiile de dezvoltare socială și umană, care sunt necesare pentru a sprijini sustenabilitatea și eficiența dezvoltărilor infrastructurale de locuințe sociale și desegregare inițiate de Municipality Cluj-Napoca”. Deci, după cum este formulat direct și franc, obiectivul direct este cel de susținere a viziunii politicii municipale de locuire socială, nu acela de a susține familiile pentru în obținerea locuințelor adecvate. Rolul acestui proiect-pilot este de a oferi complementaritate politicii locale de dezvoltare urbană, de a-i valida direcția

și consecvența prin eliminarea nevoii de a introduce schimbări radicale de viziune.

Bugetele proiectelor Pata Cluj și Pata 2 au suscitât discuții privind eficiența financiară. Împreună, cele două beneficiază în total de aproximativ 8.25 milioane de euro. La un calcul brut și ipotetic, costul per locuință – adică ceea ce va rămâne efectiv ca beneficiu direct și material al unor familii din zonă – ar ajunge la 125 de mii de euro. Proiectele de dezvoltare au incluse elemente care nu pot oferi eficiență sporită, în special când sunt pe termen scurt sau mediu, din cauza unor costuri administrative și de personal sporite. A se compara de exemplu cu proiectele realizate de primărie descrise mai sus, unde costul per locuință era comparativ mult mai redus, chiar dacă costul terenului în proprietatea statului nu era inclus.

Într-un studiu de caz asupra proiectului (Bădiță și Vincze, 2019), un expert național în fonduri europene declara că acest proiect a fost selectat direct de la Bruxelles, Ministerul Fondurilor Europene sau Punctul Național de Contact pentru Romi nefiind consultate, ceea ce ar însemna că nimeni din structura care a gândit implementarea nu ar avea interes în a gestiona critici, deoarece astfel de proiecte sunt gândite de la început drept model (id.: 10). În contextul redirectionării politicii de producție de locuințe către piață, cadrul instituțional recent redă asigurarea locuințelor sociale drept o sarcină aproape imposibilă. Chiar dacă primul proiect semnală în diferite faze și forme responsabilitățile primăriei de a contribui cu infrastructura necesară relocării, acest lucru nu s-a realizat. Astfel, proiectele Pata Cluj 1 și 2 susțin această direcție de degrevare a administrației locale prin crearea unei structuri care distanțează responsabilitatea administrației locale de acordare a locuințelor de populații evacuate. Distanțarea ar avea loc nu doar în privința asigurării de locuințe, ci și referitor la orice alte obligații legale de oferire de servicii sociale. În acest sens, proiectul a susținut producerea Pata Rât ca un spațiu alternativ de guvernare.

În această secțiune am discutat cadrul instituțional mai larg al acestui demers, iar în capitolul următor este pusă în dialog practica de stabilire a criteriilor de acordare a locuințelor din proiect cu politica de criterii a locuințelor sociale acordate de CL.

3.6. Concluzii

Fondul de locuințe publice s-a erodat abrupt după 1989, situație prezentă nu doar în țară și în regiunea postsocialistă, ci la nivel global. Pentru a susține producția de locuințe în oraș, administrația a inițiat parteneriate public-private care urmăreau a satisface mai mulți stakeholderi: dezvoltatorii imobiliar, potențialii lor clienți, cât și solicitanții de locuințe publice. Nereușitele, combinate cu alocarea redusă și sporadică de fonduri guvernamentale pentru realizarea de proiecte de locuințe ANL sau sociale, au fost urmate de retragerea aproape completă din producția de locuințe. Cele câteva proiecte din fonduri publice începute de la zero în baza legii locuinței și a legii ANL au adus un total de 473 de locuințe, incluzându-le și pe cele finalizate în 2021, deci o medie de 23 de locuințe pe an în ultimii 20 de ani. Dacă pentru realizarea de locuințe sociale, fondurile guvernamentale sunt dificil de accesat și insuficiente, simultan, programul Prima Casă acordă beneficii financiare enorme actorilor imobiliari, fie ei dezvoltatori, agenții imobiliare sau instituții de creditare. După investiția masivă și laudabilă în producerea celor 271 de locuințe în ansamblul Timișului-Blajului în 2008, alocarea bugetară locală a scăzut considerabil, chiar în timpul în care bugetul primăriei creștea vertiginos de la an la an.

Mesajul transmis de regimul de conducere este că atuul managementului urban, specializarea în atragerea investițiilor imobiliare private, nu poate fi aplicat în cadrul dezvoltării locuințelor publice. După tentative de parteneriat public-privat care să conducă la o oarecare creștere a fondului de locuințe publice, s-a trecut la susținerea directă a inițiativelor private: ajutor de chirie, cazare oferită de ONGuri, fonduri externe coordonate în manieră semi-privată – Pata Cluj, achiziție de pe piață. Externalizarea nu înseamnă doar o predare a rolului prin alocare financiară, ci o transformare a modului de supraveghere. Dacă în locuința privată, proprietarul poate dispune de ea precum dorește în limita legii; în locuințe sociale sunt obligatorii o serie de informări privind veniturile și schimbările privind numărul de persoane ocupante; iar în centrele de cazare ale DASM sau ale organizațiilor de caritate, există un nivel și mai ridicat de control al locuirii, inclusiv în privința programului de acces. Când sunt în discuție strămutarea romilor din centru

(cazul Coastei fn⁶⁹) sau construcția de locuințe în care ar putea locui romi (cazul Sighișoarei sau Moș Ion Roată), vecinii sunt înzestrați cu dreptul de a decide cine și în ce condiții dispune de dreptul la oraș, altfel spus, se încurajează denunțarea. Situația e în opoziție cu cazurile în care se ridică noi ansambluri imobiliare care incomodează vecinii prin înălțime, apropiere sau alte elemente, unde cu greu aceștia pot obține un rezultat chiar și în urma acționării în instanță, exemplele fiind amplu documentate de presă⁷⁰.

Și aceste demersuri de externalizeze par să demonstreze, printr-o exemplificare a incapacității ontologice, că intervenția administrației în susținerea producției de locuințe publice nu poate avea succes, insucces care legitimează mai departe retragerea completă din această sferă. Apelul la expertiză externă, ca în cazurile PUZ Sopor sau strategiei de locuire realizată de Banca Mondială, reprezintă noul tip de reglementare vizat. Revenim la îngrijorarea exprimată de primar, conform căruia, dacă s-ar realiza o clădire de locuințe sociale, „ar crea din nou într-un singur loc probleme sociale sau să stăm în strategia noastră descentralizată și integrare în diverse părți ale orașului”. Opțiunea dihotomică transmite că marginalitatea socială este o patologie contagioasă – ea se poate vindeca doar prin expunere separată la diversitate. Mergând înapoi prin soluție, ajungem la definirea cauzei: situația de marginalitate este o problemă de comportament și responsabilitate individuală, nu de factori externi precum lipsa variilor condiții de trai urban, în special acces la servicii publice. În plus, prin exprimarea unei îngrijorări moralo-administrative nefondate – nu există probleme de acest gen și la această amploare în noile ansambluri de locuințe sociale, poate chiar în urma restricționării accesului la ele – se contribuie stigmatizarea unei soluții eficiente de realizare a locuințelor sociale.

Treptat, oamenii din Pata Rât, care au ajuns să trăiască în cele mai grele condiții de locuire, au devenit parte a unui proiect de guvernare diferențiată care semnalează distanțarea și mai mare dintre capacitățile administrative și nevoile lor de locuire. După privatizarea locuințelor publice, câteva proiecte realizate de construire de locuințe publice și tentative în zone relativ centrale,

⁶⁹ descris în capitolul precedent

⁷⁰ Vezi de ex: <https://actualdecluj.ro/joaca-de-a-dumnezeu-versus-meseria-de-vecin-in-imobiliarele-de-cluj-cetateni-in-zona-de-dezvoltare-a-orasului-soare-nu-ne-putem-cumpara/>

administrația locală și-a îndreptat agenda locuirii sociale spre zona metropolitană. De altfel, primarul declara în martie 2021 că speră ca prin angajamentele administrației locale și metropolitane și prin intermediul fondurilor Planului Național de Redresare și Reziliență dedicate să se construiască locuințe sociale în arealul metropolitan⁷¹, în tandem cu o propunere legislativă în lucru în cadrul Asociației Municipiilor din România, care să conducă la planuri integrate de dezvoltare în aceste zone⁷².

⁷¹ <https://www.stiridecluj.ro/politic/boc-pana-in-anul-2030-pata-rat-nu-va-mai-exista-vrem-sa-facem-locuinte-sociale-pentru-ei> (accesat 8.06.2021)

⁷² <http://www.monitorulcj.ro/actualitate/88351-ce-solutii-sunt-pentru-criza-locuirii-din-cluj-printre-obiective-taxa-de-urbanism-legea-zonelor-metropolitane-si-mai-multe-locuinte-sociale#sthash.ex1mmZKD.dpbs> (accesat 10.06.2021)

Capitolul 4.

MUNCĂ DE RESTRICȚIONARE ȘI MUNCĂ DE REVENDICARE A ACCESULUI LA LOCUINȚE SOCIALE

Pata Rât este atât un spațiu delimitat fizic – chiar dacă cu granițe poroase – cât și un discurs despre forme și practici ale marginalizării sociale rasializate. Ideea de Pata Rât este compusă în multiple situri și de o pluralitate de voci. Discursul administrativ promovează explicația că locul este rezultatul unei bizare excepționalități. Pe de altă parte, situația poate fi paralelă cu rolul Ferentari în politicile și geografiile urbane din București, fiind „ghetto-ul care dă strălucire centrului” (Pulay, 2009). De altfel, zona este într-o relație simbolică antagonică cu Florești, comuna-cartier care flanchează celălalt capăt al orașului, populată de tineri profesioniști cu aspirații de clasă de mijloc care au căutat accesarea locuirii private prin credite ipotecare în afara orașului din cauza prețurilor inaccesibile (vezi: Troc, 2019).

Clarke (2014) argumentează că termenul comunitate are în general conotații benigne, dar este instrumental în crearea unei categorii de populație guvernate diferit. Ideea de comunitate Pata Rât ca un corp urban separat induce ideea că există o logică și o înțelegere internă, cât și o proprie guvernare. Desigur că oamenii de pe str. Cantonului interacționează între ei în nenumărate moduri, însă nu este o comunitate intențională, existența ei fiind un rezultat al forțelor externe. Efectul este o delegare a responsabilității locuitorilor pentru a se autoguverna, iar administrația are, prezumtiv, nevoie de o interfață în situațiile în care se exercită revendicări. De altfel, oamenii sunt supuși unui control riguros, de exemplu prin raiduri ale forțelor de ordine, numerotarea barăcilor sau interdicții legate de ce se poate construi sau nu. Deci oamenii se regăsesc între presiunea de a se considera o

comunitate ce poate fi instrumentală în guvernare și dorința de a fi tratați individual în acord cu istoricul și traiectoria personală/familială.

Prima mea vizită în zona Cantonului a avut loc în iunie 2015, când CFR Cluj a avut o tentativă, de data asta mai restrânsă, de a obliga locuitorii din zonă care aveau locuințele ridicate pe căile ferate nefolosite de mulți ani să le mute la minim trei metri de acestea. Reprezentantul CFR declara că măsura e necesară pentru a permite eventualele manevre ale materialului rulant în siguranță. Inițiativa venea la doar trei ani după ce CFR a pierdut în instanță acțiunea de evacuare a tuturor locuitorilor. Adunarea a avut loc în spatele locuințelor, chiar pe liniile de cale ferată. Au fost prezenți reprezentanți a opt instituții, companii de salubritate și o organizație non-guvernamentală. Fotografia de mai jos arată cum orientarea instituțională se transpune fizic: angajați ai poliției municipale, ai căilor ferate, primăriei și poliției locale se văd în planul apropiat, care sugerează guvernarea de la distanță, în acest caz rescalată. De altfel, reprezentanții primăriei și CL care ajung în zonă în mod obișnuit sunt poliția locală și asistența socială.

Figura 8. Adunare pe str. Cantonului privind situația locuințelor improvizate din zona căilor ferate inițiată de RCF Cluj, 2015. Fotografia autorului.

Directorul RCF Cluj apare în mijlocul mulțimii, încercând să convingă lumea să accepte mutarea construcțiilor. Locuitorii erau nervoși din cauza

amenințărilor de evacuare. Pe fundal apare o mașină de igienizare a toaletelor mobile amplasate în zonă, adusă demonstrativ în acea zi. Acumularea deșeurilor cauzată de lipsa serviciilor de salubritate, cât și numărul insuficient de toalete ecologice și neîntreținerea lor de către compania responsabilă s-au dovedit a fi probleme care au apărut mai stringente pentru locuitori.

Discuțiile aprinse din zonă nu au condus spre o finalitate. Cele opt grupări externe și doi reprezentanți pe două zone ai locuitorilor (identificarea reprezentanților ai populației din zonă e un continuu demers administrativ) au fost invitați să meargă la stația Cluj-Napoca Est pentru finalizarea discuțiilor printr-un proces verbal. Un număr de 21 de persoane au semnat documentul prin care „comisia” pe care o formează stabilește o nouă amplasare a toaletelor, salubritatea zonei de către primărie și Brantner Veres, cât și asigurarea containerelor de depozitare a deșeurilor, urmând ca primăria, Zona Metropolitană Cluj și Fundația Desire să înceapă evaluarea situației din teren privind locuințele amplasate pe zona cadastrală CFR.

Din discuțiile ulterioare cu cei doi reprezentanți inopinați ai locuitorilor și în baza unor contacte anterioare, echipa noastră a decis să susțină cât mai multe persoane să își pregătească cererile de locuințe sociale, ca o primă măsură de protecție împotriva unei eventuale evacuări. Ne-am împărțit pe mai multe zone și am început să vizităm locuință cu locuință, pentru a discuta pe temă. Acțiunea s-a încheiat pe 31 iulie cu depunerea a 91 de dosare, timp în care am vizitat des locuitorii. Ulterior am repetat acțiunea anual, inclusiv în 2021, susținând și foștii locuitori de pe Coastei de la locuințele modulare începând cu 2016, cât și alte persoane din oraș.

De notat că, în baza unui consens de grup, deja creat înaintea venirii mele, în munca noastră politică am mers conștient spre direcționarea atenției către acțiunile administrației locale și mai puțin spre modul în care persoanele în nevoie de locuință își realizează propria traiectorie a vieții cotidiene în spații marginalizate. Mișcarea venea intenționat contracurentului de cercetare academică exoticizantă și culturalizantă a acestor zone și populații, cât și a politicilor publice, cum ar fi integrarea zonei în candidatura orașului la titlul de capitală culturală (Zamfir 2016).

Dosarul a reprezentat un instrument cu mai multe roluri: cererea efectivă a locuințelor sociale; semnalizarea/raportarea unei nevoi de locuire mai ridicate decât ceea ce indica numărul de solicitări din anii precedenți; reintegrarea acestor persoane în circuitul birocratic; testarea sistemului local birocratic și de politici sociale; eventuala protecție în fața unor potențiale evacuări ulterioare; producerea istoriei locuitorilor din zonă și reliefaarea rolului instituțiilor locale; bază pentru revendicări ulterioare.

Ciclul dosarului de solicitare a unei locuințe sociale începe cu pregătirea documentelor, depunerea, se continuă cu eventuala contestație a listei provizorii de priorități și se încheie cu publicarea listei finale. Dosarul trebuie reînnoit complet anual, cu toate că într-un trecut viu în memoria locuitorilor, era necesară doar reînnoirea. În ultimii câțiva ani, numărul de locuințe repartizate a fost în medie de 15, după ce numărul de solicitări a scăzut masiv începând cu anul 2010, în urma introducerii unei măsuri special în acest sens – calitatea de „neeligibil”.

Departe de a fi un proces clar și liniar, alcătuirea dosarelor pentru locuințe sociale a fost un proces complex, anevoios, sensibil, care în fiecare an a constat în vizite repetate în special în lunile iunie și iulie; și discuții despre rolul acestui dosar, contextul în care îl depunem și istoricul de locuire, muncă, sănătate, educație și stare civilă pentru fiecare membru din familie. Unul dintre scopurile principale a fost de a produce o (re)integrare birocratică a acelor persoane, pe baza elucidării istoriilor personale și de grup, de a-i face „citibili” pentru administrație în scriptul oficial și pentru a contracara narativa „aciuiării” favorizată și perpetuată de către aparatul administrativ local, cât și de mass-media. Am ținut spre practici de redocumentare, răspunzând astfel practicilor de dedocumentare (Vrăbiescu 2017) efectuate de autoritățile locale.

Producerea istoricului s-a dovedit a fi cu atât mai importantă cu cât, pe parcurs, echipa a descoperit diverse documente care demonstau implicarea aparatului administrativ în crearea zonei, printr-o dâră birocratică: procese-verbale scrise și semnate de mână de către angajații primăriei, încurajarea construcțiilor provizorii în regie proprie, HCL prin care se menționau căsuțe modulare de termopan existente acolo sub egida primăriei, procese-verbale din partea pompierilor, etc. Dar documentele nu au fost singurele urme ale

acestor interacțiuni. Poveștile interacțiunilor cu Minodora Fritea, „mama evacuaților”, care la un moment dat a fost șefa Poliției Locale, sau Mircea Abrudan, de asemenea reprezentant al aceluiași departament – revin des în poveștile persoanelor strămutate pe str. Cantonului, drept persoane înțeleghătoare, care i-au asigurat adesea că situația e doar temporară, că urmează să fie îmbunătățiri, că înțeleg situația și regretă. Multe persoane de pe str. Cantonului au rămas cu impresia că sunt notate pe liste, că „în primărie se știe cine și când a ajuns aici”. Promisiunile, documente cu valabilitate relativă, discuțiile și sfaturile informale fac parte dintr-un istoric de debirocratizare a existenței persoanelor și a proceselor de strămutare, similar cu ceea ce Colin Hoag (2014) denumește „dereliction” (abandon intenționat), adică „un set de reguli formale și informale, asigurări personale despre acțiuni viitoare care mențin clienții într-o orbită a speranței birocratice, în timp ce timpul le conduce din ce în ce mai departe”. Este o stare liminală între politici și practica acelor politici, clipele în care cei care au speranță devin sceptici, pentru că situația actuală în care nu se întâmplă ceea ce a fost propus devine o interpretare retrospectivă a eșecului birocratic (Hoag 2014:411-412).

La începutul inițiativei, alcătuirea unui asemenea dosar părea o muncă precisă și clară. Pe lângă experiențele cetățenești (reînnoirea cărții de identitate, ș.a.), experiența mea personală în mediul academic a fost presărată cu variate întâlniri birocratice. Toate acestea le consideram mai mult decât suficiente pentru înțelegerea rapidă a instrucțiunilor care erau adresate persoanelor în nevoie de locuință socială, deci probabil gândite pentru persoane fără astfel de experiențe. Însă, citirea repetată a celor 12 pagini ale hotărârii de consiliu local 150/2013 privind criteriile de punctare a dosarelor a fost necesară, întrucât numeroase formulări, cât și cerințe, au necesitat operaționalizări diferite pentru diferite gospodării. Care este, de exemplu, diferența dintre „domiciliu” și „domiciliu stabil”? Este suficientă adeverința de angajare care conține codul contractului de muncă și vechimea sau este necesar și contractul de muncă? Se iau în calcul anumite punctaje pentru partenerul sau partenera applicantului principal sau nu?

Mai mult decât un set de hârtii, alcătuirea unui dosar reprezintă o probă de cetățenie, o formă exhaustivă de stratificare a experienței de viață

conform unei grile prestabilite și constrângătoare, în vederea intrării într-un concurs. Participanții la acest concurs sunt fie vecini, prieteni sau cunoștințe, fie alte persoane care locuiesc în alte zone din oraș, dar au un statut social nu foarte îndepărtat. Angrenarea în acest concurs, cuplată cu conștiința minimelor șanse de atribuire a unei locuințe, în special din cauza numărului mic de unități disponibile, a produs adesea frustrări prin comparația cu istoricul celorlalți participanți: cine merită mai mult să primească locuință? Cine a suferit mai mult? Cine are o situație actuală mai dificilă?

4.1. Etnografierea marginalizării sociale

4.1.1. Moșteniri disciplinare

Capitolul vizează descrierea etnografică a modului în care se iterează instituțiile, procesele, categoriile și modurile de muncă în timpul revendicării dreptului la locuințe sociale. Baza empirică este constituită din experiențele ultimilor șase ani în care am lucrat ca activist pentru dreptul la locuire în cadrul Căși Sociale ACUM. O activitate principală care ne-a ghidat munca de echipă a fost susținerea anuală a persoanelor care doreau să își depună cererile de locuințe sociale la primăria Cluj-Napoca, în special cele din zona Pata Rât. Pe baza și în jurul acestei activități, mult mai complexe decât ne așteptam, s-au formulat în timp alte varii activități conexe. Toate acestea s-au dorit a fi complementare, într-un efort de a aduce la suprafață istoricul de formare al zonelor ghetoizate și datoria pe care o arondăm instituțiilor publice locale de a elimina injustițiile locative cu caracter deja istoric.

Adesea, etnografii au ajuns avocații populațiilor pe care le studiau. Consecința nu este lipsită de dezbateri morale și de etică profesională. Cu toate valurile de autocritică din ultimele câteva zeci de ani, istoricul disciplinar este unul întunecat. În termenii lui Ferguson (1997), antropologia are un frate geamăn – dezvoltarea. Practicile coloniale de guvernare a populațiilor dominate s-au bazat în numeroase ocazii pe cunoașterea furnizată de antropologie, ale cărei cercetări de teren le-a finanțat. Modurile în care s-au realizat studii antropologice și cum s-au scris textele au avut repercusiuni de durată în politici publice. Un exemplu major este cultura sărăciei, concept

datorat lui Oscar Lewis, care e insuflat cu noi forțe chiar și după ce critica sa în cercurile antropologice a trecut de saturație (Maisano, 2017).

Odată cu transformările globale, obiectului antropologiei a migrat dinspre Lumea a treia înspre Lumea întâi. În transfer, antropologii au căutat ceea ce erau obișnuiți, denumit de Trouillot (2003) drept „slotul sălbaticului”. Etnografii studiază populații marginale din orașe, iar relațiile riscă adesea să le exotizeze, în lipsa filtrării critice a metodologiilor istoric conturate drept holiste prin cercetări în comunități restrânse. Exotizarea rețază determinările socio-economice mai largi și ajunge să servească justificării status-quo-ul.

Studiile asupra locuirii sunt pretate spre această direcție. Într-o analiză a cercetărilor despre „homelessness”, Farrugia și Gerrard pleacă de la definirea cercetărilor academice drept practici culturale prin care „relațiile sociale contemporane sunt constituite ca inteligibile, evaluabile normativ și guvernabile politic (2016:269). Corpul de cercetări mainstream pe temă demarează de la dorința de a produce rezultate relevante pentru politici publice, însă ajunge să reifice lipsa adăpostului ca o problemă producătoare de alteritate. Traseul epistemologic al acestui corp de studii trece prin paradigmele analizelor factorilor de risc, analiza căilor de locuire (en. housing pathways) și prin cultura lipsei de locuire. Toate acestea ajung să funcționeze ca instrumente în găsirea metodelor de a ameliora situațiile persoanelor în cauză. Excluziunea socială, un concept definitoriu pentru analiza problemelor sociale începând cu anii 1990, transmite ideea că există bariere, chiar și structurale, care împiedică indivizii să își exercite reflexivitatea prin navigarea sistemului social. Deci, conclud Farrugia și Gerrard (2016), mecanismele respective pot fi izolate și tratate ca atare, fără a pune în amenințare funcționarea sistemului socio-economic, ba chiar din contră, a-l revalida. Astfel, a spune despre o etnografie că este apolitică este în sine o declarație politică (Katz 2004 în Dubois, 2015:463).

Două direcții principale din etnografie ghidează metodologic acest capitol. Pe de-o parte, antropologia politicilor publice (Shore și Wright, 2007) este o sursă principală a aparatului conceptual și de tehnici. Însă anumite elemente ale direcției, pe care le descriu mai jos, au susținut

analizarea unor metodologii complementare, în special etnografia instituțională (Smith D., 2005).

4.1.2. Antropologia politicilor publice

Politicele publice au fost obiect de studiu antropologic, însă nu sub o umbrelă comună. Este drept că, având în vedere o definiție laxă a politicilor, ar fi un demers mai dificil identificarea acelor care nu au le-au avut, într-o formă sau alta, în vedere. Volumul care dă tonul este „*Anthropology of Policy. Critical Perspectives on governance and power*”, publicat în 1997, editat de Chris Shore și Susan Wright. Practic, autorii furnizează o titulatură, având două motivații: de a trasa un istoric recent al interesului antropologic pentru politici, astfel dând legitimitate unei direcții clarificate; și de a furniza noi direcții potențiale de aplicare. Demersul lor nu este exhaustiv și nici tentativă de a trasa granițe disciplinare stricte, spre deosebire de cazul etnografiei instituționale. Antropologia politicilor publice (APP) „furnizează înțelegeri antropologice ale noilor structuri prin care politicile operează și discursurile și agentitățile prin care sunt articulate” (Shore și Wright, 1997:4). Scopul este de a ilumina modurile în care se schimbă stilurile și sistemele de guvernare, cât și relațiile individ-societate (id.). Chiar dacă nu este singurul eşafodaj teoretic pe care se bazează, structura foucauldiană e un spectru atât în viziunea editorilor, cât și al autoarelor studiilor de caz din volum. Guvernarea la distanță ca nouă formă de guvernare este concluzia recurentă.

Venind dinspre antropologia dezvoltării, Mosse (2005) afirmă în mod similar că antropologii depășesc evaluarea instrumentală a politicilor raportate la scopul declarat, căutând să înțeleagă ce efecte au avut ele. Astfel, analiza politicilor publice ajunge și în sfera antropologiei și etnografiei, după o perioadă îndelungată în care era apanajul științelor politice. Definițiile politicii din zona antropologiei pun mai degrabă accent pe cele administrative. Într-o recenzie recentă a direcțiilor din domeniu, Tate afirmă că „politicile sunt distincte de legi în formarea și executarea lor” (Tate, 2020:84). Pe linia descrisă de Bhan (2009), vedem însă cum instanțele judecătorești devin și ele parte din acest complex instituțional, fie când e vorba de evacuări sau de lucrări de utilitate publică prin care se fac exproprieri, adesea asociate tot cu evacuări, exemple descrise în Capitolul 2.

De altfel, această întrebuintare a instanțelor este esențială în modul de a face politici urbane în România, cât și în alte părți.

APP analizează politicile ca: texte culturale, dispozitive de clasificare, narative care justifică sau condamna prezentul sau că dispozitive retorice și formațiuni discursive care împuternicesc sau reduce la tăcere pe unii oameni (Shore și Wright, 1997:6). Ele conțin modele implicite sau explicite ale societății și servesc drept ghiduri pentru comportament. Stepputat și Larsen argumentează că Analiza de Politici Interpretativă și „ceea ce Shore și Wright (1997) au denumit antropologia politicilor a apărut ca un curent critic în opoziție cu analiza de politici mainstream pozitivistă.” (2015:12). Combinarea nivelelor micro și macro într-un singur câmp de analiză e o chestiune atât metodologică, cât și teoretică (Shore și Wright 1997:10).

O abordare similară este etnografia critică a politicilor, care are următoarele specificități: metodologic și analitic e în contra pozitivismului, confruntă simțul comun, vede contextul macro de structuri de putere și inegalitate, dezvăluie modurile de dominare (Dubois 2015:462-463). Dubois trasează diferențele între etnografia critică a politicilor și antropologia aplicată prin raportare la angajamentele istorice ale celei de-a doua. ECP nu depinde financiar și intelectual de finanțator, nu pretinde neutralitate și nu se aliniază cu actorii dominatori (id., p. 465). Cele două abordări împărtășesc totuși, o orientare spre rezolvare de probleme. Astfel, ECP nu este doar o etnografie a politicilor publice realizată cu scopul de a le înțelege mai bine (id. P. 466). Pentru un program al ECP despre procesele de categorizare și clasificare, Dubois propune trei pași: dezvăluirea categoriilor oficiale, analizarea mobilizării categoriilor și identificarea impactului asupra oamenilor care ajung să le internalizeze. Autorul ridică aceleași tipuri de atenționări legate de orientarea etnografică: studierea oamenilor de la capătul politicilor poate fi utilă, însă important este de studiat și în sus, spre cei care produc, cât și cum produc politicile. Merge pe ideea că e necesară expunerea subiectivității oamenilor în timp ce trăiesc experiența politicilor, însă a propune ca subiectivă înseamnă că admite existența unui discurs obiectiv. Din acest punct de vedere, este legitimă critica adusă de etnografia instituțională, care urmărește eliminarea acestei dihotomii.

4.1.3. *Etnografie instituțională*

Etnografia instituțională (EI) este o abordare inițiată de Dorothy Smith. Primele texte au apărut în anii 1970, când Smith D. a transpus rezultatele criticilor feministe la adresa producției de cunoaștere într-o formă care să reazeze pe termeni de egalitate experiențele femeilor. EI este mai degrabă o alternativă la sociologie decât o metodă de investigație, una care respinge dominația teoriei, însă nu este ateoretică, așternând clar influența conceptuală în demararea și operarea investigațiilor. Istoricul feminist al domeniului este unul marcat de opoziția la modurile de producere a cunoașterii din poziții privilegiate și care reiterează structurile de privilegii printr-o abstractizare care elimină puncte de vedere (en. standpoints) și impune, cum argumentează Smith D. (2005:55), o distanțare conceptuală față de actualitățile locale ale vieții oamenilor. Caută inițial să deconstruiască „mascarada universalității” (Landen 1996 în Smith D., 2005: 14), care pretinde că în sfera publică genul implicit este cel masculin. Mai clar, un exemplu concret: în loc de a căuta explicații pentru modul în care anumite categorii sunt văzute ca „defecte”, exemplul notoriu al lui Smith D. fiind despre mame singure, privirea se îndreaptă spre „practicile conceptuale care marchează mamele singure și le aduce sub jurisdicția altora – profesori și administratori școlari, de exemplu” (Devault 2006:295).

E.I. țintește să carteze „relațiile de conducere” și complexele instituționale la care oamenii participă, astfel să contribuie la înțelegerea acestora în societatea Vestică. Înțelegerea acestora pleacă de la punctul de vedere, adică desemnarea unei poziții subiect prin care se creează un punct de intrare în descoperirea socialului care nu subordonează subiectul care cunoaște unei forme obiectificate a societății sau a economiei politice (Smith D., 2005:10). Punctul de vedere „nu identifică o poziție sau o categorie de poziție, gen, clasă, rasă în societate, dar stabilește ca o poziție subiect pentru etnografie instituțională ca metodă de investigare un sit pentru persoana care cunoaște, care este deschis tuturor” (id.). Cartea lui Smith din 2005, „Institutional Ethnography. A Sociology for People”, (Smith D., 2005) este în acest sens o declarație a modului în care abordarea este deschisă la nu doar la investigarea experiențelor femeilor, ci a oamenilor în general.

Esențial în E.I. este a înțelege instituționalul în mișcare (Smith D., 2005:68). Cartarea înseamnă o prezentare a peisajului social al problematicii alese printr-o trasare empirică a secvențelor de lucru și texte dintr-un punct de plecare din relatările oamenilor până în procesul de muncă instituțională (Dalmer, 2021:81). Aceste hărți au rolul de a revela, printre altele, tipurile de munci invizibilizate. Obiectul de investigație al etnografiei instituționale este constituit din aspectele instituțiilor relevante pentru experiențele oamenilor, nu oamenii în sine, investigația neavând o destinație teoretică prestabilită (Smith D., 1995:38). Munca instituțională realizată, inclusiv cea de coordonare, este una dintre țințele cercetării. Textele scrise sunt o parte centrală, deoarece sunt considerate mediatoare ale relațiilor de conducere, adică „acele forme de conștiință și organizare care sunt obiectificate în sensul în care sunt constituite extern unor specifici oameni sau locuri” (Smith D., 2005:13). Folosirea interviurilor în E.I. susține demersurile de cartare a proceselor instituționale, nu pentru a colecta date despre experiențe individuale (DeVault și McCoy, 2006:15). Etnografii instituționale preferă să vadă analizele lor ca o co-constituire a localului și translocalului prin ceea ce fac oamenii, adică să colapseze distincțiile dintre micro și macro (Hussey, 2012:6).

Abordarea este concepută ca fiind adresată etnografiei academice. Însă este la fel de utilă ca punct de plecare în interpretarea muncii activiste din perspectivă etnografică. Într-un articol de pionierat, „Political Activist as Ethnographer”, George W. Smith (Smith G., 1990) preia acest aparat de investigare și îl pune la lucru în munca sa de activist pentru persoanele infectate cu HIV din Toronto. Începe din perspectiva celor care sunt în afara regimurilor de conducere, iar analiza e direcționată înspre determinarea modului de lucru al acestora, adică despre cum sunt organizate social. Epistemologic, cunoașterea informatorilor este explicată ca fiind organizată social, iar locația actuală a cercetătoarei în lume este poziția reflexivă de plecare, în locul unei poziții obiective standardizate sociologic. Smith GW punctează că modurile de lucru ale persoanelor sunt determinate pentru o situație. Deci, în exemplul studiului său despre raidurile poliției din Toronto în băile în care se întâlneau homosexualii, explicațiile trebuie văzute prin cum se organizează regimul de conducere, în locul explicațiilor conform

cărora SIDA-fobia este cauza. Arată că homofobia poliției, de exemplu, a fost inițial organizată de legi, nu de personalitatea polițiștilor, deci eforturile activiste trebuiau să fie mai degrabă orientate spre schimbarea codului penal, nu spre îmbunătățirea relațiilor cu polițiștii, cum era abordată problema anterior. Pentru Smith GW, această abordare vede confruntarea politică drept o resursă etnografică, iar documentele, inclusiv cele oficiale, sunt tratate nu pentru ce declară, ci pentru cum organizează ele viețile oamenilor. Hussey (2012) revine asupra poziției lui Smith G.W., atenționând că relațiile de putere dintre universitari și activiști trebuie și ele supuse analizei.

Natura proiectului etnografiei instituționale este atât de riguros conturată, încât numeroase autoare au depus eforturi de clarificare (e.g. Devault 2006). Laura Bisaillon publică un glosar cu 52 de intrări, terminologia voindu-se explicată în moduri mai accesibile pentru cercetătoarele interesate de abordare (Bisaillon 2012). Concepte precum „relații sociale”, „local” sau „problematică”, ce au deja istorii formate în sociologie, sunt redefinite astfel încât să se integreze consecvent cu restul corpului ontologic și epistemologic.

Walby (2007) aduce câteva critici modului în care este concepută E.I. În primul rând, semnalează că, precum celelalte practici din științele sociale, și aici este cazul unei inspirații teoretice, chiar dacă E.I. predică altceva. Fără un grad de obiectificare, științele sociale nu pot exista, problema fiind mai degrabă una care ține de autoritatea asupra producției de cunoaștere (id., 1015). Reflexivitatea, o valoare celebrată în E.I., nu trebuie fetișizată până la a deveni auto-referențială ca într-o sală de oglinzi, însă trebuie urmărită pentru a susține o tragere la răspundere epistemologică. În conexiune, dacă luăm ontologia ca ceva ce trebuie descoperit, în loc de a interoga cum ontologia în sine constituie lumea, riscăm să picăm în „complexul lui Columb” (id. 1017). Tipuri de cercetare orientate pe subiect există în varii forme în sociologie. Iar în ceea ce privește interviuarea, cu certitudine, etnografa este cel care ghidează interviuata înspre satisfacerea propriilor revendicări ontologice, către care merge mai departe în activitatea de editare a transcrierilor. (id. 1022). Astfel, abordarea E.I. nu ar fi suficient de critică la relațiile dintre cercetătoare și cercetate, tocmai din cauza ridicării la prea

mare înălțime a unor ștachete, totul pornind dintr-o reacție la sociologia tradițională, însă fără a relaționa suficient în timp cu alte abordări alternative.

4.1.4. Expertiză și birocrație în studiul marginalizării sociale

Modul de cunoaștere și practică bazată pe expertiză este esențial în sfera producerii de politici. Chiar și atunci când experiențele directe sunt expuse, ele sunt date unei activități de traducere și interpretare profesionale. Aceste activități înseamnă o adaptare la structura instituțională existentă, o parcurgere a filtrelor interne despre ce e sau nu e posibil și în ce condiții și rezultarea unei opțiuni consecvente, alternativele fiind clasate. Munca de adaptare solicită categorizări și ierarhizări ale problemelor, grupărilor și resurselor. Adesea prezentată drept tehnocratică, munca instituțională are multiple naturi, inclusiv afectivă. Producerea politicilor se bazează pe ambiguitate strategică, ce „permite aparența coeziunii instituționale și a consensului printre inițiative disparate sau contradictorii” (Tate 2020:85). Ca unul dintre spațiile puterii, lumile birocratice sunt adesea dificil de pătruns pentru cercetare. (Forbes 2007, Tate 2020).

Organizarea cercetărilor de teren în domeniu e determinată inițial de modul în care este permis accesul lumii academice în bucătăria instituțională internă. Producțiile academice sunt adesea utilizate ca suport în formularea politicilor, deci nu putem conchide că accesul este strict interzis, ci că este filtrat. Chiar și etnografiile cu scopuri considerate benigne, cum ar fi cele pe teme de utilizare a noilor tehnologii în administrație, pot fi supuse unor refuzuri. Dacă a „studia în jos”, adică grupuri marginalizate, este un demers adesea facilitat de nevoia de vizibilizare a excluderii, cât și din perspectiva pozițiilor sociale dintre cercetător-cercetat, „a studia în sus” este una dintre marile provocări etnografice. Descrierea densă propusă de Geertz este un deziderat dificil. Numeroase etnografe iau această manieră drept ideal și, prin referință, prezintă propria muncă etnografică drept una de descriere subțire (Tate 2020:90). Accesul la teren fiind acordat inclusiv de raportul de putere dintre cercetătoare-cercetate, descrierea densă a aparatelor politico-administrativă este mai degrabă atributul unor privilegii instituționale (e.g. poziția de prof. univ.), cât și eventual de rasă, etnie și gen, deoarece

apropierea socială de persoanele care populează funcțiile de conducere le poate minimiza acestora anxietățile față de eventuale critici survenite în urma studiului.

Birocrația de la nivel de stradă și birocrăția organizațională internă sunt două abordări a căror existență poate fi reunită prin abordarea „policy in the making” – cum trăiesc oamenii politicile prin munca instituțională pe care o depun. Antropologia birocrăției e înrudită cu antropologia politicilor publice. Diferența este că studiul birocrățiilor, inspirat de analizele organizaționale, s-au concentrat mai degrabă pe organizarea internă a instituțiilor, în timp ce obiectul APP este politica publică, o entitate ce depășește granițele, oricât de difuze ar fi ele. Hoag și Hull atenționează asupra relației dintre cercetător-populații birocratice studiate: antropologii se regăsesc în situații în care, fiind considerați experți ai obiectului de studii, le poate fi solicitată opinia, refuzul putând avea consecințe negative asupra cercetării (Hoag și Hull 2017). Îngrijorarea e diferită atât epistemologic, cât și moral, de cea a activistului politic ca etnograf, care vede în confruntări o resursă empirică, asumându-și riscul de a-și direcționa accesul prin concentrarea pe interacțiuni cu persoane externe organizațiilor.

Graeber (2015) susține că în prezent se derulează un proces de fuziune graduală a puterilor publice și private într-o singură entitate. Totuși, problematica ontologică e mai delicată. Newman și Clarke (2009) resping ideea de hibriditate a domeniilor public și privat pentru a explica transformările serviciilor sociale, deoarece asta ar însemna o distincție anterioară prea severă între cele două domenii. În schimb, cei doi susțin asamblajul ca formă de analiză a interacțiunilor, pentru a lua în calcul caracterul dinamic al celor două domenii (Newman și Clarke, 2009). Ca o soluție de aplicare a dilemelor ontologice în practica cercetării, conceptul de comunități de politici (Shore și Wright 1997) poate lărgi înțelesul asupra modului în care politicile privind locuințele sociale sunt rezultatul unei constelații diverse de actori sociali.

Într-o analiză a sistemului de locuințe sociale din Marea Britanie, Pawson și Kintrea (2002) găsesc că așa cum este produs acum, sistemul este, în mod paradoxal, un instrument în plus de excluziune instituționalizată prin – restrângerea criteriilor de eligibilitate; alocarea celor mai vulnerabili

către zone marginale; întărirea mecanismelor de coerciție din cadrul procesului de alocare. În plus, regimul de locuire combinat cu modul de producție și distribuție a locuințelor poate determina excluziunea socială, de exemplu dacă producția este organizată în așa fel încât să existe întotdeauna un deficit de locuințe (Sommerville 1998:772).

Antropologia a căutat mai degrabă descoperirea regulilor informale, documentele primind puțină atenție, deoarece „sunt mecanismul principal și emblema dominantă a dimensiunii formale a birocrăției”, iar etnografia în sine este o activitate producătoare de documente, ceea ce poate conduce la invizibilizarea lor analitică (Hull 2012:252-253). Hull subliniază că orientarea analitică spre documente și nu prin documente, poate revela practici sociale. Documentele nu sunt simple instrumente birocratice, ci sunt părți constitutive ale regulilor birocrăției, ideologiilor, cunoașterii, practicilor, subiectivităților, obiectelor, rezultatelor și chiar a însăși organizațiilor. Abordarea subliniază că în loc de o 'politică a imediatului' (Mazzarella 2006 in Hull 2012:253), documentele pot fi privite în cadrul unei politici a medierii – o tactică de putere și autoritate care susține pretenția de transparență prin dematerializarea medierii prin text. Mediul dispăre din scena în actul medierii. Documentele sunt importante pentru că relevă moduri de a construi subiecți, obiecte și socialități.

Dacă producția documentelor e substudiată, situația este similară în cazul limbajului politicilor publice de locuire, care e implicit considerat ca neutru, constată Jacobs și Manzi (1996). Ce înseamnă folosirea unui limbaj tehnic sau a acronimelor, a neologismelor (afordability, residualisation). Care e diferența între „social housing” și „welfare housing”, de exemplu sau care sunt contribuțiile acestora la distanțarea de o potențială legătură cu sărăcia prin cuvinte încărcate sau termeni imprecisi. Analiza critică a discursului e construită ca o contracarare a discursului pozitivist în studiul locuirii și, implicit, ca o chestionare a definițiilor produse de cei care fac politicile publice (Marston 2002). Reprezintă o critică a „evidence-based policy” prin care se caută fapte obiective, analiza critică a discursului mergând spre deconstrucționism social printr-o investigare a relațiilor de putere, a antagonismelor dintre grupuri politice și clase sociale; o iluminare a conexiunilor dintre concepte și practici. Astfel pot fi identificate, de

exemplu, coaliții discursive. Favorizează forma scrisă ca obiect de analiză și riscă să piardă din înțelegerea comunicării nonverbale, de asta e util să fie folosită complementar la alte metode precum observația participativă.

Astfel, în complementarea temelor evacuărilor și a producției fondului de locuințe, acest capitol urmărește traseele birocratice de accesare a locuințelor sociale. În acest sens, descrie transformarea regulilor CL de acordare a locuințelor, cât și cele utilizate de proiectul Pata Cluj 2, aflat în coordonare instituțională cu CL. Apoi prezintă modul în care regulile CL au fost experimentate în procesul de pregătire și depunere a dosarelor conform experiențelor din ultimii șase ani. Pe lângă acestea, descrie și alte tipuri de interacțiuni cu aparatul administrativ, ca parte a demersurilor activiste desfășurate simultan. Obiectivul este de a oferi o înțelegere a modului în care se activează instituțiilor din perspectiva persoanelor marginalizate. Practic, este o descriere a muncii de categorizare și a muncii de contestarea a categoriilor pronunțate, care se desfășoară în varii situri.

4.2. Transformarea criteriilor de acordare a locuințelor sociale între 1997-2020

Un număr redus de cereri de locuințe sociale susține ideea că nu există o nevoie substanțială de a investi fonduri în creșterea fondului locativ. După introducerea explicită a neeligibilității în 2010 și a eliminării practicii reînnoire a dosarelor, numărul de cereri scade și se stabilizează la o medie de 370 de cereri pe ani între 2012-2020.

Tabelul 11. Numărul de cereri de locuințe sociale între 2008-2020 cu date indisponibile pentru 2009 și 2011.

An	Nr. cereri locuințe sociale	Eligibile	Neeligibile	Procent neeligibilitate
2008	1571	1571	0	0
2009				
2010	3324	498	2826	85
2011				
2012	358	268	90	25

An	Nr. cereri locuințe sociale	Eligibile	Neeligibile	Procent neeligibilitate
2013	321	219	102	32
2014	387	265	122	32
2015	468	275	193	41
2016	384	253	131	34
2017	376	265	111	30
2018	375	243	132	35
2019	364	265	99	27
2020*	327	211	116	35

* Cele zece solicitante de locuințe sociale care au fost declarate neeligibile pentru că au primit repartiții în același an au fost eliminate din numărătoare

„Trebuie să avem o balanță între locuitorii din centru și cei de la margine” ne răspundea într-o întâlnire în 2016 viceprimăria la propunerile de modificare a criteriilor, sugerând că oferta de locuire de către CL nu trebuie să prioritizeze locuirea în condiții mai grele.

Concomitent, rolul declarat al asistenței sociale este de a „scoate oamenii din sistem”, conform șefei serviciului de protecție socială a DASM. Practic, speranța este ca oamenii să nu se mai afle în situația de a avea nevoie de beneficii sociale. Deci, aplicarea ei se poate realiza doar prin analiza și realizarea unei selecții riguroase a beneficiarilor. Directorul DASM mărturisea în 2015 că atunci „când am început să lucrez la primărie în 1994, una dintre primele întâlniri pe care le-am avut a fost cu un grup de romi care solicitau locuințe. Douăzeci de ani mai târziu tot revin cu aceeași solicitare, e un ciclu care se tot repetă”, adăugând că „statul își ia mâinile de pe cetățeni”. Conform descrierilor din capitolele anterioare, statul nu doar că nu își ia mâinile de pe cetățeni, ci din contra, îi sortează în categorii bine delimitate, lucrând apoi pentru menținerea clasificărilor.

Modul de atribuire a locuințelor sociale poate contribui direct la segregare și stigmatizare zonală și la rezidualizarea acestui fond de locuințe prin măsuri birocratice coercitive. Criteriile CL au condus în această direcție. Însă nu reprezintă nici primul, și nici singurul set de criterii apărut. Spre exemplu, în acordarea locuințelor-termopan de pe Cantonului, Fundația

Creștină Ecce Homo stabilise propriul sistem. Proiectul Pata Cluj a implementat în două rânduri sisteme complexe de departajare a solicitanților. Acordarea ajutorului de chirie vine, de asemenea, în urma punctării dosarelor și constituirii de liste. Pe lângă acestea, acordarea de asistență socială sub forma venitului minim sau altor tipuri de venituri se realizează după declarații, inventariere și clasificare. Nevoile sunt supuse unor analize riguroase transmitând că apelul la forțe externe familiei, în principal la stat, nu este o plasă de siguranță. Câmpul de operare al acestor clasificări este unul al austerității naturalizate în care resursele publice sunt încadrate drept bun rar pentru rezolvarea problemelor sociale.

Demersul acestei secțiuni este similar cu cel al lui Bowker și Star (1999:5), care se uită la munca pe care o face clasificarea în ordonarea interacțiunilor, cât și la ce categorii sunt invizibilizate, susținând că este necesară găsirea instrumentelor pentru a vedea invizibilul. Modul în care criteriile devin gradual mai restrictive pentru familiile cele mai marginalizate locativ relevă invizibilizarea lor graduală.

În 2015, în cadrul primului efort de amploare de depunere a dosarelor, echipa Căși Sociale ACUM a stat ore în șir pentru a analiza regulamentul pentru a înțelege exact ce documente sunt necesare și care e relația dintre ele. E un puzzle care nu conține piesele necesare ale situației locative actuale, cât și istorice, ale familiilor marginalizate. Am transmis și o cerere de lămuriri către Departamentul de Patrimoniu, pentru a stabili exact ce anume este solicitat în anumite cazuri. Pe scurt, cele 17 modificări ale criteriilor din perioada 1997-2020 a însemnat în principal o triere din ce în ce mai riguroasă a solicitanților, culminând cu HCL 150/2013. Doar în 2020 unele criterii au început să fie ușor relaxate, momentul venind după o perioadă de cinci ani în care nu s-au mai construit noi locuințe.

Oricât am discutat între noi, cele care am organizat pregătirea și depunerea dosarelor și cât am discutat cu oamenii care doreau să aibă dosarele depuse despre in justiția actualelor criterii, puterea clasificării pe care o produc acestea este irefutabilă. Bucuriile survenite în urma declarării unor cereri drept eligibile sunt testament. A planifica contestarea actualului sistem prin demonstrarea in justiției procedurale este o sarcină provocatoare,

însă am considerat-o necesară pentru a demistifica aparența de neutralitate a deciziilor politice locale.

În discuția despre transformarea criteriilor, începem cu legislația care a ordonat prioritățile de acordare a locuințelor fond de stat. Legea 5 din 1973 stabilea criteriile de repartizare utilizate până la începutul anilor 1990. Ordinea de prioritate începea cu muncitorii calificați, continua apoi cu personalul transferat în interes de serviciu, cadrele de specialitate, absolvenții repartizați în producție, familiile cu mulți copii, cei încadrați pe bază de concurs, celelalte persoane încadrate în muncă și pensionari. În cazul persoanelor cu condiții grele de locuit, în special celor cu mai mulți copii, cele cu venituri reduse. După cum e descris în capitolul anterior, H.G 291/1993 a introdus conceptul de locuință socială în legislație, din care deriva că persoanele fără venituri nu aveau acces la ele. Un an mai târziu, prin O.G. 19/1994 cu scopul de susținere a finalizării proiectelor de construcție începute, setează primele criterii de după 1989 de acordare a locuințelor publice. Acestea urmau a se vinde, subvenția de până la 30 la sută din valoarea locuinței fiind acordată: „a) tinerilor căsătoriți care au fiecare vârsta de până la 35 de ani împliniți până la finele anului calendaristic în care are loc contractarea, precontractarea sau repartiția locuinței; b) invalizilor de gradul I și II; c) persoanelor cu handicap; d) răniților, familiilor și părinților celor decedați, ca urmare a participării la victoria Revoluției din decembrie 1989; e) persoanelor și familiilor care își schimbă domiciliul din orașe la sate și lucrează în agricultura sau silvicultura; f) personalului calificat din învățământ și sănătate care are sau își schimbă domiciliul la sate; g) persoanelor și familiilor care își schimbă domiciliul dintr-un sat în alt sat pentru a lucra pământul pe care l-au primit conform Legii fondului funciar nr. 18/1991”.

Legea Locuinței din 1996 a stabilit categoriile de locuințe, oferind un statut clar locuinței sociale. Conform art. 2, lit. c), locuința socială este o „locuință care se atribuie cu chirie subvenționată unor persoane sau familii, a căror situație economică nu le permite accesul la o locuință în proprietate sau închirierea unei locuințe în condițiile pieței”. Celelalte categorii care au caracter public sunt locuințele convenabile¹, de necesitate, de intervenție, de

¹ În unele orașe din țară, precum Iași, primăriile atribuie locuințe convenabile solicitanților de locuințe, practica nefiind prezentă în Cluj-Napoca

sprijin², de serviciu, de protocol. În privința locuințelor sociale, legea a introdus ordinea de prioritați, criteriile de neeligibilitate, acordând, în plus, consiliilor locale libertatea implicită de a introduce alte criterii. Normele de metodologice de aplicare a legii sunt aprobate de guvern în 1997, traducând legea în acțiuni practice de implementat la nivel local. CL trebuiau să hotărască constituirea comisiilor de analiză ale cererilor de locuințe sociale și de necesitate, iar în stabilirea criteriilor să aibă în vedere patru elemente: condițiile de locuire, numărul copiilor și persoanelor din gospodărie, starea sănătății și vechimea solicitării.

Pragul de eligibilitate stabilit inițial în lege privind valoarea venitului era corelat cu cel de acordare a ajutorului social, la care se adăuga 10 la sută, însă în acea perioadă nu restrângea cu mult baza de eligibilitate. Legea 67/1995 a introdus ajutorul social ca o formă de solidaritate socială pentru persoanele sărace, acordat după verificarea veniturilor. Valoarea acestuia a scăzut rapid: în 1998, valoarea era de 1,25 salarii minime brute, iar în 2000 echivalentul era de doar 0,67 (Raț, 2011:166). Astfel, prin OUG 57/2008, nivelul veniturilor este ridicat până la salariul mediu net pe persoană, pentru a nu limita accesul la locuințe sociale persoanelor evacuate din imobile retrocedate, pentru care se reglementase asigurarea unui fond de locuințe sociale prin OUG 74/2007. În plus, OUG 57/2008 modifică ordinea de prioritați, care din acel moment începe cu persoanele și familiile evacuate sau care urmează a fi evacuate din locuințele retrocedate foștilor proprietari.

În continuare, trecem printr-o evaluare sumară a celor 17 hotărâri luate de CL între 1997-2020 pe tema criteriilor de acordare a locuințelor sociale. Evaluarea are loc în principal din perspectiva familiilor evacuate care locuiesc în Pata Rât, inclusiv din considerentul că administrația le avea în vedere în stabilirea criteriilor. Ce ne interesează este introducerea criteriilor de neeligibilitate, formatul condițiilor de locuire, venitul, starea civilă, educația și cazurile de forță majoră/excelență.

Dacă în 1997, primul set de criterii aprobat după apariția normelor de aplicare a legii locuinței avea o formă de puțin peste o pagină, treptat acesta s-a transformat într-un labirint birocratic de 12 pagini de criterii și instrucțiuni. Inițial, nu existau criterii de neeligibilitate, acestea fiind

² Categorie adăugată în 2017

introduse ca atare în 2010, fiind explicitate și în modificările ulterioare atât cele de eligibilitate, cât și cele de neeligibilitate ca o formă de dublă verificare a calității. Doar acestea ocupă în prezent trei pagini, iar o altă categorie de „eligibilitate la încheierea contractului și pe toată durata de derulare a acestuia” completează cu o altă jumătate de pagină. Practic, însă, neeligibilitate apare în a patra hotărâre, cea din 2000, care menționează printre note că „persoanele care ocupă sau au ocupat abuziv o locuință din fondul locativ de stat nu vor fi trecuți (sic) în lista de priorități”. În 2005 se introduce pentru prima și criteriul nedeținerii de locuință după 1.1.1990, iar în 2008 se adaugă și cei care au fost evacuați din cauza neplății chiriei sau a cheltuielilor de utilități. Tot în 2005 se adaugă drept criteriu de bază „să facă dovada unui venit permanent pentru ultimele 12 luni anterioare depunerii dosarului”, ceea ce probabil a constituit un criteriu de neeligibilitate. În 2010 se menționează că nu se poate depune dosar individual, iar solicitanta să se regăsească și în dosarul unor rude; și tot în același ani se interzice accesul celor care au refuzat anterior o repartiție.

Criteriul condițiilor de locuire își începe traseul încă din 1997 prin clasificarea tipului de locuire: chirie privată, locuire în cămin de nefamiliști sau locuință de intervenție, sau locuirea cu părinții într-o locuință cu sub 10 mp pe persoană. Ulterior, se introduce un calcul mai precis atât în privința vechimii locuirii în chirie privată, cât și a spațiului locativ pe persoană și clarificări în privința statutului de „tolerat”. Deci categoria denumită „Condiții de locuit” are ca referință principală regimul actual de ocupare a locuinței de către solicitantă. Solicitantele care au dovedit că au depus efortul pentru a se integra pe piața privată de locuire prin închiriere, sunt răsplătite cu punctaje considerabile (ex 20p + 5 per an vechime în 2005), însă doar dacă depun dovada înregistrării contractului la Administrația Financiară. Practica generalizată de neînregistrare a contractelor, cât și faptul că procedura nu este datorată chiriei, sugerează prin formulare că funcționarea în cadru legal a acestei piețe este ceea ce este recompensat. Locuitoarele din Pata Rât nu au acest istoric de locuire în chirie privată și accesul lor este extrem de redus, iar încheierea contractelor este aproape imposibilă, conform numeroaselor discuții cu acestea.

Având în vedere complexitatea condițiilor de locuire, pare mai degrabă o decizie calculată de a nu avea în vedere o serie de criterii care ar fi putut departaja solicitantele: acces la apă curentă și canalizare, electricitate, toaletă, bucătărie sau altele. O anchetă socială ar fi putut determina, de exemplu, dacă și la ce tip de utilitate există acces. Prima hotărâre, din 1997, acorda punctaj pentru locuirea în locuințe care nu mai prezintă siguranță în exploatare, această prevedere este la scurt timp eliminată. În schimb, în 2020 se introduce punctarea cu 15 puncte a locuirii în așezări informale, în baza legii așezărilor informale din 2019.

Raționalitatea din spatele criteriilor este cel mai clar expusă într-un proiect de HCL din 2006. Referatul realizat de Direcția Fondului Imobiliar de Stat transmite că „Având în vedere faptul că, pentru a achita chiria și cheltuielile de întreținere pentru o locuință atribuită din fondul locativ de stat, este necesar ca beneficiarul acesteia trebuie să aibă un venit lunar”, modificare cuplată cu eliminarea obligativității venitului permanent³, se propun următoarele modificări. O dată, la Starea Civilă se reduce punctajul pentru familiile mai numeroase. Astfel că propunerea DFIS era de a puncta cu 5 puncte solicitanții cu 1-2 persoane în întreținere și cu 7 puncte cu cei cu mai mult de două persoane în întreținere. În varianta anterioară, solicitanții cu patru sau mai multe persoane în întreținere primeau 20 de puncte. CL decide totuși să introducă în hotărâre și categoria familie monoparentală, cu 10 p. În plus, schimbă criteriul veniturilor, modificând ultimul interval de venit, „venit peste 1000 lei noi 0 p.” prin adăugarea condiției „peste venitul mediu pe economie, fără a putea depăși 1500 RON”. Reintroduce vechimea în muncă, cu 1 p. pe an vechime; și introduce o nouă condiție specială, „locul de muncă, dovedit prin adeverința de venit pe ultimele 12 luni – 15p”. Documentația acestei hotărâri transmite deci clar intenția birocratică de a produce criterii care să dezavantajeze solicitantele care sunt susceptibile la a nu achita cheltuielile de locuire. Familiile mai numeroase pot întâmpina această situație. Însă având în vedere faptul că familiile de romi au în medie mai mulți copii, au devenit indirect ținta acestei modificări. Și în ultima formă a criteriilor, din 2020, fiecare copil în întreținere aduce doar 2 puncte.

³ A fost eliminată temporar și pentru scurtă durată prin HCL anterioară.

După cum indică deciziile CL din 2006, venitul este o altă categorie modificată constant. Inițial, s-a introdus punctarea pe șase categorii de venituri, după care în 2005 se adaugă sintagma „venit permanent”, eliminată pentru scurt timp, dar care rămâne în vigoare în varii forme până în 2015, când se numește „venit reglementat prin legislația în vigoare”. Tot atunci se prevede că „pentru îndeplinirea criteriului nu sunt considerate eligibile veniturile din drepturi de asistență socială”, care a fost declarat ilegal în 2019 prin sentință judecătorească. De altfel, Direcția Patrimoniului Municipiului și Evidența Proprietății a exprimat în referatul care a stat la baza modificării din 2008, că introducerea criteriului eliminatoriu pentru cele care nu au venit permanent trebuie introdus „pentru evitarea numeroaselor procese privind recuperarea debitelor rezultând din neplata chiriilor și din neplata cheltuielilor aferente întreținerii locuințelor”.

Nivelul de educație este un criteriu care a fost introdus încă din 1997, categoria „activitatea profesională” cuprinzând vechimea în muncă (1p/an), cât și „pregătirea”: superioară (5p), medie (2p), fără pregătire (1p). În 2009, referatul realizat de direcția patrimoniului relevă motivul pentru care trebuie introduse criterii mai precise și favorizante pentru absolvenții de studii: „în urma analizării dosarelor pentru atribuirea locuințelor din ansamblul Timișului-Blajului-Rodnei, comisia (...) s-a confruntat cu diverse situații care nu sunt reglementate din punct de vedere legislativ (moșteniri/înstrăinări cote părți din imobile, persoane fără venituri, dar incluși în programe de reconversie profesională, absolvenții de studii post-universitare, master)”. Propunerea includea și punctarea „pentru fiecare facultate, începând cu a doua facultate absolvită cu diplomă de licență”, element care nu rămâne în formă votată de CL. Totuși, gradual, educația a obținut un loc din ce în ce mai semnificativ, ajungând în 2013 ca o diplomă de doctorat să producă 45 de puncte, iar „fără studii, studii primare” să aducă doar 5 puncte. Referatul din 2013 menționează memoriul depus de Grupul de lucru al Organizațiilor civice pe tema criteriului educației, propunerea fiind de scădere a acestor punctaje, care nu a trecut de CL. În urma acționării în instanță de către Fundația Desire și a sentinței judecătorești, acest criteriu a fost înlăturat chiar în timpul analizei dosarelor din 2019, în 2020 fiind eliminat procedural prin HCL.

Un criteriu reieșit din voința CL, nefiind prezent în legislație, este cel al cazurilor de forță majoră și excelență. Probabil pentru a menține o marjă de autonomie a comisiei în analiza dosarelor, acest criteriu a apărut în primul set de criterii din 1997, când era denumit „Pentru cazuri excepționale” și valora între 5-15 puncte. A fost scăzut la 0-10 puncte în 2013, crescut la 0-20 de puncte cu doi ani mai târziu, iar în 2020 a fost ridicat la 40 de puncte, la fel ca pentru persoanele evacuate din locuințe retrocedate. Având în vedere că majoritatea modificărilor din 2020 au susținut solicitantele care au condiții de locuire mai dificile, ridicarea acestui punctaj apare ca e eventuală măsură de siguranță acordată comisiei pentru a putea controla mai bine modul de formare a ordinii de priorități.

După cum am arătat mai sus, referatele care sunt parte integrantă a proiectelor de HCL sunt o sursă importantă de informații care clarifică raționalitatea declarată a administrației. Începând cu 2010, ele nu mai conțin aceste motivații de ordin practic, schimbând limbajul într-unul care se rezumă la argumente juridice ca temei al necesității modificării. Această direcție era utilizată și în conversație cu activistele, precum am arătat în capitolul anterior. Sesizarea Consiliului Național de Combatere a Discriminării de către Fundația Desire în 2017 a deschis o poartă prin care putem vedea din nou raționalitatea administrativă și modul în care vede să gestioneze stratificarea socială din oraș prin locuințele sociale.

Atacarea deciziei CNCD privind discriminarea realizată prin criteriile de atribuire vine cu următoarea argumentare privind acordarea punctajului pentru studii universitare:

„un tânăr ce a absolvit spre exemplu Facultatea de Științe Economice poate să aibă dificultăți financiare în măsură să nu își permită să închirieze locuință sau să cumpere una la nivelul pieței, fiind cunoscut faptul că angajatorii acordă tinerilor fără experiență sau cu experiență puțină minimul pe economie, iar creșterile salariale sunt treptate, și poate insuficiente pentru a putea aplica pentru un credit imobiliar, în situația în care politicile bancare de acordare a creditelor imobiliare s-au înăsprit”

Mai adaugă faptul că învățământul de stat e gratuit și obligatoriu de 11 clase, iar statul acordă burse sociale de studii copiilor și tinerilor proveniți din familii defavorizate, concluzionând că criteriul educației nu reprezintă discriminare, deoarece egalitatea de șansă este garantată. Însă în fapt,

diferențele rezultatelor școlare sunt mai degrabă influențate de statusul ocupațional familial și capitalul cultural al părinților decât de mediul școlar instituțional iar „politicile educaționale nu prea pot compensa pentru dezavantajul sociocultural al elevilor” (Țoc 2016).

Concluzia argumentării primăriei în proces este că „politica locală adoptată la nivelul Municipiului Cluj-Napoca, oraș universitar” este în concordanță cu legislația și Constituția. Nu în ultimul rând, se prezintă serviciile de natură locativă acordate de instituții: Centrul de Găzduire Temporară, Centrul Social de Urgență, ajutorul de chirie, subliniind că persoanele marginalizate sociale la care face referire Legea Marginalizării 116/2011 nu sunt cele referite de Legea Locuinței 114/1996. Opinia s-a menținut și în 2019, când primarul Boc răspundea cererilor de modificare a criteriilor în timpul unei ședințe a CL că „prin educație, așa puteți dumneavoastră și copiii dumneavoastră să ieșiți din situațiile de marginalizare socială”.

Pe de-o parte, transformarea criteriilor transmite o restricționare din ce în ce mai ridicată a accesului la locuințe sociale pentru persoanele marginalizate, în special pentru cele care locuiesc în cele mai grele condiții. Cu cât scade numărul de locuințe sociale disponibile, cu atât accesul la ele este mai redus. Obiectivul birocratizării excesive este de a descuraja solicitările și a transforma locuirea socială într-o categorie indezirabilă. În această direcție, ajutorul de chirie (discutat în capitolul precedent), confirmă că soluția la această problemă creată tot administrativ este piața de locuințe. Deci se menține astfel intenția de a elimina accesul persoanelor sărace din oraș, începută în anii 90 prin valurile de evacuări, menținerea criteriului de neeligibilitate în cazul solicitantelor care au ocupat imobile ale statului din nevoie fiind dovada acestei direcții. Practic, tocmai cine are „într-adevăr” nevoie de locuință socială, în sensul în care nu are alte alternative, fie că este vorba despre apelul la resursele familiei extinse, nivel mediu sau ridicat de educație, acces extins la piața muncii fără a întâmpina rasism și/sau clasism, este acel solicitant neprioritizat, adică nedorit, conform principiilor criteriilor. Din acest punct de vedere, este clară viziunea rasistă a administrației, fiindcă chiar romii evacuați sunt parte importantă a acelei categorii. Prin extinderea graduală a documentului de la puțin peste o pagină la 12 pagini se mai transmite o caracteristică: sistemul de prioritizare

este atent supervizat și este exhaustiv, deci transmite tot ceea ce e necesar să includă. Ceea ce nu este inclus este o alegere deliberată.

Scopul declarat al administrației este de a avea chiriași buni platnici și întrevede aceste tipuri de familii marginalizate locativ ca fiind în imposibilitatea de a face parte din această categorie, luând măsuri în consecință. Astfel că, în locul unei gestiuni a acestor situații și prevenirea stării de neplată, alege să elimine acele populații care ar putea să îi producă complicații, chiar dacă există legislație care ar putea susține intervenții, precum legea împotriva marginalizării sociale. Numărul redus de locuințe sociale disponibile apare ca o motivație pentru a crește rigurozitatea selecției. După cum preciza șefa serviciului de protecție socială, scopul este eliminarea din sistem. Deci în situațiile în care trebuie luată o decizie privind distribuția resurselor urbane, în sensul unei investiții, sunt prioritizate persoanele care pot aduce înapoi plusvaloare în sistem.

Pe de altă parte, orientarea treptată a criteriilor către solicitanți cu studii superioare și venit permanent, laolaltă cu neluarea în calcul a condițiilor de locuire, cât și prin introducerea criteriului cu punctaj ridicat și variabil, „cazuri de excelență”, ar putea sugera că CL face eforturi pentru a adapta legea la planul local de dezvoltare bazat pe atragerea persoanelor cu înaltă pregătire și integrate pe piața muncii. Însă practicile de stigmatizare a locuirii sociale ar face astfel de potențiale solicitante să nu dorească traversarea acestor labirinturi birocratice. Controlul excesiv și demonstrarea continuă a nevoii de locuire sunt în opoziție cu starea de libertate predicată prin susținerea locuirii în regim privat.

4.3. Paralelism instituțional în reglementarea accesului la locuire socială – criteriile proiectelor Pata Cluj 1 și 2

În paralel cu rafinarea criteriilor de către CL, apare un alt traseu instituțional prin care locuitorilor din Pata Rât li se explică mai direct ce anume se așteaptă din partea lor pentru a le fi acordate locuințe. Elaborarea criteriilor pentru selecția persoanelor care vor primi locuințe în cadrul proiectului Pata Cluj a avut loc în urma unei cercetări cu caracter participativ acordat de interviuri cu locuitorii realizate de cercetători din cadrul Facultății de Sociologie și Asistență Socială a Universității Babeș-Bolyai. Elaborarea criteriilor a avut loc și în prima iterație a proiectului, fiind neclar

de ce a fost necesară o revenire asupra procesului, diferența dintre cele două seturi fiind, într-un final, minimală. Concursul de dosare din al doilea proiect a început în prima parte a lunii iunie 2021, urmând ca rezultatele finale să se prezinte în toamnă. Detaliile se regăsesc pe pagina proiectului⁴, pagina proiectului anterior, www.patacluj.ro, nemaifiind disponibilă.

Inițial, Pata Cluj 1 nu avea inclusă alocarea de locuințe sociale. Activitatea a fost adăugată pe parcursul proiectului, după negocieri cu finanțatorul. Este posibil ca eșecul cererii de finanțare europeană pentru realizarea de către primărie a celor 11 locuințe din oraș, o parte esențială a strategiei inițiale a municipalității, să fi determinat introducerea ofertei de locuințe în acest proiect.

Setul de criterii cuprinde secțiunea criteriilor de eligibilitate, apoi criteriile de evaluare: veniturile familiei, loc de muncă, administrarea resurselor, familie, educația copiilor, locuire, condiții speciale. Conexiunea cu criteriile consiliului local sunt clare, setul de criterii Pata 2 translatând o serie de excluziuni prezente în regulamentul CL și bazate pe Legea Locuinței. Pe lângă aceasta, echipa proiectului a împărțit flyere privind alternativele de locuire din oraș clarificându-și poziția de braț extins al administrației locale.

Un criteriu central de neeligibilitate vizează persoanele celor care au ajuns să locuiască în Pata Rât ulterior lunii iunie 2015, când s-a închis formal rampa de gunoi. Spre deosebire de primul set de criterii, se introduce condiția locuirii a cel puțin doi ani în zonă, iar dacă sunt persoane în gospodării care nu îndeplinesc aceste criterii, ele nu sunt luate în vedere la calcularea variilor criterii. Vârsta minimă eligibilă pentru solicitante și parteneri/e este de 16 ani, față de 18 ani în cazul criteriilor CL.

Ceea ce aceste criterii aduc în plus față de criteriile CL este situația de depunctare, indicând astfel posibilitatea de realizare a unui management familial defectuos, subliniind astfel responsabilitatea individuală.

Privind veniturile, față de primul proiect, acum se acceptă și veniturile medii pe membru de familie peste salariul minim, însă se depunctează cu cât venitul este mai ridicat. Se punctează și veniturile informale în baza unei declarații pe proprie răspundere. Aplicantul ideal este familia care dispune

⁴ Pata 2.0. 2021. Informații utile locuințe sociale. Disponibil la: <http://desegregare.ro/criterii/> (accesat pe 8.06.2021)

de mai multe surse de venit de valoare mică. În legătură este categoria Loc de muncă, unde situația unei familii cu cel puțin doi angajați pe perioadă determinată sau nedeterminată sau cu un angajat și o PFA aduc cel mai ridicat punctaj. Integrarea mai ridicată în piața muncii, adică continuitatea și perioada mai îndelungată, ridică punctajul.

Criteriul administrarea resurselor conține patru subcategorii, care urmăresc să arate că „modul de gestionare a resurselor interioare și exterioare este un factor de sustenabilitate (neacumularea de datorii, îngrijirea spațiului și locuinței, gestionarea prosocială a conflictelor familiale și comunitare, cultivarea unor relații pozitive, abilități parentale)”. A fi bun platnic în privința ratelor bancare, facturilor, chiriei și altelor nu aduce punctaj, însă a fi rău platnic conduce la depunctare. „Abilități parentale (disciplinare pozitivă, organizare, monitorizare, sprijin în educației, etc)” pot aduce în Pata 2 maxim 10p, spre deosebire de doar 5p în Pata 1, care se calculează în urma aplicării unui chestionar. Se acordă punctaj și pentru îngrijirea locuinței și a spațiului.

În privința educației copiilor, între proiecte a crescut punctajul maxim acordat de la 8 la 15. Pe de o parte se punctează frecvența participării la instituțiile de educație, acordând „prioritate familiilor care fac eforturi de a-și integra copii în unități de învățământ și îi stimulează adecvat”, punctate fiind înscrierea și participarea cu cât mai puține absențe la școală. Iar pentru copiii de vârstă preșcolară „se va aplica scala de stimulare cognitivă”. Acum se acordă și 15 puncte pentru studenții înscriși în anul universitar, după ce criteriul studiilor a fost eliminat din criteriile CL.

Un alt element introdus în Pata 2 este punctarea vechimii locuirii în zonă, 5, 7 sau 10p pentru minim 5, 10 sau 15 ani petrecuți în Pata Rât. Tema este una recurentă în rândul persoanelor din zonă, așteptările adesea formulate fiind ca cele care locuiesc de mai mult timp să aibă prioritate la acordarea locuințelor. Certificarea perioadei se face prin declarație pe proprie răspundere, ceea ce aduce riscul de a crea tensiuni. Este neclar de ce, pentru preîntâmpinarea tensiunilor create de competiția pentru un număr redus de locuințe, DASM nu ar certifica aceste date, având în vedere numeroasele anchete sociale, studii, cât și numerotarea locuințelor de către primărie realizată în jurul anului 2015.

Se poate înțelege că criteriile utilizate în Pata Cluj 2 testează reziliența familiilor în fața situațiilor dificile determinate de marginalizarea locativă.

Cu cât o familie este mai rezilientă – concept presărat printre criterii, adică a făcut eforturi în plus de a supune unor reguli sociale care au în vedere familii care nu sunt neapărat supuse rasismului structural, cu atât șansele lor de a obține o locuință sunt mai ridicate. Altfel formulat, este răsplătită familia care a încercat și a și reușit să suplinească absența implicării statului în oferirea de condiții de trai, creștere și educare a copilului. Prin scopul declarat al proiectului de a propune o metodologie de setare a criteriilor care să aibă rezonanță la nivelul administrației publice, putem înțelege și că aceste criterii au scop pedagogic: cine depune eforturile de a se integra în proiectul urban actual împotriva condițiilor locative extreme, a politicilor și a atitudinilor rasiste generalizate, are șanse de a primi drept recompensă o locuință. Principiul declarat al primului proiect pentru distribuția de locuințe era „gata de locuire” (en. *housing ready*) și nu „întâi locuirea” (en. *housing first*), ceea ce este evident și în acest al doilea proiect.

Psihologizarea problemelor de locuire devine cel puțin la fel de semnificativă precum abordarea care prioritizează condițiile sociale, ceea ce este diferit de principiile criteriilor CL, unde nu există o evaluare atât de amănunțită și invazivă a vieții de familie. Scopul proiectului, similar cu al celui anterior, este de elaborare a unei metodologii „replicabile de relocare și incluziune a familiilor cu venituri scăzute din zone marginalizate segregate”.

4.4. Depunerea și evaluarea dosarelor de locuințe sociale – munci instituționale

4.4.1. Munca de a fi guvernat

Nevoia de locuință socială este adesea exprimată prin varii metode pe canale instituționale și în perioade de timp mai mult sau mai puțin îndelungate. Chiar și când depun dosarul cerut, solicitantele apelează la audiențe, interpelează reprezentanți ai administrației în cadre informale inopinate sau iau cuvântul la ședințe de consiliu local. Adesea, acest tip de muncă este redirectionat înapoi înspre canalele scrise și procedurile publicate. Însă în unele situații, birocrații apelează verbal la formule de reasigurare a solicitantelor de intrare a dosarului în circuitul instituțional. Deci chiar dacă dosarul de locuință socială este adesea forma centrală a integrării solicitării în instituție, în jurul lui se formează o relaționare mult mai complexă. Pe de-o parte, nerezolvarea până în prezent a nevoii de locuință motivează o implicare suplimentară a unor solicitanți. Pe de altă parte, relatări ale unor

recipiente de venit minim garantat care au efectuat munci în cadrul clădirii primăriei indicau mutarea dosarelor în spații de arhivare interpretând-o ca o semnalare a perimării cererilor respective și a istoricului de locuire.

Munca de guvernare implică crearea de structuri, categorii și proceduri, însă există și o muncă de a fi guvernat (Brin Hyatt 2012). Munca de a fi guvernat e solicitantă din punctul de vedere al resurselor și devine inherent un sistem de filtrare al bazinului de persoane care pot iniția cereri de redistribuire a bunurilor publice. Necesitatea ei se bazează pe principiul unei cetățenii competitive, unde gradul de participare este determinant pentru obținerea schimbărilor. Aici se observă discrepanța: pe de-o parte ei sunt încurajați să își exercite drepturile cetățenești, iar pe de altă parte sunt ridicate bariere în fața acestei participări – inaccesibilitatea birocratică atât a spațiului fizic, cât și a limbajului. Deci tipul de participare încurajat este cel în care discursul și soluțiile sunt îmbrățișate și cooptate, nu contestate. Muncă de a fi guvernat înseamnă a citi mesajele guvernării. De exemplu, când trebuiau depuse dosarele în al doilea an, a demarat și campania de dosare Pata Cluj. Chiar dacă nu era obligatoriu, oamenii simțeau că trebuie să facă o alegere între cele două, situație dificil de evaluat, ultima fiind oferta cea mai recentă, după ce accesul la locuințele CL s-a dovedit repetat că este restricționat.

Dosarul înseamnă retrasarea istoricului personal de viață în privința locuirii, angajării, studiilor, relațiilor de rudenie și interacțiunilor cu instituțiile publice – cum ar fi instituționalizarea minorilor. Întâi el trebuie asamblat, ceea ce necesită evaluarea documentelor disponibile și demersuri pentru obținerea celor necesare. Apoi, dosarul intră într-un parcurs birocratic care începe cu depunerea sa la registratură și se încheie cu aprobarea listei finale de priorități de către CL.

Pregătirea unei cereri de locuință socială însemna aplicarea sistematică a gândirii administrative și descoperirea coliziunilor dintre aceasta și situația empirică a solicitantei. Primul pas este cel de verificare a eligibilității. Astfel, era necesar să înțelegem istoricul de locuire al fiecărei familii în parte, cât și să avem acces la documentele de identitate și de stare civilă. În funcție de ce anume aducea un punctaj mai ridicat, încurajam persoanele să obțină anumite documente cheie de la instituții. Similar, alte documente puteau să le reducă punctajul.

Asamblarea dosarului înseamnă obținerea de copii ale documentelor de identitate și de stare civilă, de istoric al locuirii, de certificare a bolilor cronice sau stării de handicap, adeverinței de venit – de la angajator, instituții de asistență și protecție socială și altele, ale vechimii în muncă, declarației notariale, completarea formularului și eventuala depunere a unui memoriu.

Ulterior, dosarul se depune la registratură și se primește un bon de înregistrare. La câteva săptămâni distanță se primește scrisoarea de confirmare a depunerii. Urmează evaluarea administrativă ca etapă eliminatorie, după care evaluarea de către comisia mixtă. Lista provizorie de priorități se votează în CL, când se stabilește și data limită pentru depunerea contestațiilor. În cazul depunerii contestației, se primește o scrisoarea care confirmă depunerea acesteia, fără a primi însă și punctajul defalcat, care se poate obține doar prin contactarea instituției. Apoi contestația este evaluată de către o comisie special constituită, iar la final se votează lista finală de priorități în CL.

4.4.2. Documente și materialitate în accesarea locuințelor sociale

În pregătirea dosarelor, materialitatea documentelor s-a dovedit a fi o problemă neprevăzută. Din cauza condițiilor din locuințe, atât a izolației termice slabe, cât și a spațiului absolut insuficient pentru locuire, depozitarea lor se făcea în condiții precare. Certificatele de naștere sau de căsătorie neînscrise de mână, ci tipărite, pierdeau din caracterele inscripționate cu tuș de slabă aderență. În plus, numeroase documente trecuseră prin inundații, incendii sau accidente casnice obișnuite. Cartea de identitate provizorie, document de hârtie ușor cartonată, trecea prin aceleași riscuri de dezintegrare ca și celelalte.

Materialitatea acestora este în deplină opoziție cu pretențiile de digitalizare și viziunile tehnofuturiste promovate de administrație, cum ar fi introducerea algoritmului birocratic Antonia, descris ca un „funcționar public virtual”, în 2018⁵. Diviziunea digitală este o resursă în producerea inaccesibilității locuințelor sociale.

⁵ <https://primariaclujnapoca.ro/informatii-publice/comunicate/comunicat-2679/> (accesat la 3.05.2021)

Studiul documentelor reclamă o atenție nu doar asupra documentelor în format fizic, ci și asupra celor în format electronic (Hull 2012:261). Ordinea de zi a unei ședințe de consiliu local, cât și proiectele de HCL, se publică online, deci accesarea lor necesită deținerea unor aptitudini de navigare online a birocrației. Documentația suport, inclusiv procese verbale ale comisiei de atribuire a locuințelor publice, sunt disponibile doar online, ele fiind scanate înainte de publicare. Motivele declarării neeligibilității sunt prezente acolo, ele fiind de altfel disponibile prin vizita biroului respectiv sau prin telefon, nu sunt transmise automat solicitantelor. Interacțiunile cu solicitantele de locuințe relevă funcționarilor faptul că acestea, în special cele foarte marginalizate, nu folosesc mijloace electronice în relație cu administrația. De notat că înregistrarea unui act începe cu selectarea bonului de ordine pentru această acțiune de pe monitorul din holul biroului registraturii. Imaterialitatea documentelor contribuie la reducerea circuitului de răspundere (en. *accountability circuit*) (Smith D. 2005).

Atunci când sunt transmise confirmările de înregistrare a dosarului sau a contestației, acestea vin în scrisori individuale către fiecare aplicantă. Însă nu toate primesc o astfel de scrisoare. Problema pare a fi una legată de modul de distribuție a corespondenței de către poștă, cauzat de situația informală a locuirii. Din conversația text-cititor (Smith D. 2005:120) a acestor scrisori de confirmare reiese în unele cazuri că primăria deja le-a repartizat locuință. Textul este activat în așa fel încât răspunde dorinței cititorului, iar faptul că astfel de scrisoare nu a mai fost primită până atunci indică acestuia un rezultat palpabil al activării mecanismelor instituționale în urma traseului birocratic pe care l-a urmat, reieșind astfel sentimente de confuzie.

Traseul unei cereri relevă structura organizațională de luare a deciziei privind tema locuirii precare. Activarea instituțională prin cerere se poate observa prin parcursul acesteia prin departamente, altfel pus, prin cariera unui document (Harper, 1998). În exemplul din imaginea de mai jos, este vorba despre o familie care locuia în zonă relativ centrală în locuință din vechiul fond de stat și dorea reabilitarea imobilului. Traversarea a atâtor filtre poate releva faptul că situația este incertă din perspectiva procedurilor, cât și legitimarea răspunsului prin activarea mai multor secțiuni instituționale.

4. Muncă de restricționare și muncă de revendicare a accesului la locuințe sociale

Registratură verificare stadiu cerere							
Starea documentului							
DataVen	OraVen	Sursa	DataTrim	OraTrim	Destinatia	ModRez	Comentarii
25.04.2018	09:44:01	Florin Mircea Muresan (Serviciul Centrul de Informare pentru Cetateni 425)	25.04.2018	09:44:01	Iulia Ionela Ardeus (Directia Patrimoniul Municipiului si Evidenta Proprietatii 45)	Trimis	
25.04.2018	09:44:01	Iulia Ionela Ardeus (Directia Patrimoniul Municipiului si Evidenta Proprietatii 45)	25.04.2018	13:17:57	Iulia Ionela Ardeus (Directia Patrimoniul Municipiului si Evidenta Proprietatii 45)	Trimis	
25.04.2018	13:17:57	Iulia Ionela Ardeus (Directia Patrimoniul Municipiului si Evidenta Proprietatii 45)	26.04.2018	11:41:51	Raluca Ferezan (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	Trimis	
26.04.2018	11:41:51	Raluca Ferezan (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	26.04.2018	14:59:35	Marinela Petrea (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	Trimis	
26.04.2018	14:59:35	Marinela Petrea (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	04.05.2018	08:58:30	Raluca Ferezan (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	Trimis	
04.05.2018	08:58:30	Raluca Ferezan (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	04.05.2018	09:51:44	Marinela Petrea (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	Trimis	
04.05.2018	09:51:44	Marinela Petrea (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	07.05.2018	10:43:26	Raluca Ferezan (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	Trimis	
07.05.2018	10:43:26	Raluca Ferezan (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	07.05.2018	11:10:37	Marinela Petrea (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	Trimis	
07.05.2018	11:10:37	Marinela Petrea (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	08.05.2018	09:30:21	Raluca Ferezan (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	Trimis	
08.05.2018	09:30:21	Raluca Ferezan (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	08.05.2018	09:36:55	Iulia Ionela Ardeus (Directia Patrimoniul Municipiului si Evidenta Proprietatii 45)	Trimis	
08.05.2018	09:36:55	Iulia Ionela Ardeus (Directia Patrimoniul Municipiului si Evidenta Proprietatii 45)	09.05.2018	08:08:52	Raluca Ferezan (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	Trimis	
09.05.2018	08:08:52	Raluca Ferezan (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	09.05.2018	08:39:55	EMESE OLAH (viceprimar - Olah 21)	Trimis	
09.05.2018	08:39:55	EMESE OLAH (Viceprimar - Olah 21)	09.05.2018	10:35:26	Raluca Ferezan (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	Trimis	
09.05.2018	10:35:26	Raluca Ferezan (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	09.05.2018	11:30:12	Marinela Petrea (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	Trimis	
09.05.2018	11:30:12	Marinela Petrea (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	10.05.2018	12:33:36		Rezolvat Nefavorabil	
10.05.2018	12:33:36	Marinela Petrea (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	10.05.2018	12:33:57	Marinela Petrea (Serviciul Administrare Spatii, Terenuri 451)	Expediat	

Pentru a primi notificari despre schimbarea starii documentului

Figura 9. Traseul unei cereri privind reabilitarea locuinței fond de stat.

Trecerea de la „reînnoirea” anuală a dosarului la refacerea integrală a acestuia indică o presiune crescută pe efortul pentru demonstrarea necesității unei locuințe, pentru că memoria instituțională alocată distribuirii se reduce până aproape de efemerizare. Fiecare întâlnire birocratică trebuie atent documentată în scris pentru a nu pierde progresul câștigat. Sentimentul că această cursă este pierdută e revelat de povestea recurentă din partea celor care au lucrat în clădirea primăriei pe perioada contractării serviciilor sociale, conform căreia „dosarele noastre le-au dus în beci” adesea fiind însărcinate chiar ele cu această activitate. Producerea statului prin utilizarea bioputerii se face atât prin înregistrarea populațiilor, cât și prin neînregistrare sau de-înregistrare selective (Kalir și van Schendel 2017). În cazul populațiilor evacuate, primăria înregistrează

cu atenție factorii care au condus la necesitatea acțiunii, cât și cumulum de condiții care încadrează persoanele în starea de evacuabilitate, precum semnaleză analiza detaliată a situației fiecărei gospodării de pe str. Meșterul Manole nr. 2 menționată în capitolul despre evacuări. În plus, în cazul zonei Pata Rât, gradul de supraveghere și policing este net mai ridicat comparativ cu celelalte zone urbane, dovadă fiind raidurile dese ale forțelor de ordine în căutarea infractorilor dați în urmărire sau demersurile de înregistrare ale locuințelor improvizate prin numerotare derulate de poliția locală. Privirea statului se modifică și se retrage, în schimb, atunci când se formulează revendicări de drepturi materiale. Mai mult decât în direcția evaluării nevoilor, cadrul astfel pregătit este unul de evaluare a greșelilor, adică a inadecvării situației solicitantelor față de modelul prescris de autoritate. Interacțiunile birocratice, în special cele de pe teritoriul instituțiilor, sunt asamblate pentru a constitui o sursă constantă de stres pentru solicitante în încercarea de demotivare a revendicărilor. „Oricum nu are rost să depui dosarul” este și răspunsul direct primit în varii situații de persoanele din zona Pata Rât.

Comunicarea prin intermediul documentelor este evident mai eficientă în logica administrativă. Însă ea aduce un alt avantaj birocratic: controlul asupra registrului tonalității este complet, față de situațiile tip audiență, în care registrul raționalității este invadat de cel afectiv. Comunicarea scrisă, asumată de un grup de cel puțin patru persoane semnate (primar, director, șef serviciu, funcționar întocmitor de document) susține multiplicarea responsabilității, în timp ce întâlnirile față în față o restrâng. Iar atunci când subiecții tac, este considerată acceptarea tacită a narativei dominante. Contra unei forme raționale reci a mesajului birocratic, sesizările și cererile scrise, în special către decidenți (primar), au forme care caută impact emoțional și personalizarea expeditorului.

4.4.3. A obține documente și a depune un dosar

Depunerea dosarului înseamnă muncă instituțională, în special munca de la sine înțeleasă, de exemplu muncile invizibile care trebuie realizate pentru a obține documente: a avea timpul necesar la dispoziție pentru a ajunge la biroul respectiv, acces la mijloace de transport, a asigura îngrijirea

copiilor pe perioada deplasării sau a face față potențialului sau eventualului comportament rasist din partea portarilor sau a funcționarilor instituției respective.

Deoarece experiențele dese cu birocrați, în special cei de stradă, transmitea clar faptul că situația lor este bine înregistrată, mulți oameni aveau impresia că aceste interacțiuni sunt suficiente. Însă acestea sunt doar moduri diferite de înțelegere a producției de cunoaștere birocratică. Aparatul birocratic funcționează pe baza înregistrării și documentării minuțioase a cazurilor, iar adesea este redundantă. Spre exemplu, chiar dacă dosarul implică depunerea de copii după actele de identitate, în formularul de cerere trebuie completate CNP ale tuturor persoanelor din dosar. Pentru persoanele care nu știu să scrie și să citească, este o provocare în plus, pentru care trebuie să apeleze la ajutor.

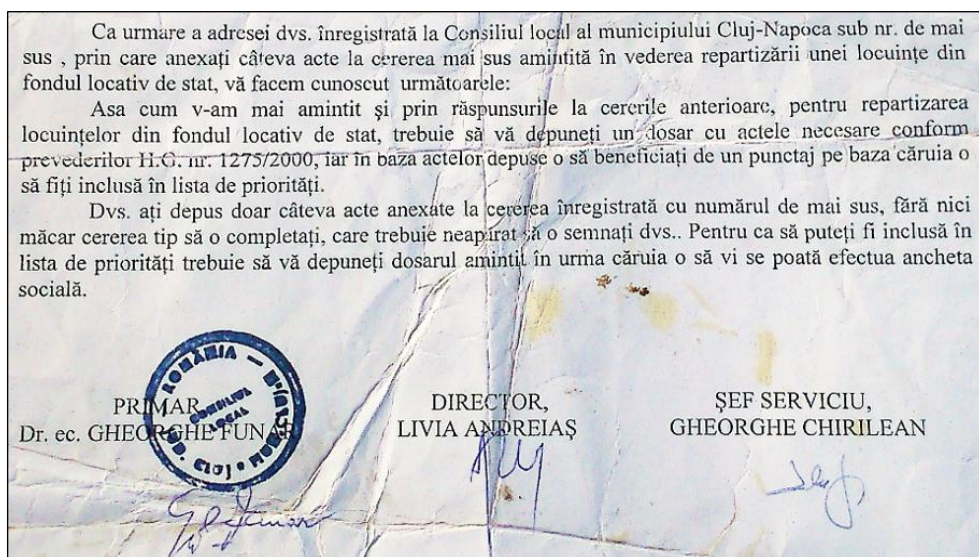

Figura 10. Răspuns al primăriei către o persoană evacuată din imobil retrocedat și relocată pe str. Cantonului

Pentru persoanele marginalizate, accesarea unei locuințe sociale este atât de dificilă, încât chiar și la depunerea actelor de pregătire a contractului de chirie, întâmpină probleme. O persoană căreia i-a fost repartizată o locuință m-a rugat special să o susțin în pregătirea actelor, neștiind bine să

scrie și să citească. Când am însoțit-o la depunere, funcționara se întreba retoric ce s-ar fi întâmplat dacă nu ar fi fost cineva care să îi acorde ajutor.

Deci o pregătire a dosarului este în primul rând un test al parcurgerii variilor instituții care acreditează înregistrarea prealabilă a dimensiunilor existenței solicitanților: evidența populației, angajatori, casa de pensii, varii instituții de protecție socială sau birou notarial. A merge din casă în casă și a sta de vorbă cu locuitorii de pe str. Cantonului însemna că puteau să își descrie situația pe terenul lor. Mai departe, puteam pregăti astfel de interacțiuni și a depăși eventuale bariere de acces la acreditarea situației personale.

În baza rezidenței, locuitorii de pe str. Cantonului au acces doar la cartea de identitate provizorie, un document de hârtie ușor cartonată, care are valabilitate de doar un an și nu permite călătoria în străinătate. Materialitatea sa precară este un indicator al lipsei de locuință, în special pentru angajatori: o deținătoare de CIP este una care poate fi exploatată mai ușor. În unele cazuri, cum ar fi persoanele în vârstă care nu mai sunt obligate la reînnoirea cărții de identitate, sunt disponibile buletine cu adresele vechi aferente ultimei adrese valide legal înainte de a ajunge în această zonă. În alte cazuri, unele persoane au reușit să obțină acceptul unor proprietari din oraș pentru a le fi emise cărți de identitate permanente pe acea adresă. Valabilitatea de doar un an a cărții de identitate provizorie complica munca de organizare a alcătuirii dosarelor, deoarece între timpul în care reușeam să facem copii ale documentelor și până când ajungeau să semneze declarațiile notariale, unele erau deja expirate. Până în 2021, pentru rezidente de pe str. Cantonului, aceste cărți provizorii erau emise în timp relativ scurt, însă din acest an se fac verificări la reședință pentru a confirma locuirea la adresa declarată.

Chiar dacă istoricul formării zonei de locuire pe str. Cantonului era amplu documentat și coordonat de primărie, motivul prezenței lor acolo a fost constant negat sau minimizat de conducere. Primarul Apostu declara în 2011, cu ocazia procesului de evacuare inițiat de CFR, că:

„La vremea respectivă, au fost opt locuințe, deci practic numai atâția au buletin de Cluj. Ulterior s-a creat o comunitate. Sincer, nu cred că din comunitatea clujeană, din fondurile locale, nu cred că nimeni nu este dispus... Să ne integrăm ce avem în

propria comunitate. Așa, dacă suntem deschiși, mâine vor mai veni încă 300.000. Deci cei care sunt din Cluj-Napoca este normal să ne îngrijim de ei.”⁶

Declarația notarială a fost introdusă prin HCL 116/2010, fiind solicitată doar persoanelor care urmau să încheie contractele de închiriere. În următoarea reglementare, tot din 2010, actul este solicitat pentru a dovedi mărimea spațiului actual de locuire, dacă nu este constituită asociație de proprietari în imobil, care să emită adeverință. În 2012, actul devine obligatoriu și în cazul criteriilor de eligibilitate, deci pentru toate solicitantele. Nu pare să fie în conexiune cu vreo altă reglementare. Introducerea declarației pe proprie răspundere ca alternativă în 2020, în contextul pandemiei, a dovedit că declarația notarială era doar o formă de birocratizare a accesului pe lista de priorități.

Obținerea declarației notariale s-a dovedit a fi cel mai provocator document. În 2015, primul an în care am pregătit dosarele în masă, având în vedere timpul limitat pentru obținerea tuturor documentelor necesare, cât și numărul ridicat de gospodării și noutatea acestui mod de lucru pentru toată lumea implicată, însemna că toate operațiunile trebuiau gândite scalat. Accesul la birourile notariale era complicat de o serie de factori. Persoanele „neștiutoare de carte” trebuiau însoțite de doi martori din afara familiei. Cele majore trebuiau să semneze declarația deodată, ceea ce impunea clarificarea riguroasă a programului familiar, inclusiv îngrijirea copiilor sau aducerea lor la birou. Persoanele cu dizabilități de auz și vorbire, dacă erau și neștiutoare de carte, necesitau apelul la interpreți. Și atunci, însă, dacă nu cunoșteau bine limbajul formalizat al semnelor, apăreau alte probleme. Nu în ultimul rând, declarația notarială se realizează contra cost.

Declarația notarială susține, poate cel mai fățiș, principiul că serviciul public de locuire socială este considerat vulnerabil la abuz. Istoricul ar putea favoriza această perspectivă, având în vedere că însăși R.A.A.I.F.L. era acuzată în 1993 de Consiliul Local că înstrăinase numeroase imobile cu încălcarea legii. Însă motivația pare să fie alta: primăria dovedește atât solicitantelor, cât și celorlalte categorii, că bunul public, fiind limitat prin design, este alocat doar pentru cazuri extreme și minuțios analizate. Altfel

⁶ <https://gazetadecluj.ro/primaria-se-specializeaza-in-evacuari-fortate/>

pus, situația de nevoie de locuință socială este prezentată ca o anomalie care trebuie făcută lizibilă.

În cea mai mare parte a acțiunilor de pregătire a dosarelor am reușit să convingem notari să se deplaseze în Pata Rât pentru semnarea în masă a declarațiilor. Au existat situații în care, fie pentru cele care nu locuiesc în zonă, fie pentru cele care nu au reușit să fie prezente în intervalul în care notarul era disponibil pe teren, am apelat la serviciilor mai multor birouri notariale. Experiențele au diferit, însă cu mici excepții, procedurile și modul de raportare la „persoane din Pata Rât” reitiera experiențele de marginalizare. În unele situații erau rugați să aștepte în afara biroului spre deosebire alți clienți, iar într-un caz, notărița a decis că pentru confirmarea declarației în cazul persoanelor neștiutoare de carte, trebuie aplicată amprenta cu tuș, în mod similar cu înregistrarea realizată de poliție.

Dovedirea vechimii în muncă formalizată se poate realiza prin cererea stagiului de cotizare la Casa de Pensii, însă nu toate persoanele aveau bine înregistrați anii de muncă. În cazurile în care angajarea a avut loc înainte de 2001, este necesară cartea de muncă, document care nu în toate cazurile este disponibil, deteriorându-se în timp din cauza condițiilor de locuire. Nici adeverința de angajare nu este mult mai ușor de obținut, pentru că unii angajatorii fie nu le acordau în timpul necesar, fie nu completau venitul defalcat pe ultimele 12 luni, așa cum solicită CL. În cazul celor angajați de doar două luni, angajatorii motivau că adeverința se eliberează șa trei luni, cu toate că regulile CL indicau obligativitatea depunerii adeverinței după doar o lună de angajare.

Conform criteriilor, istoricul de locuire putea fi punctat în două moduri: fie prin declararea stării de tolerat în actul notarial și primirea punctajului pentru mărimea spațiului de locuire, fie prin acordarea unui punctaj la categoria caz de forță majoră sau de excelență. În niciuna dintre situații, istoricul sau condițiile de locuire ale celor de pe str. Cantonului nu a fost calculat. Comisia a și răspuns pe temă, argumentând că

„referitor la punctajul pentru `tolerat` pt. locatarii din str. Cantonului, Comisia consideră faptul că nu există nicio dovadă la dosar care să ateste că solicitanții sunt tolerați, în sensul că imobilele construcții în care locuiesc sunt / nu sunt proprietatea

cuiva care îi tolerează acolo. Nu există niciun act în baza căruia solicitantii să fie tolerați în imobil."

Pentru elaborarea răspunsului, comisia a solicitat inclusiv clarificări de la compartimentul de specialitate. Deci cazurile celor care locuiau în locuințe de termopan acordate de Fundația Ecce Homo, sau a celor acordate de Fundația Prorroma, în baza contractelor de comodat, nu erau considerate valabile. Poate și mai importante în acest sens sunt documentele emise în timp de primărie prin care încurajează amenajarea „în regie proprie o construcție temporară în perimetrul de pe str. Cantonului”.

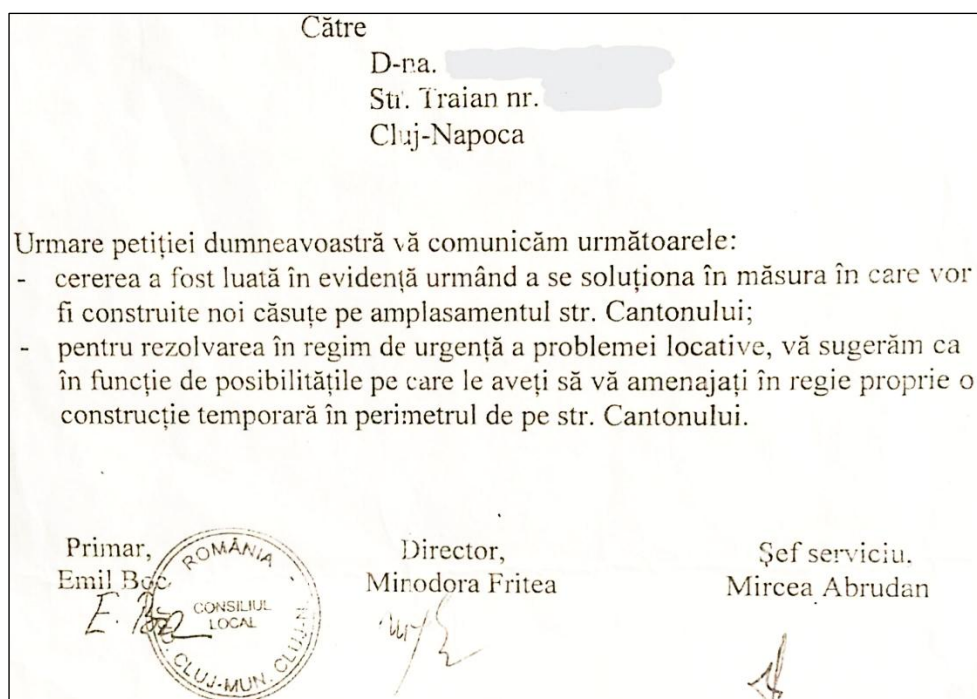

Figura 11. Răspuns al primăriei Cluj-Napoca prin care se îndeamnă solicitanta la amenajarea unei construcții temporare pe str. Cantonului.

În urma publicării listei provizorii de priorități de către CL se pot depune contestații. După depunerea dosarului, solicitantele primesc prin poștă o scrisoare prin care se confirmă înregistrarea, de altfel confirmată prin bonul de înregistrare primit în momentul depunerii la registratură. Situația se repetă și în cazul contestațiilor. Însă niciun document nu informează

asupra detaliilor punctajului, ceea ce transformă redactarea contestației într-o muncă oarbă. După cum a răspuns comisia pe această speță, solicitantele pot obține informații direct de la biroul respectiv, ceea ce înseamnă comunicare verbală a unor informații transpuse sub formă de tabel, deci dificil de reținut. În plus, este oportunitate pentru a semnala „greșelile” de alcătuire a dosarului și învinovățirea solicitantelor pentru obținerea unui punctaj scăzut, după cum s-a întâmplat și atunci când am însoțit o persoană la birou. Chiar dacă se transmit două plicuri de confirmare, atunci când am ridicat problema transmiterii punctajului defalcat, răspunsul a fost că este o procedură complicată.

4.4.4. Contestarea muncii de restricționare a accesului la locuințe sociale

Dacă în discursul public, administrația sugerează că lipsa de acțiune din partea locuitorilor din Pata Rât este motivul pentru care locuiesc în continuare acolo, Florentina și Maria povestesc cum li s-a transmis repetat că trebuie să aștepte soluțiile pregătite de municipalitate:

„Primăria tot promitea. De exemplu, pe Timișului se zicea că erau pentru Cantonului, Meșterul Manole, Someșeni. Doamna Fritea, Sabău și Abrudan dădeau speranță oamenilor. La un moment dat, pe Abrudan l-au sechestrat oamenii într-o căsuță verde pe Cantonului. Zicea că se dau locuințe, se dau. A chemat DIAS-ul, mascații, să îl elibereze, dar DIAS i-a zis să se descurce singur, că `Noi nu batem oamenii pe dreptul lor`. Abrudan tot încerca să calmeze oamenii. De asta nu vin unii oameni la proteste, că știau că dacă e ceva vine Abrudan sau Fritea. Orice era, veneau și anunțau ei. Și Abrudan și ceilalți, mai bine veneau, decât să facă lumea protest.”

După cum indică multe persoane din Pata Rât care și-au pregătit dosarul, așteptarea de rezolvare a problemelor locative este că „Primăria m-a adus aici, primăria să mă mute”. O dată cu evacuarea de pe str. Coastei din 2010, s-a schimbat și modul de contestare al administrației, căpătând în timp o formă mai organizată, inclusiv prin marșuri stradale. Având în vedere gradul ridicat de birocratizare a acordării locuințelor și descurajările inerente sau complementare, însăși depunerea unui dosar este o etapă a contestării politicii municipalității.

Numeroase persoane au transmis semnale pe parcursul anilor că au nevoie fie de sprijinul direct al administrației în accesarea locuinței, fie de

4. Muncă de restricționare și muncă de revendicare a accesului la locuințe sociale

reglementarea situației de locuire. Un exemplu este cel al lui M.G., care a depus multiple documente prin care își descria situația locativă. Urmașii lui locuiesc însă în aceeași situație de insecuritate într-o zonă din oraș din care se efectuează evacuări.

NOTA DE AUDIENTA

NUME-PRENUME _____ MC _____ G _____

DOMICILIUL STABIL _____ CLUJ-NAPOCA Str. _____

OCUPATIA _____ COLECTOR LA RAMPA DE REZIDURI LOCALE

LOCUL DE MUNCA _____ CLUJ-NAPOCA

STAREA CIVILA _____ CASATORIT (concubinaj) cu 5 copii din prezente căsătorie

DACA A MAI FOST ÎN AUDIENTA LA CINE ? Din anul 1990 la Directorul Todor Ioan, primării anteriori d-lui primar Funar Gheorghe, V. Păglisen, Maria Burducaș, Victoria Chiocean, Ștefan Lucaci, Călejen.

MOTIVUL AUDIENTEI Aprobare de repartiziție pentru locuință din fond de stat pe care o ocup abuziv din luna noiembrie 1989.

Locuința din str. _____ tip construcție baracă cu o suprafață de 30,76 mp. o dețin în folosința mea și a familiei mele cu data susmenționată a anului 1989. Am depus toate actele necesare în repetate rânduri, dar până în prezentul de față nu am primit soluționarea și vinerea repartiziției.

Cu data de 04.ianuarie 1996 mi s-a întocmit înștiințarea nr. _____ 1996 să plătesc chirie conform Hotărârii Consiliului Local 5000 lei/m. lunar.

Până în prezent am plătit suma de 1.900.000 lei. Nu știu care este motivul, n-am cuvinte cu care să mă exprim angajaților la forul Municipal deoarece aproximativ de 10 ani de zile nu mi s-a s-a eliberat repartiziție pe acest spațiu.

Nu pot face apel cerându-mi drepturi în altă țară deoarece sunt cetățean român de naționalitate română și doresc să stă cu cât și familia mea să fim îndreptățiți măcar în prezentul de față în obținerea repartiziției pentru acest spațiu locativ.

Solicit personal intervenția d-lui primar Gheorghe Funar, d-lui secretar primar Titus Jude, d-lui viceprimar Ruja, pentru soluționarea prezentei situații în obținerea repartiziției pe acest spațiu locativ.

REZOLUTIE _____

Cu mulțumiri
GM

Figura 12. Notă de audiență depusă de M.G. în 1998 la primăria Cluj-Napoca

Prin prisma obiectului muncii, lucrătorii în salubritate au ocazia de a simți pulsul orașului și de a observa că anumite locuințe sunt neocupate. Cei care locuiesc în zona str. Cantonului întrebau adesea echipa Căși Sociale ACUM dacă îi poate susține în demersuri pentru a le fi acordate lor.

Controlul birocratic se desfășoară în birou, unde birocrațul deține puterea acordată de cadrul instituțional și materialitatea instituției, inclusiv prin accesul făcut la cunoaștere, începând prin portarul de la intrare, care adesea are atitudine rasistă. Nu o dată s-a întâmplat ca atunci când am intrat cu colege activiste române ca mie să nu mi se acorde atenție, dar ele să fie interpellate referitor la scopul accesului în instituție. În zona de locuire, lucrurile se desfășoară altfel, aici solicitantele sunt pe teren propriu, însă aici forțele de ordine au rolul de înlocuire a puterii acordate de teritorialitatea sediului birocratic. Documentele reprezintă o parte esențială a construcției instituționale, evenimentele fiind cele care completează și ranforcează regulile de conducere.

La invitația viceprimăriei, în iulie 2016 am participat cu două colege la o întâlnire cu comisia mixtă de atribuire a locuințelor, însă viceprimăria nu a mai ajuns la întâlnire. Directoarea Direcției de Patrimoniu era surprinsă de prezența unei reprezentante DASM, despre care a fost surprinsă că e „colegă”, nedorind să ia în considerare ce i-a transmis despre un tip de venituri și contracte. Directoarea, care a condus practic întâlnirea, transmitea că nu am pregătit bine dosarele, explicându-ne moralizator instrucțiunile. Practic, din întâlnirea aceea reieșise că primăria face toate demersurile posibile, însă părțile solicitante nu se ridică la înălțimea rigorii birocratice. În plus, era surprinsă că firmele la care sunt angajate solicitantele refuză în unele cazuri să elibereze documentele necesare dosarului. Rezultatul întâlnirii a fost confirmarea faptului că criteriile de atribuire funcționează conform intenției instituționale: solicitantele trebuie să depună eforturi considerabile pentru a fi prezente ca eligibile pe lista de priorități, indiferent de poziție. Terenul birocratic este unul care necesită pregătire specializată. Într-un alt caz, când am însoțit o solicitantă la biroul de locuințe sociale pentru a afla punctajul defalcat, concluzia discuției era aceeași: „Dosarele nu au fost bine pregătite”. Însă din detaliere, reieșea că dosarele nu erau bine pregătite pentru că solicitantele nu aveau la dispoziție documentele necesare pentru a le include în dosar. Cu alte cuvinte, situațiile precum a ta nu sunt bune sau suficiente pentru acordarea unei locuințe. Discuțiile cu departamentul tehnic conduc, deci, înspre aceeași concluzie: regulile trebuie

respectate. Alte audiențe cu viceprimărița, care este și președinta comisiei mixte, au decurs în același stil, chiar dacă argumentația era diferită.

Ședințele de consiliu local reprezintă o altă instanță a contestării politicii de locuire. Dacă teoretic, accesul publicului este permis, practic există condiții care îngreunează participarea. Pe lângă accesul efectiv în clădire, care e păzit de poliția locală, sala de ședințe este mică, neavând multe scaune, ceea ce pentru numeroase persoane care nu au o bună stare de sănătate este o problemă. Ulterior, înscrierea la cuvânt trebuie realizată înainte de începerea ședinței, prin transmiterea solicitării către reprezentantul serviciului relației cu CL. Dacă este cazul unei intervenții la punctul diverse, aceasta se poate desfășura doar în cazul unei ședințe ordinare. Toate celelalte proceduri instituționale, cum ar fi utilizarea microfonului, pe care persoanele fără habitusul necesar nu le pot realiza fără ghidaj, fac din participarea activă la o astfel de ședință un test. Deci chiar dacă participarea este posibilă, regulile de participare devin atât de apăsătoare, încât unele persoane care aveau probleme cu tensiunea arterială au preferat să se retragă în ultima clipă. Regulile de desfășurare ale unei ședințe de CL au rolul de a solidifica dreptul de prezență și a întări faptul că regulile sunt respectate și cadrul are un element puternic juridic.

Politicile sunt entități abstracte, ele concretizându-se în interacțiunile formale și informale cu birocrății, în special cei de la nivel de stradă (Kingfisher 1998). Deci atunci când solicitantele ajung față în față cu decidenții, mai ales în situații publice precum ședințele de consiliu local, este supusă evaluării și capacitatea birocrățiilor de nivel inferior, inclusiv a celor de nivel de stradă, în a educa populația asupra a ceea ce e permis sau nu a fi solicitat. Toate participantele la astfel de evenimente sunt supuse evaluărilor printr-o serie de poziționări: activistele evaluează decidenții și birocrății din ierarhia lor și relațiile dintre ei, cât și modul de interpretare și aplicare a cadrelor legale, în special dacă primează principiul aplicării reglementărilor mai favorabile; cât și în ce măsură istoricul de locuire și tratamentul instituțional sunt recunoscute. Birocrății sunt nevoiți să realizeze o traducere ad-hoc a poziționărilor decidenților când sunt somați de aceștia să aducă completări. Decidenții evaluează atât birocrății, cât și activistele politice

comunitare în privința interiorizării valorilor transmise și autoevaluării erorilor de cetățenie, și activistele politice academice în privința derivării de la pozițiile de cercetătoare sau lucrătoare ONG de caritate.

Însă chiar și în acest cadru formalizat, există posibilitatea abordărilor informale înainte sau după ședință. După o intervenție multiplă la o ședință, un coleg activist de pe str. Cantonului l-a întrebat la finalul ședinței pe primar ce ar trebui să facă după ce ar trece cei doi ani de subvenție de chirie, la care răspunsul a fost că trebuie să pună bani deoparte. Discuția a continuat cu răspunsul că având mai mulți copii, nu își poate permite să economisească, drept pentru care primarul îi răspunde: „Eu te-am pus să îi faci?”. Un astfel de răspuns nu ar fi fost posibil atunci când camera care transmite în direct pe Youtube ar fi putut captura conversația.

Răspunsurile administrative în timpul discuțiilor de la ședințe produc un portret al funcționării instituției atât din perspectiva înregistrării doleanțelor, a procesării lor și a oferirii celor mai bune soluții. De exemplu, planul de construcție a blocului de locuințe sociale de pe str. Sighișoarei, declarat încă din 2010 și nerealizat, revenea mecanic la interpelările noastre. Răspunsul politico-administrativ este că există un sistem stabilit, pentru care aceste tipuri de probleme sunt ligibile într-un fel care îi reconfirmă validitatea.

Participarea publică este un deziderat al administrației, dovezi fiind exercițiul de bugetare participativă, cât și numeroasele dezbateri publice organizate pe varii teme privind dezvoltarea urbană. Prezența noastră la ședințe de consiliu local nu putea fi restricționată direct, în acest context. Însă nu este clar cât din prezențele noastre au fost disruptive instituțional sau au fost cooptate drept exemplu de democratizare a procesului de politici. Un exemplu care pentru mișcare a fost considerat un progres este episodul în care am susținut persoanele cu dizabilități să fie primite în audiență de către comisie pentru a-și susține dreptul la locuință și acordarea cel puțin a punctajului pentru caz de forță majoră. Comisia a invitat persoanele în sala de sticlă în care au loc ședințele de CL și a ascultat individual mărturiile lor, adresându-le întrebări de clarificare. Consecința a fost acordarea punctajelor pentru caz de forță majoră în cazul minorilor care aveau dizabilitate, dar nu aveau certificat de handicap, care

se acordă doar după împlinirea vârstei de 18 ani. Șansele lor de a obține locuință nu au crescut într-un mod semnificativ.

Figura 13. Ședința comisiei mixte de repartizare a locuințelor sociale cu persoane cu dizabilități din zona Pata Rât

4.5. Concluzii

Capitolul s-a axat pe interacțiunile dintre persoanele evacuate și instituțiile care gestionează locuințele sociale sau au impact asupra procesului. Premisa este în primul rând una activistă, venind în contracararea discursului mainstream instituțional, care mută atenția asupra acțiunilor și meritelor individuale ale persoanelor evacuate. Evacuând, la rândul lor, nevoile sociale ca bază legitimă de formulare a revendicărilor de locuire, această mutare permite crearea și susținerea unui aparat privatizat de asigurare a locuirii. Pentru persoanele evacuate, direcțiile umanitarianiste reprezentate de asociații de caritate; centrele de adăpost; fondurile externe, cum sunt cele norvegiene, care susțin proiectul Pata Cluj într-un format semi-privat; cât și ajutorul de chirie ce susține integrarea temporară pe piața privată a locuirii – sunt forme de prezentare a politicii administrației locale drept una concentrată pe formarea și susținerea locuirii ca marfă de tranzacționat care are nevoie de subiecți-clienți pregătiți pentru această opțiune.

Depunerea solicitării de locuință socială este transformată într-un test al cetățeniei și un proces de alterizare. Este o dezbatere tensionată în care solicitantele încearcă să demonstreze apartenența la corpul urban, iar administrația, opusul. Este practic un proces al complexelor transformări ale ultimilor 30 de ani și o reevaluare politico-morală a deciziilor de organizare și dezvoltare urbană. Evacuările sunt momente în care birocrății, în special cei și cele de la nivel de stradă, angrenează și registre afective, semnalând empatie față de soarta persoanelor, în speranța că directivele de soluționare a problemelor acestora sunt respectate. Pe de cealaltă parte, procesul de solicitare a locuințelor publice e dominat de o abordare evaluativă și descurajatoare. Un număr scăzut de cereri de locuințe sociale susține demonstrarea lipsei de nevoie de investiții în realizarea de noi locuințe. În timp a fost creat un circuit birocratic în jurul accesului la locuințe sociale special adaptat pentru a preveni aplicațiile, accentuându-se efectul chiar în timpul implementării politicilor de austeritate post-criză financiară. Formulele instituționale ulterioare implică crearea de alternative și direcționarea solicitantelor către acestea printr-o guvernare diferențiată bazată pe traversarea registrelor de formalitate și informalitate în întâmpinarea revendicărilor ale dreptului la locuire -element cheie al rasializării. Modul de cunoaștere a situației de nevoie de locuință creat de regimul de conducere este unul care nu citește punctele de vedere (standpoints) ale romilor din Pata Rât ca elemente valide ale corpului urban în contextul în care locuințe publice ar fi disponibile pentru competiția de la nivelul întregului oraș.

Capitolul 5.

CONCLUZII

Lucrarea a prezentat, atât prin istoricizare, cât și prin apelul la prezentul recent, modul în care, în Cluj-Napoca, locuirea s-a transformat de la public la social. Reminiscență a caracterului public, socialul din politicile de locuire a fost transformat într-unul marginal și stigmatizat tocmai pentru a justifica procesele de evacuare și îndepărtare din oraș necesare revalorizării spațiului imobiliar. Însă, portretizat ca un argument circular, categoria servește și o altă funcție, aceea de consolidare a politicii de locuire privată ca soluție pentru rezolvarea problemelor sociale cauzate tocmai de privatizarea locuirii; prin intrarea locuirii sociale în logica pieței, demonstrată de inițiativele de achiziție de locuințe de pe piață, cât și prin apelul la organizații de caritate și fonduri externe semi-private.

Cele trei capitole au prezentat moduri de a construi politici de locuire în care starea de lipsă de locuință este nu doar efect pervers, așa cum adesea prezentat, ci este parte constitutivă a strategiei regimurilor de conducere, care se bazează pe dezvoltarea imobiliară privată. Fluxurile financiare pentru dezvoltare privată sunt în creștere, în timp ce pentru dezvoltarea locuirii publice sunt constant reduse până aproape de zero. Însă investițiile private vin și pentru că terenul a fost pregătit prin dezvoltare inegală de administrație prin evacuări și prin modul de gestionare a accesului la locuințe, adică al administrării populației și, implicit, a cetățeniei urbane. Procesele de depozitare, demolare și strămutare susțin producția de dezvoltare spațială inegală și reprezintă proiecte de devalorizare și revalorizare a spațiului de către o rețea de actori publici și privați interconectați. Precum arată datele atât de la nivel național, cât și de la nivelul orașului, aportul aparatelor de stat în formarea unei categorii de

populație marginalizată este direct și consistent. În schimb, este susținută la fel de activ și direct producția unei piețe imobiliare și a unei clase de proprietari și investitori în imobiliare.

Controlul minuțios al accesului la locuire publică are rolul de a limita accesul la oraș în general pentru persoanele precare. Acest control nu poate fi mai redus decât cel exercitat de instituțiile de creditare în acordarea împrumuturilor pentru achiziția de locuință, fapt care ar descuraja exercitarea acestui mod de obținere a locuinței – temă care necesită alte demersuri de cercetare.

Externalizarea rolului de incluziune locativă al populației din Pata Rât către organizații de caritate și proiecte prin fonduri externe, cum e Pata Cluj, înseamnă producția unui filtru suplimentar al accesului la oraș. În mod consecvent, externalizarea se realizează în mai multe direcții, și planificarea urbană fiind delegată actorilor privați. Un exemplu în acest sens este demersul de realizare a planului urban zonal pentru cartierul Sopor, inițiat în 2019 și înmănat unor actori externi. În timp ce autorizațiile pentru dezvoltări imobiliare sunt relaxate, realizarea de locuințe sociale este redată ca un obiectiv greu de atins; evacuările devin momente ale securitizării maxime; iar regulamentul de acordare a locuințelor din ce în ce mai restrictiv. Cu cât creștea posibilitatea de accesare a locuințelor sociale de către persoanele cele mai marginalizate, cu atât aparatul de conducere le îngreuna accesul, până recent, când ștacheta deja s-a mutat și mai mult înspre direcția accesării locuințelor de pe piață. Transformarea modului de alocare a locuințelor sociale este înspre eliminarea înregistrării nevoii prin suprabirocratizare și amnezie instituțională.

Cum anume se realizează naturalizarea acestei stări? Prin crearea unei structuri instituționale care plasează oamenii în categorii care par de nescăpat. Contestarea categoriilor nu pare a defaza prea mult aparatul birocratic, care e deja setat înspre menținerea acelei structuri de categorii pe care a înaintat-o, căutând noi tehnici de guvernare care să îi susțină demersul prin apelul la expertiză și fonduri externe. Întregul demers este necesar nu doar în guvernarea directă a acestor populații, ci și în sensul realizării unei consecvențe a politicii generale de apartenență urbană, astfel a reda drept necesare eforturile de accesare a pieței private de locuire. Mesajele sunt

conținute atât prin politicile adresate direct persoanelor care au nevoie de locuință socială, cât și prin îndemnurile de soluționare a nevoii prin piață. Deci se caută demonstrarea faptului că în domeniul locuirii, rolul statului nu este viabil pentru populațiile marginalizate, chiar dacă sunt folosite toate căile birocratice puse la dispoziție în acest sens și chiar dacă se utilizează tehnici agreate de guvernare, precum gradul ridicat de participare publică.

Închei cu câteva recomandări de cercetare ulterioară pe temele abordate în această lucrare. Având în vedere amploarea evacuărilor și implicarea unui număr consistent de participanți, în jurul lor se formează ecosisteme economice. Modul în care se formează această economie a evacuărilor la care participă executori, avocați, aparate para juridice și contabile și cât valorează ea este o necunoscută. În direcția reglementării interzicerii evacuărilor forțate este importantă înțelegerea precisă a celor care beneficiază direct și indirect. O clarificare din perspectivă juridică este necesară în cazul evacuării pe cale administrativă, inclusiv pe tema participării poliției române la evacuări și a relației cu executorii.

Tot pe tema evacuărilor, dacă situația fenomenului după 1989 începe să se cristalizeze, informațiile despre abordarea utilizată în perioada anterioară merită o excavare atât prin documente, cât și prin mărturii. Un pas în această direcție l-am realizat recent, cu un studiu de caz pe Baia Mare (Zamfir 2023).

În privința transformării fondului locativ existent la schimbarea regimului, există puține informații despre cum s-a realizat efectiv la nivel local. Informațiile regăsite în arhiva CL și discuțiile cu persoane care au avut rol în domeniu sugerează că modul de realizare a privatizării locuințelor a fost într-o anumită măsură dependent de jocuri politice locale. Pe lângă fondul locativ de stat, soarta locuințelor realizate din fondurile întreprinderilor sau ale organizațiilor cooperatiste și altor organizații obștești, conform Legii 4/1973, este o necunoscută. În conexiune, relația dintre locul de muncă și posesia locuinței la începutul anilor 1990 poate fi determinantă pentru înțelegerea modului în care au fost produse unele evacuări.

Unii angajați ai fostelor întreprinderi cu activități în construcții de locuințe par a fi fost parte din avangarda industriei private de construcții

după desființarea acestor entități. Modul în care s-a născut industria de dezvoltare imobiliară după 1990 poate găsi aici un răspuns.

Modul de finanțare și deciziile politico-administrative privind aplicarea art. 9 din legea locuinței sunt o altă temă de explorat. Depozitele special constituite, alimentate inclusiv din vânzarea locuințelor din fondul de stat, ar trebui să stea la baza altor realizări de locuințe de către administrațiile locale.

Circuitele birocratice ale accesului la locuire constituie o temă de interes permanent pentru grupările de activism pentru dreptul la locuire, în această direcție având în vedere continuarea demersurilor începute în ultimii ani. Sperăm să transformăm aceste acțiuni în noi contestări ale restricționării accesului la locuire.

Capitolul 6.

POSTFAȚĂ: DE LA ANTROPOLOGIA POLITICILOR PUBLICE SPRE O ANTROPOLOGIE PUBLICĂ ȘI REFLEXIVĂ

Cartea „Antropologia politicilor publice de locuire. Evacuări și transformări instituționale din România postsocialistă” analizează problematica vastă a locuirii pe baza investigațiilor autorului despre evacuări, despre demantelarea fondului de locuințe de stat și despre supra-birocratizarea accesului la locuințe sociale. Aceste fenomene se îmbină cu alte transformări sistemice care dizolvă însăși ideea dreptului la locuire, și până la urmă sunt elemente constitutive ale regimului locativ capitalist format în România postsocialistă.

Volumul aduce o contribuție semnificativă nu doar la studiile antropologice despre locuire în România, ci și la creionarea unei abordări teoretice care pune locuirea în centrul economiei politice prin concentrarea asupra rolului sistemic al politicilor publice. Cele din urmă nu sunt soluții tehnice la probleme naturale, ci, definind problemele și soluțiile sub influența unor ideologii de cele mai multe ori naturalizate, funcționează ca sisteme și tehnologii ale puterii, produc efecte materiale și creează ierarhii sociale prin favorizarea anumitor categorii sociale și dezavantajarea altora. Analiza se bazează pe o îndelungată muncă de teren și îmbinarea mai multor metode de cercetare aplicabile atât investigațiilor privind practicile instituționale cât și studierii experiențelor cotidiene ale oamenilor.

Este de apreciat că, în cercetarea sa, George nu a acționat doar ca un analist observator al fenomenelor descrise, ci și ca un participant activ al

acestora. El articulează tema cărții printr-un discurs care combină într-un mod creativ subiectivitatea autorului rezultată din poziționarea lui față de teren și oamenii și instituțiile despre care vorbește, cu demersurile metodologice ce aduc la suprafață date statistice, experiențe trăite, sensurile politice ale politicilor publice, sau practici instituționale. Astfel, cartea reușește să depășească cele două mari lacune ale studiilor *mainstream* despre locuire: paradigma lor pozitivistă, precum și orientarea lor către politici și/sau recomandări de politici. Aici ni se propune un model de abordare specific antropologiei reflexive, în care analistul conștientizează relația sa cu domeniul de studiu și cu oamenii cu care interacționează; dar și al antropologiei publice care articulează o critică socială cu scopul capacitării categoriilor sociale defavorizate de politicile analizate în vederea inducerii unei schimbări sociale.

George are o scriitură bogată în detalii, minuțios elaborate și aranjate într-un flux care inițiază cititorii în mai multe teme conexe. Evident, în spatele acestei scriituri nu stă doar un talent de a scrie, cu toate că, cu siguranță, nu îi lipsește nici asta, ci se află ceva mai mult, și anume o îndelungată și aprofundată muncă de teren. Atunci când terenul este spațiul propriilor tale acțiuni activiste pentru dreptate locativă, scrisul auctorial despre locuire, dincolo de practica de a aranja cunoașterea empirică în analiză științifică, devine instrument al re-articulării propriilor poziții politice privind regimul locuirii. Astfel, analiticul și politicul se întâlnesc în mod firesc într-o poziție critică valorificabilă atât în studii cât și în acțiuni.

Desigur, nu pot și nu doresc să ascund, că exact aceste provocări și procese de învățare au transformat doctoratul lui George într-unul din cele mai extraordinare experiențe ale carierei mele de conducătoare de doctorat. Din 2014 încoace, în perioada pregătirii și scrierii tezei sale, am colaborat foarte strâns și în construirea mișcării pentru dreptate locativă în orașul Cluj, numită din 2016 Căși sociale ACUM!¹ Am lucrat împreună atât la organizare civico-politică de la firul ierbii, cât și la cunoașterea multi-dimensională a crizei locuirii. Prin cunoaștere am urmărit să fundamentăm revendicările militantismului anti-evacuare și pro-locuire-publică, iar prin practicile militante ale mișcării (în stradă, în spațiile administrației publice sau ale

¹ <https://casisocialeacum.ro/>

instanțelor, în media, în studii și articole) am reflectat permanent asupra a ceea ce se putea învăța din experiențele colective ale propriilor acțiuni. Într-un fel, doctoratul și cartea lui George este o lucrare și despre mișcarea locativă clujeană din perioada 2014-2021. Cea din urmă, însă, nu a devenit subiect al analizei, ci a funcționat mai degrabă pentru studiu ca un mediu în care s-au creat oportunități pentru muncă de teren și interpretare, în timp ce studiul a fost util și mișcării, dincolo de cadrele academice în care se derula.

Pentru mine, cele trei capitole ale cărții, despre evacuări (capitolul 2), demantelarea fondului de locuințe de stat (capitolul 3), supra-birocratizarea accesului la locuințe sociale (capitolul 4) funcționează ca punctele unui triunghi construit prin logica cercetării activiste. În primul punct al triunghiului se derulează evacuările: ele sunt procese care îi transformă pe cei evacuați în persoane fără adăpost în sensul cel mai larg al cuvântului (adică fără locuință adecvată), deci creează subiectul-victimă al unor procese sistemice cu efecte la nivelul vieții personale. În cel de al doilea punct al triunghiului metaforic se petrece demantelarea instituțională și fizică a locuirii sociale: acesta este un proces complex prin care sistemul lucrează în așa fel încât să țină persoanele evacuate la marginea societății în sensul spațial și social al cuvântului, și mai mult, să le transforme în subiecte disciplinate nu doar prin penuria de locuințe sociale adecvate ci și prin sistemul de criterii de atribuire ale acestora. Cel de al treilea punct al triunghiului, cel numit în carte munca de revendicare a accesului la locuințe sociale (contrapusă muncii de restricționare a acestuia făcută de primărie) este spațiul în care se produce subiectul-activist: acesta caută și pune în mișcare modalități prin care își poate face simțită prezența atât în spațiul public al orașului cât și pe agenda politicilor de dezvoltare urbană și de locuire, sau chiar se poate revolta împotriva nedreptăților printre altele prin alăturarea la mișcările revendicative venite dinspre diverse categorii sociale. Prin ceea ce se întâmplă în punctele sale și în relația dintre ele, acest triunghi analitic ce se dezvoltă în relația dintre cele trei capitole ale cărții își relevă potențialul de a explica transformarea subiectului-supus al guvernantei neoliberale într-un subiect-revendicator de justiție locativă și socială.

În carte, George este preocupat și de clarificarea a ceea ce sunt locuințele publice și locuințele sociale, fiind conștient de faptul că

semnificațiile acestora nu sunt înrădăcinate în niște sensuri semiotice universale, ci în ideologiile politice care le definesc și le naturalizează, dar și în cadrele instituționale prin care (nu) se produc. Un anumit mod de a înțelege trecerea de la public la social, sau mai precis de la locuințe de stat la locuințe sociale, este acela în care se petrece, de fapt, metamorfoza statului. Adică o transformare a acestuia dintr-un stat care își îndeplinește obligațiile față de cetățeni (printre altele prin asigurarea unor condiții în care indiferent de nivelul lor de venituri toți pot să aibă acces efectiv la o locuință adecvată), într-un stat care se definește prin rolul său de creator al economiei de piață și în mod particular al pieței de locuințe, și care, în paralel, stigmatizează ideea de locuință subvenționată de stat prin conotațiile negative asociate în general cu termenul de „social”.

Citind cartea, ne dăm seama că toate fenomenele locuirii discutate aici nu sunt pur și simplu rezultate ale politicilor de locuire de după 1990, ci contribuie masiv la transformările capitaliste din România. Pentru că evacuările și demolările ce lasă oamenii fără locuință adecvată creează spații pentru dezvoltări imobiliare pentru profit; reducerea fondului de locuințe publice sociale până la o cantitate nesemnificativă naturalizează „opțiunea” oamenilor pentru locuire în chirie privată sau cumpărare de locuințe adesea prin credite bancare și contribuie la creșterea prețurilor de pe piață; iar super-birocratizarea accesului la locuințe sociale ascunde problema de fond, cea a lipsei de astfel de locuințe și transpune responsabilitatea non-accesării lor asupra competenței solicitanților. În paralel și prin aceste fenomene, se cultivă o falsă conștiință colectivă despre locuire care o privește ca merit și privilegiu, și se naturalizează atât o competiție între solicitanții de locuințe sociale cât și o ierarhizare a oamenilor care „merită” și cei care „nu merită” să locuiască în Cluj în funcție de posibilitățile lor financiare de a ține pasul cu prețurile exorbitante din oraș. În acest context, politizarea temelor și demascarea proceselor și procedurilor instituționale dar și structurale din spatele experiențelor trăite ale crizei locuirii atât prin analiză cât și prin acțiuni de mobilizare, este crucială.

De aceea, cartea lui George, nu poate să fie apreciată suficient de mult. Asta și pentru că, alături de activismul său, ne deschide imaginarul politic și susține încrederea în potențialul solidarizării politice pentru un alt regim

locativ posibil: fără evacuări, cu un număr mare de locuințe sociale publice și o distribuire justă a acestora printre diverse categorii sociale. Dincolo de a-i fi fost conducătoare de doctorat, ca tovarășă în analize și acțiuni, îi doresc să își poată continua munca științifică și politică cât timp are putere să se dedice subiectului în diverse variațiuni ale sale în viitor.

Enikő Vincze

22.04.2024

BIBLIOGRAFIE

Arhiva Consiliului Local Cluj-Napoca

Decizii ale Comitetului Executiv al Municipiului Cluj-Napoca 1990-august 1993.

Hotărârile Consiliului Local al Municipiului Cluj-Napoca 1990-2020.

Aalbers, Manuel B. și Brett, Christophers. 2014. „Centering housing in political economy”. *Housing, theory and society* Vol. 31(4):373-394.

Allen, Chris. 2005. „On the Social Relations of Contract Research Production: Power, Positionality and Epistemology in Housing and Urban Research.” *Housing Studies* Vol. 20(6):989–1007.

Allen, Chris. 2009. „The Fallacy of „Housing Studies”: Philosophical Problems of Knowledge and Understanding in Housing Research”. *Housing, Theory and Society* 26(1):53-79.

Álvarez de Andrés, Eva; María José Zapata Campos; Patrik Zapata. 2014. „Stop the evictions! The diffusion of networked social movements and the emergence of a hybrid space: The case of the Spanish Mortgage Victims Group”. *Habitat International*, Vol. 46:252-259.

Amnesty International. 2011. „Atenție la prăpastia juridică – Romii și dreptul la locuință în România”. Disponibil la: <https://www.amnesty.org/download/Documents/28000/eur390042011ro.pdf> . (accesat 1.06.2021).

Asociația Cluj-Napoca 2021. 2016. „East of West Cluj-Napoca 2021 Capitală Europeană a Culturii Oraș candidat Selecția finală”. Disponibil la:

- <https://www.capitalaculturala2021.ro/Files/bidbook/ClujNapoca/Bodbook%20Cluj-Napoca%202021.pdf> Accesat pe 15.06.2021.
- Baker, Alexander G. (2017). „Bailiffs at the door: work, power, and resistance in eviction enforcement”. În Brickell, Katherine, Melissa Fernández Arrigoitia și Alex Vasudevan (eds.) *Geographies of Forced Eviction: Dispossession, Violence, Resistance*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Baker, Alex. 2020a. „Eviction as Infrastructure.” *City* 24(1-2):143–50.
- Baker, Alexander. 2020b. „From Eviction to Evicting: Rethinking the Technologies, Lives and Power Sustaining Displacement.” *Progress in Human Geography* (online first).
- Banca Mondială. 2019. *Romania Catching-up regions Modele de cooperare interjurisdicțională*. Washington: World Bank.
- Bădiță, Cristina; Enikő Vincze. 2019. „Relocal Case Study Report: The Pata Cluj project – residential desegregation of the landfill area of Cluj-Napoca”. Disponibil la: <https://relocal.eu/patacluj/> Accesat pe 1.06.2021.
- Bisaillon, Laura. 2012. „An Analytic Glossary to Social Inquiry Using Institutional and Political Activist Ethnography.” *International Journal of Qualitative Methods* 11(5):607–27.
- Bhan, Gautam. 2009. „This is no longer the city I once knew”. Evictions, the urban poor and the right to the city in millennial Delhi”. *Environment & Urbanization* Vol. 21(1): 127–142.
- Bowker, Geoffrey C., and Susan Leigh Star. 1999. *Sorting Things out: Classification and Its Consequences*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Brin Hyatt, Susan. 2012. The work of being governed. From the welfare state to the „Big Society” in Great Britain. În Kendra, Coulter și William R. Schumann (eds.) *Governing Cultures. Anthropological perspectives on political labor, power, and government*. New York: Palgrave MacMillan.
- Chelcea, Liviu. 2000. „Grupuri marginale în zone centrale: gentrificare, drepturi de proprietate și acumulare primitivă postsocialistă în București”. *Sociologie Românească* (3-4):51-68.

- Chelcea, Liviu. 2003. „Ancestors, Domestic Groups, and the Socialist State: Housing Nationalization and Restitution in Romania”. *Comparative Studies in Society and History* Vol. 45(4):714–40.
- Clapham, David. 2002. „Housing Pathways: A Post Modern Analytical Framework”. *Housing, Theory and Society* Vol. 19(2):57–68.
- Clarke, John. 2014. Community. În Donald M., Nonini (ed.). *A Companion to Urban Anthropology*. John Wiley & Sons.
- Cristea, Marius et al. 2017. *Orașe-Magnet Migrație și Navetism în România*. București: Banca Mondială.
- Comănescu, Ioan; Dinu, Demetrescu, Ioan Mihuță. 1985. *Legislația locativă pe înțelesul tuturor*. Editura Politică.
- Cooper, Vickie; Kirsteen, Paton. 2019. „Accumulation by Repossession: The Political Economy of Evictions under Austerity”. *Urban Geography* (online first).
- Cummins, Ian. 2019. „Social Work and Advanced Marginality”. In: Flint J., Powell R. (eds) *Class, Ethnicity and State in the Polarized Metropolis*. Palgrave Macmillan, Cham.
- Dalmer, Nicole K. 2021. „Mapping Ruling Relations: Advancing the Use of Visual Methods in Institutional Ethnography”. În Paul C. Luken și Suzanne Vaughan (eds.) *The Palgrave Handbook of Institutional Ethnography*. Cham: Springer International Publishing.
- Dan, Adrian-Nicolae. 2018. „Homelessness Prevention in the Context of Evictions in Romania.” *Sociology and Social Work Review* Vol. 1:6-29.
- Dawidson, Karin E.K. 2005. „Geographic Impacts of the Political: Dealing with Nationalised Housing in Romania”. *Political Geography* Vol. 24(5):545–67.
- Dekel, Tomer. 2020. „Spatial and Organizational Aspects of Anti-Eviction Strategies.” *Environment and Urbanization* Vol. 32(2):389–406.
- Devault, Marjorie L. 2006. „Introduction: What Is Institutional Ethnography?” *Social Problems* 53(3):294–98.

- Devault, Marjorie L. și Liza, McCoy. 2006. „Institutional ethnography Using interviews to investigate ruling relations”. În Dorothy Smith (ed.) *Institutional Ethnography as Practice*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Dinu, Mihail. 2013. „Procedura evacuării din imobile folosite sau ocupate fără drept”. Disponibil la <https://www.juridice.ro/287084/procedura-evacuarii-din-imobile-folosite-sau-ocupate-fara-drept.html> (accesat la 1.06.2021).
- Dohotaru, Adrian; Hajnalka Harbula; Enikő Vincze (eds.). 2015. *Pata*. Cluj-Napoca: Efes.
- Dubois, Vincent. 2015. „Critical policy ethnography” În Frank, Fischer; Douglas, Torgerson; Anna, Durnová; Michael Orsini (eds.) *Handbook of Critical Policy Studies*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Fallon, Katherine F. 2020. „Reproducing Race in the Gentrifying City: A Critical Analysis of Race in Gentrification Scholarship”. *Journal of Race, Ethnicity and the City* (online first).
- Farrugia, David; Jessica, Gerrard. 2016. „Academic Knowledge and Contemporary Poverty: The Politics of Homelessness Research.” *Sociology* 50(2):267–84.
- FEANTSA – European Federation of National Organisations working with the Homeless. 2012. *Romania – FEANTSA Country Fiche* (realizată de Casa Ioana). Disponibil la: <http://bit.ly/1YBN5T7> .
- Ferguson, James. 1990. *The Anti-Politics Machine: „Development, Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesotho*. New York: Cambridge University Press.
- Ferguson, James. 1997. „Anthropology and its evil twin „Development” in the constitution of a discipline”. În Frederick Cooper și Randall Packard (eds.) *International Development and the Social Sciences Essays on the History and Politics of Knowledge*. Berkeley: University of California Press.

- Forbes, Kathryn. 2007. „Bureaucratic Strategies of Exclusion: Land Use Ideology and Images of Mexican Farmworkers in Housing Policy”. *Human Organization* Vol. 66(2):196-209.
- Fosztó, László. 2018. „Was There a ‘Gypsy Problem’ in Socialist Romania? From Suppressing ‘Nationalism’ to Recognition of a National Minority”. *Studia Universitatis Babes-Bolyai Sociologia* Vol. 63(2):117-140.
- Gerull, Susanne. 2014. „Evictions Due to Rent Arrears: A Comparative Analysis of Evictions in Fourteen Countries.” *Part B* Vol. 8(2):19.
- Graeber, David. 2015. *„The Utopia of Rules: On Technology, Stupidity, and the Secret Joys of Bureaucracy”*. Brooklyn; London: Melville House.
- Grupul Întreprinderilor de Gospodărie Comunală și Locativă Timiș (1988). *Grupul Întreprinderilor de Gospodărie Comunală și Locativă Timiș – istoric și activități*. Editură necunoscută.
- Harper, Richard. 1998. *Inside the IMF: An Ethnography of Documents, Technology, and Organisational Action*. San Diego: Academic Press.
- Hartman, Chester; David, Robinson. 2003. „Evictions: The Hidden Housing Problem.” *Housing Policy Debate* Vol. 14(4):461–501.
- Hoag, Colin. 2014. „Dereliction at the South African Department of Home Affairs: Time for the Anthropology of Bureaucracy.” *Critique of Anthropology* Vol. 34(4):410–28.
- Hoag, Colin; Matthew, Hull. 2017. „A Review of the Anthropological Literature on the Civil Service. Policy Research Working Paper 8081”. Washington: Banca Mondială.
- Hull, Matthew S. 2012. „Documents and Bureaucracy”. *Annual Review of Anthropology* Vol. 41(1):251–67.
- Hussey, Ian. 2012. „‘Political Activist as Ethnographer’, Revisited.” *Canadian Journal of Sociology* Vol. 37(1):1–24.
- Huysmans, Jef. 2019. „Foreword: on Multiplicity, interstices and the politics of insecurity”. În van Baar, Huub; Ana Ivăsiuc, Regina Kreide (eds) *The Securitization of the Roma in Europe*. Palgrave Macmillan, Cham.

- Iuga, Liliana. 2016. *Reshaping the historic city under socialism: state preservation, urban planning and the politics of scarcity in Romania (1945-1977)*. Teză de doctorat, Central European University, Budapesta.
- Jacobs, Keith; Tony Manzi. 1996. „Discourse and Policy Change: The Significance of Language for Housing Research”. *Housing Studies* Vol. 11(4):543-560.
- Kalir, Barak; Willem, van Schendel. 2017. „Introduction. Nonrecording states between legibility and looking away”. *Focaal* Vol. 2017(77):1-7.
- Kemeny, Jim. 1991. *Housing & Social Theory*. Oxfordshire: Taylor & Francis.
- Kingfisher, Catherine P. 1998. How Providers Make Policy: An Analysis of Everyday Conversation in a Welfare Office. *J. Community Appl. Soc. Psychol.* 20.
- Lancione, Michele. 2019. „The politics of embodied urban precarity: Roma people and the fight for housing in Bucharest, Romania”. *Geoforum* Vol. 101:182-191.
- Maisano, Chris. 2017. „The New „Culture of Poverty” „”. *Catalyst Journal* Vol. 1(2).
- Maharawal, Manissa M.; Erin, McElroy. 2017. „The Anti-Eviction Mapping Project: Counter Mapping and Oral History toward Bay Area Housing Justice”. *Annals of the American Association of Geographers* Vol. 108(2):380-389.
- Maloutas, Thomas. 2012. „Contextual Diversity in Gentrification Research”. *Critical Sociology* Vol. 38(1):33-48.
- Marston, Greg. 2002. „Critical Discourse Analysis and Policy-Orientated Housing Research” *Housing, Theory and Society* Vol. 19(2):82-91.
- Mărginean, Mara. 2013. *Procesul de urbanizare în centrele industriale Hunedoara și Călan, 1945 – 1968*. Teză de doctorat, Academia Română Institutul de Istorie George Barițiu, Cluj-Napoca.

- Morris, Alan. 2019. 'Communicide': The Destruction of a Vibrant Public Housing Community in Inner Sydney through a Forced Displacement. *Journal of Sociology* 55(2):270–89.
- Mosse, David. 2005. *Cultivating Development: An Ethnography of Aid Policy and Practice*. London; Ann Arbor, MI: Pluto Press.
- Nelson, Kyle. 2019. „The Microfoundations of Bureaucratic Outcomes: Causes and Consequences of Interpretive Disjuncture in Eviction Cases”. *Social Problems* Vol. 68(1):1-16.
- Newman, Janet; John, Clarke. 2009. *Publics, Politics, and Power: Remaking the Public in Public Services*. Los Angeles: Sage.
- Noica, Nicolae Șt. 2003. *Politici de locuire în România Între Istorie și actualitate*. București: Mașina de Scris.
- Organizația Națiunilor Unite. (2014). *Forced evictions, Fact sheet No. 25/Rev. 1*. Disponibil la: <https://unhabitat.org/forced-evictions-fact-sheet-no-25rev-1> (accesat 15.06.2021).
- Paraschiv, Mirela. 2013. *Persoane fără adăpost ca indicator al sărăciei urbane în București (rezumatul tezei de doctorat)*. Disponibil la: <http://bit.ly/1NT8jIR>.
- Paton, Kirsteen; Vickie, Cooper. 2016. „It's the State, Stupid: 21st Gentrification and State-Led Evictions”. *Sociological Research Online* Vol. 21(3):1–7.
- Pawson, Hal; Keith, Kintrea. 2002. „Part of the problem or part of the solution. Social housing allocation policies and social exclusion in Britain”. *Journal of Social Policy* Vol. 31(4):643–667.
- Pănescu, Eugen (ed). 2015. *Cluj-Napoca în proiecte: 50 de ani: 1960-2010*. Cluj-Napoca: Imprimeria Ardealului.
- Peck, Jamie. 2017. „Transatlantic City, Part 1: Conjunctural Urbanism”. *Urban Studies* Vol. 54(1):4–30.
- Popovici, Veda. 2020. „Residences, restitutions and resistance – A radical housing movement's understanding of post-socialist property

- redistribution". *City – Analysis of Urban Change, Theory, Action* Vol. 24(1-2):1-15.
- Porton, Adam; Ashley, Gromis; Matthew, Desmond. 2020. „Inaccuracies in Eviction Records: Implications for Renters and Researchers.” *Housing Policy Debate* (online first).
- Purser, Gretchen. 2016. „The Circle of Dispossession: Evicting the Urban Poor in Baltimore.” *Critical Sociology* Vol. 42(3):393–415.
- Pulay, Gergő. 2009. *La Crâșma din Ferentari: ghetto-ul care dă strălucire centrului*. În *Blogul de Urbană. România Urbană*, [<http://socasis.ubbcluj.ro/urbanblog/?p=251>], accesat în 25 November 2014.
- Raț, Cristina. 2011. Incluziune adversă. Prestații sociale și persistența sărăciei în rândul romilor din România. În Ștefania, Toma și László, Fosztó (eds.), *Spectrum. Cercetări sociale despre romi*. Cluj-Napoca: Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale Kriterion.
- Romani Criss. 2004. *Protecția dreptului la locuință al romilor din România – Manual de educare privind legislația internațională și dreptul la o locuință adecvată*. Disponibil la: <https://tinyurl.com/6t2wub9t> (accesat 1.06.2021).
- Romani Criss. 2014. *NGO Report on the third to fifth periodic reports of Romania concerning the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in preparation for the 53rd Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights Geneva, 10-28 November 2014*. Disponibil la: <https://tinyurl.com/e3x39729> (accesat la 1.06.2021).
- Ronald, Richard. 2008. *The Ideology of Home Ownership: Homeowner Societies and the Role of Housing*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.
- Rose, Nikolas. 2004. *Powers of freedom Reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sassen, Saskia. 2014. *Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.

- Seymour, Eric; Joshua, Akers. 2021. „Building the Eviction Economy: Speculation, Precarity, and Eviction in Detroit”. *Urban Affairs Review* Vol. 57(1):35–69.
- Shore, Cris; Susan, Wright. 1997. *Anthropology of Policy: Critical Perspectives on Governance and Power*. London; New York: Routledge.
- Shore, Cris; Susan, Wright; Davide, Però (eds.). 2011. *Policy Worlds: Anthropology and the Analysis of Contemporary Power*. New York: Berghahn Books.
- Smith, Dorothy E. 2005. *Institutional Ethnography: A Sociology for People*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Smith, George W. 1990. „Political Activist as Ethnographer.” *Social Problems* Vol. 37(4):629–48.
- Soederberg, Susanne. 2018. „Evictions: A Global Capitalist Phenomenon”. *Development and Change* Vol. 49(2):286-301.
- Somerville, Peter. 1998. „Explanations of social exclusion: where does housing fit in?”. *Housing Studies* Vol. 13(6):761-780.
- Stroe, Miruna. 2011. *Locuirea – între proiect și decizie politică. România între 1954-1966*. București: Simetria.
- Swinkels, Rob (ed.). 2014. *Atlasul zonelor urbane marginalizate din România*. Washington: Banca Mondială.
- Suditu, Bogdan. 2020. Propunere de politică publică în domeniul locuirii sociale. Fundația Alături de Voi.
- Tate, Winifred. 2020. „Anthropology of Policy: Tensions, Temporalities, Possibilities.” *Annual Review of Anthropology* Vol. 49(1):83–99.
- Troc, Gabriel. 2019. Suburbanisations and middle class imaginaires in the post-socialist city. A romanian case study. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Sociologia* 64(1):89-108.
- Trouillot, Michel-Rolph. 2003. *Global Transformations Anthropology and the Modern World*. New York: Palgrave Macmillan.

- Turculeanu, Ion. 2014. *Procedura evacuării din imobilele folosite sau ocupate fără drept*. Disponibil la <https://www.unbr.ro/procedura-evacuarii-din-imobilele-folosite-sau-ocupate-fara-drept/> Accesat la 1.05.2021.
- Țoc, Sebastian. 2016. „Familie, școală și succes școlar în învățământul liceal românesc”. *Calitatea Vieții*, Vol. 17(3):189–215.
- van Baar, Huub. 2016. „Evictability and the Biopolitical Bordering of Europe”. *Antipode* Vol. 49(1):212-230.
- van Baar, Huub; Ana Ivasiuc, Regina Kreide. 2019. „The European Roma and their securitization: Contexts, junctures, challenges”. În van Baar, Huub; Ana Ivasiuc, Regina Kreide (eds) *The Securitization of the Roma in Europe*. Palgrave Macmillan, Cham.
- Vincze, Enikő. 2013. „Socio-Spatial Marginality of Roma as Form of Intersectional Injustice”. *Studia Universitatis Babes-Bolyai Sociologia* Vol. 58(2):217-242.
- Vincze, Enikő; Hajnalka, Harbula; Attila, Seprődi; Péter, Máthé. 2019. *Șantier în lucru pentru profit. Redezvoltare urbană în Cluj. Zona Ploiești-Someșului-Anton Pann-Abator-Parcul Feroviarilor*. Cluj-Napoca: Editura Fundației Desire.
- Vincze, Enikő; George Iulian, Zamfir. 2019. „Racialized housing unevenness in Cluj-Napoca under capitalist redevelopment”. *City – Analysis of Urban Change, Theory, Action* Vol. 23(4-5):2-22.
- Vincze, Enikő; George Iulian, Zamfir; Alex, Liță; Manuel, Mireanu. 2020. *Locuirea în Cluj-Napoca. Fondul locativ, dezvoltare imobiliară și evacuări*. Cluj-Napoca: Editura Fundației Desire.
- Vrăbiescu, Ioana. 2017. „Non- and Dedocumenting Citizens in Romania.” *Focaal* 2017(77):22–35.
- von Otter, Cecilia; Olof, Bäckman; Sten-Åke, Stenberg; Carin, Qvarfordt Eisenstein. 2017. „Dynamics of Evictions: Results from a Swedish Database”. *European Journal of Homelessness*. Vol. 11(1):1-23.
- Wacquant, Loïc. 2019. „Class, Ethnicity and State in the Making of Urban Marginality”. În John Flint și Ryan Powell (eds.) *Class, Ethnicity and*

- State in the Polarized Metropolis Putting Wacquant to Work*. Palgrave MacMillan, Cham.
- Walby, Kevin. 2007. „On the Social Relations of Research: A Critical Assessment of Institutional Ethnography.” *Qualitative Inquiry* Vol. 13(7):1008–30.
- Watt, Paul. 2018. „‘This Pain of Moving, Moving, Moving:’ Evictions, Displacement and Logics of Expulsion in London.” *L’Année Sociologique* Vol. 68(1):67.
- Wilde, Matt. 2020. „Eviction, Gatekeeping and Militant Care: Moral Economies of Housing in Austerity London”. *Ethnos* 1–20 (online first).
- Zamfir, George Iulian. 2016. „Cluj Capitală Culturală sau justiție culturală ca răspuns la injustiții sociale?”. *Gazeta de Artă Politică*. Disponibil la: <http://artapolitica.ro/2016/11/13/cluj-capitala-culturala-sau-justitie-culturala-ca-solutie-la-injustitii-sociale/> Accesat la 15.06.2021.
- Zamfir, George Iulian; Ștefania, Vintilă; Enikő, Vincze; Ioana, Florea, Ioana, Vlad; Robert, Blaga; Vasile Gîlbea; Mihail, Dumitru. 2019. *Raport asupra evacuărilor forțate din România petrecute în perioada 2008-2017*. Disponibil la: <https://bloculpentrulocuire.ro/2019/04/19/raport-asupra-evacuarelor-forstate-2008-2017/> Accesat la 1.06.2021.
- Zamfir, George Iulian. 2023. „Racialized housing and proletarianization policies as internal socialist contradictions: Roma relocations between 1975-1989 in Baia Mare, Romania”. *Studia Universitatis Babes-Bolyai Sociologia* Vol. 68(2):151-169.
- Zamfirescu, Irina; Liviu, Chelcea. 2020. „Evictions as infrastructural events”. *Urban Geography* (online first).

ISBN 978-606-37-2144-1